

3354

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: SOLYMOSSY SÁNDOR: *A magyarság faji összetétele.* ~ REMÉNYIK SÁNDOR: *Fáklya verem előtt. Koldus tündérek.* (Versek.) ~ MÉCS LÁSZLÓ: *Tavaszcvarás.* (Vers.) ~ MÉSZÖLYNÉ MAGYBERTA: *Románc.* ~ SAJÓ SÁNDOR: *Uras kedvem messze elmaradt...* (Vers.) ~ TÖRÖK SÁNDOR: *A mozigépész.* ~ NAGY EMMA: *Szívek. Templomban. Könyörgés. Napok óta napok...* (Versek.) ~ GYOMAI GYÖRGY: *A fiatal méltóságos.* ~ REMÉNYIK SÁNDOR: *Festesz tovább.* (Vers.) ~ BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ **Elvek és művek:** *Álbarbárok. Kazinczy pályája. Isten igájában. Az ismeretlen Madách tanulmány. A Mancsi. Az oláhok véryomában a Fekete-tengerig. Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja. Akik má meghalnak. Árpádházi Boldog Kinga. Szemle: Ambrus Zoltán. Irodalmi est. Színház. Képzőművészet. Zene. Külföldi Szemle. Apró cikkek.*

1932. ÉV

ÁPRILIS 1.

4. SZÁM.

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:
TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:
HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviselőknak 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Solymossy Sándor: A magyarság faji összetétele...	233	Török Sándor: A mozigépész ...	249
Reményik Sándor: Fáklya verem előtt. Koldus tündérek. (Versek) ...	238	Nagy Emma: Szívek. Templomban. Könyörgés. Napok óta napok... (Versek)	254
Mécs László: Tavaszvárás. (Vers) ...	240	Gyomai György: A fiatal méltóságos ...	257
Mészölyné Magay Berta: Románc ...	241	Reményik Sándor: Festesz tovább. (Vers)	263
Sajó Sándor: Uras kedvem messze elmaradt... (Vers) ...	248	Büky György: A fakir ...	264

ELVEK ÉS MŰVEK:

Halász Gábor: Álbarbárok ...	274	h.: Maderspach Viktor: Az oláhok véryomában a Fekete-tengerig ...	281
Juhász M.: Négyesy László: Kazinczy pályája ...	276	K. D.: Kisbán Miklós: Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja ...	282
Hencze Béla: Nyirő József: Isten igájában	277	—sz.—l.: Csömöri József: Akik ma meghalnak...	282
Kardeván Károly: Barta János: Az ismeretlen Madách, tanulmány ...	278	J. M.: Puskás Pál C. M.: Árpádházi Boldog Kinga ...	282
Nagy Berta: Bródy Lili: A Mancsi ...	280		

SZEMLE:

Ambrus Zoltán ...	283	Zene... ..	297
Irodalmi est ...	283	Külföldi Szemle	299
Színház	285	Apró cikkek	301
Képzőművészet	294		

T. Előfizetőinkhez!

A NAPKELET jelen számához postatakarékpénztári befizető lapot mellékelünk s nagyon kérjük t. Előfizetőinket, hogy az április elsejével kezdődő új negyedévi megújítás, úgyszintén az esetleg fennálló hátralékos díjak kiegyenlítése iránt intézkedni szíveskedjenek.

Kiváló tisztelettel
A KIADÓHIVATAL.

A MAGYARSÁG FAJI ÖSSZETÉTELE.

A FAJI hovatartozás kérdése és a faji jelleg megismerése mindenkor közérdeklődés tárgya volt. A tudományos kutatásoktól várta és várja a nagyközönség reá a megbízható, vagy legalább is kielégítő feleletet. A bonyolult kérdéshez számos szaktudománynak van hozzászólása, de főképp kettőnek: a leíró embertannak vagy anthropológiának és a néptudománynak vagy ethnológiának. Előbbi a külső megjelenés egyező vonásait vizsgálja és ebből igyekszik egy-egy faj képét, racejellegét összeállítani; a másik inkább az életmód, a jellem, gondolkodás és ezek megnyilvánulásaiiban: a szokásokban, viselkedésben, hagyományokban keresi ama vonásokat, amelyek közöseknek, egy fajra vallóknak mutatkoznak.

A közfelfogás el szokott arról feledkezni, hogy a faj vagy race nem egyéni fogalom, legalább is olyan egységnek tekinti, amilyen az egyes ember s erről következtet arra; elfelejti, hogy a faj kollektív tömegjelenség. Hogy mikép kell ez utóbbit értenünk és elképzelnünk, célszerű lesz néhány példahasonlattal világot vetni rá. Ha, teszem fel, ezt a szót hallom: «torony», úgy előttem valami általános kép jelenik meg, amely voltaképp egyik látott toronnyal sem lesz mindenben azonos, hanem az általam látott sok torony összbenyomásából magamnak alkotott általános emlékkép. Esetenkint hozzá kell tennem: a «Mátyás-templom tornya», a «jaáki templomé», hogy belső szemléletem előtt az egyes, a speciális kép jelenjék meg. Kérdés: hogyan történik az emberi elmében az ilyen egyes látott képek összesítése? Ezt is alkalmas példán szeretném megvilágosítani. Ha valamely község vagy tanyacsoport lakóinak arctípusát akarjuk megrögzíteni, arra van a leíró néprajznak egy újabb érdekes eljárás módja. A jenai híres Zeuss-gyárnak van újabban olyan fényképező készüléke, amely lehetővé teszi, hogy ugyanazon egy lemezre ráfényképezhetünk 30—50 felvételt; a közös lemezre tehát rávetíthetjük 30—50 ember arcképét. Az így nyert közös felvétel, ha előhívjuk, elmosódott korrajzot ad, amelyen a közös vonások erősebben kiemelkednek, az egyéni különösségek pedig elhalványulnak. Egészben tehát közös arcát kapjuk a felvett lakosoknak, másfelől rajta egyik egyén sajátos arcát sem leszünk képesek tisztán felismerni. Ugyanilyen eljárást végezzünk mi elmémünkünk, amikor látott rokonjelenségeket emlékezetünkbe vésünk. Az egy fogalom alá tartozó képek szinte egy helyre vetítődnek elménkben; a sok látott torony képe egymásra rakódva, egy közös

fogalmi képpé olvad össze bennünk s ez az együttes kép lesz ama jelenségcsoportnak típusa, fajképe.

A maga nemében az emberi fajok közül is egy-egy külön faj, nekünk szemlélődnek, semmi egyéb, mint ugyanilyen összkép, közös fogalom. S mert természeténél fogva ezer és ezernyi egyes benyomásból olvadt össze, közösségében még homályosabb, még elvontabb lesz az említett csekély számú egyedek összképénél. Úgyannyira, hogy már egységében, összetartozó voltában szinte hajlandók vagyunk nem hinni; annyira elmosódik, annyira üti egymást, hogy zavaros homályt kapunk pozitív kép helyett. Ezért emelkednek itt-amott még a tudomány berkeiben is olyan hangok, hogy Európában tulajdonkép már nincs is különálló faj s az egész témát le kell venni a napirendről. Ezzel szemben aligha igaz a nem lesz Werner Sombartnak, mikor erre kissé profán tapasztalattal felel. Szerinte bizonyos faji összetartozás meglétét mindaddig nem lehet tagadni, amíg ő, éppúgy mint mások, pl. az utcán öt lépésről biztosan megismeri a cigányt, a japánt stb. Faj tehát van s nemcsak ez a kettő, hanem a földkerekségén igen sok; csak hogy esetenként keveredés folytán oly bonyolult összetételű, hogy megállapítására egyes speciális szempontok nem elégségesek. Az *egésznek* megismerése pedig csak igen sok szemszög beállításával lesz előttünk világossá. Az eddig túlnyomóan anthropológiai vizsgálatokhoz ezért legelőbb is egy csomó néprajzi adaléknak kell hozzájárulnia, hogy a faj kielégítő képét megkapjuk.

Jelen alkalommal a *magyarság* sajátos fajképéről óhajtanék épp néptani szempontból egyet-mást elmondani, vagyis a magyar nép lelki alkatát, jellemét nagy vonásaiban megvilágítani.

* * *

Amint a történelem számos példája igazolja, a faj élete nagy egészében hasonlatos az egyes ember életéhez; megvan gyermekora, ifjúsága, érett korszaka és hanyatlása. Csak hogy ezek a korszakok roppant időközöket ölelnek át és mert nem egyes élőlények, hanem az életnek magának jelenségei, voltaképp sosem hálnak meg, csak átalakulnak s közbül csupán az egyes periódusoknak van fel- és lemenő folyamata. Amint az egyén kialakulásában a gyermeki és az ifjúkornak van legnagyobb szerepe s a későbbi idők csak konzerválják, ugyanez az eset a fajoknál is. A magyarságnak ez a kezdő, gyermeki és ifjúkori időszaka az őshazai és a vándorlás korabeli két nagy életszakasz. Ezért ha a magyarság jellemének *alap*vonásait keressük, ezek forrásait akkori életviszonyaiban kell megtalálnunk. Különben sem lesz céltalan ezekről a nagyrészt történetelőtti időkről összefoglaló képet vázolni. A két legutolsó évtized tudományos kutatásai annyi fényt derítettek ez örökké homályosnak hitt ősi időkre, hogy eredményei, úgy vélem, megérdemlik a szélesebb körben való elterjesztést.

Fel kell mindenekelőtt az őshaza és az ottani életmód kérdését vetnünk. Hol volt a magyarság bölcsője, honnan indult ki világtörténelmi

útjára? Ám a több évezred előtti időkre, mikor még magyarság nem volt, hanem egy ősrokon népzöm tagjai, az ural-altájiak, éltek egymás szomszédságában, köztük a későbbi magyarság őselődjei, hasztalan lenne szót vesztegetnünk. Halvány sejtéseken kívül semmi megbízható híradás onnan nem jutott el korunkig, az egy távoli nyelvrokonság letudásával. Midőn ez őskori zöm szétszakadozott s a kisebb egységek között az ú. n. finn-ugor népek csoportja önállósult, ezek között élő elődeink a további nyelvfejlődést együtt élték át velük. Még később, újabb lehasadások folytán az ugor népesség (magyar, vogul, osztják) maradt huzamosabban együtt. Itt már szilárd talajt érzünk lábunk alatt s vele a régebbi fantasztikus keresgélések ideje lejárt. Eltérő magánvéleményekre, amik még ma is jelentkeznek itt-amott, nem lehetünk tekintettel.

A kérdés legkomolyabb kutatói ma megegyeznek abban, hogy az ugor őshazát az Ural-hegység európai oldalán kell keresnünk. S minthogy a magyarság innen később, kizavartatása után, állandóan nyugat felé haladt, kétségtelen, hogy az az előmagyar nép, amely az ugorégység keretén belül egybe tömörült, Ázsiában sohasem volt; nem onnan került elő, hanem a szorosabb rokon népelemekkel együtt, a Káma, Volga és Ural folyók közén, ahol az Ural-hegység volt keleti védőfala, élte le igazi őskorát. Az egyetlen komolyabb ellenvéleménnyel talán itt mégis le kellene számolnunk. Mindazok, akik a népünk hagyományaiban föllelhető középázsiai (turáni) törökös vonásokat előszeretettel emlegetik, oda szeretnék eredetünket visszavezetni. Nem gondolják meg, hogy mi e hún-avar-török elemeket csak később, az őshazából való kiszármazás után, a nagy-orosz síkságon, az Ázsiából odaözlött népekkel évszázadokon át érintkezve, sőt keveredve, sajátítottuk el tőlük, hogy tehát az ázsiai vonások nálunk másodlagos, itt Európában átvett elemek, míg az ősiek, amint azt nyelvünk és számos primitív emlékhagyományunk igazolják, finn-ugor eredetűek.

A finn-ugor őshaza az Ural európai lejtőin erdős, mocsaras, vadban és halban bő terület volt, melyet határain túl köröskörül fátlan, kietlen rónaság övezett. A közrefogott pagonyos, vízeres terület vadászatra és halászatra fölötte alkalmas hely, valóságos vadaskert, honnan a vadállomány semelyik oldalra sem járhatott ki. Ez a földdarab ma is ilyen jellegű; egykor régen, Kr. születése idején, feltétlenül még sűrűbb vadonság boríthatta, vízben is gazdagabb talajú lehetett. A környezet természeti jellege itt is, mint mindenütt, elhatározó befolyással volt az ott lakóknak nemcsak életviszonyaira, hanem társas szervezetükre, sőt lelki jellegük kialakulására is. Az urali őshaza a finn-ugorokban a halász-vadászkészségeket rendkívül kifejlesztette. Kitaró és vakmerő vadászokká kellett válniuk; a híres urali medve, hiúz, vadkan és farkas kemény ellenfeleknek bizonyultak s csak kezdetleges fegyverekkel (nyíl, kopja, fejsze, kés) szállhattak velük szembe. A vadászat nem mindig biztos sikerű vállalkozás, erre alapítania naponta szükséges élelem megszerzését nem igen lehet; annál inkább a halászatra. Ahol folyóvizekkel

átszőtt, mocsaras lápos a vidék, ott hal mindig akad bőven és nemcsak nyáron; a téli befagyott vizeken a halászat lékekkel még biztosabb sikerű.

Milyen faji vonások fejlődhetnek ki ez erdőlakó ugor és előmagyar törzsekben? A gyéren lakott nagy területen létfenntartásukat mi sem fenyegette; külső ellenséges nép támadásától a jól elszigetelt helyen nem kellett tartaniok. Ami villongás akadt, egymásközt vagy a rokon-törzsek részéről érhetette őket: nőrablás, ennek nyomán vérbosszú, a kiválóak versengő mérkőzése stb. adhattak okot reá. Mindez adott tényezők a népet alapjában békés természetűvé, helybenmaradó, kalandokra nem vágyó nyugodtságúvá fejleszthették; csendes, gondtalan, tűrő, kissé magába mélyedő, kevés szavú jellemet oltottak belé a változatlan folyású évszázadok alatt. Valóban a finn-ugorság alapjellemé ilyen is maradt; nem kétséges, hogy egykor az előmagyar is ilyen volt s ha miben változott utóbb, az a későbbi viszontagságos hányatások rovására irandó.

Valami szótalán, csendes, tűrő belenyugvás, mint természetünk alaprétege, ma is lappang bennünk; ugyancsak ősi örökségnek látszik jellemünkben a gyűlölködés hiánya. Népünk évődik, verseng egymással, érzékeny magára, meg is haragszik arra, aki bántja, de konokul gyűlölködni nem tud. Kitör, ha hosszú türelme elfogyott, ilyenkor megbőszül, nem nézi, kiben tesz kárt, másban-e, vagy magában; de ádáz bosszúvágyat sokáig titkon táplálni nem tud. Különb példát se hozhatnánk rá, mint népünknek nemrég, a világháború alatt tanusított viselkedését a hadifoglyokkal szemben. Ezeknek sehol jobb dolguk nem volt, mint nálunk; ellenségváltat a köznép sosem érezte velük; míg a nyugati «művelt» nemzetek kegyetlenségeiről, a kínzásban való ádáz gyönyörűségéről sokat beszélhetnének azok, akik végigszenvedték. (L. pl. Kunz Aladár könyvében, a «Fekete kolostor»-ban!) Ezt az alapjában jóindulatú, csendesebb tulajdonságot bennünk ősi ugor jellemvonásnak tekinthetjük, mert a később erősen ránk hatott török nomádokban ez a természet teljesen hiányzik.

Még egy hazai jelenségen maradt látható nyoma az uralvidéki ősellapotnak. A Kárpátok hegykaréjával körülvelt központi síkságunk hajdan más képet nyújtott, mint amilyennek ma mutatkozik. Az alig száz éve megkezdett vízszabályozások, lecsapolások előtt Alföldünk számos pontján hatalmas mocsárfoltok terjengtek. A folyók rendes évi kiöntései, a Tisza, Berettyó és Kőrösök széle, az ecsedi és bodrogi lápok, a Szernye mocsár, a Duna két oldalán a Sárköz és a mohácsszigeti tóságok a sás- és nádrengeteggel szegélyezett vizeknek olyan tömegét alkották, hogy népünk egy nem jelentéktelen kisebbsége úgy élhetett itt, mint egykor az őshazában. Csak ahol a föld púpot vetett, akadt alkalmas hely földművelésre, legeltetésre. De bent a réti világban a megbúvó helyek, a lápközépi szállások fölött a történelem 1000 éve szinte nyomtalanul suhant át; nem tudtak odahatolni a haladás, a kultúra

vívmányai sem. A sok csikász, pákász, réti lakó, lápi telepes ugyanolyan primitív életet élhetett, mint ősei 2000 év előtt. Halászó szerszámaik a legutolsó időig azonosak voltak azokkal az eszközökkel, minőket az ugorok kint az Ural túlsó oldalán ma is használnak; elnevezések egyeznek, a halnevek azonosak, úgy hogy itt folytonos, meg nem szakított hagyomány érintetlen fennmaradása áll előttünk. Az is nevezetes, hogy e mocsárlakó népelem mindvégig tiszta magyar volt, bevándorolt idegenek ide soha be nem vették magukat. Ma persze mindez letűnt világ! Legöregebbjeink emlékezhetnek csak arra, hogy kicsiny korukban a piacokon megjelentek csikkal teli hordóikkal, furcsa ruháikban és árulták, cserélték a mocsarak termékeit. De még a XVI. század elején az Ulászló alatt fellángolt parasztlázadásról fel van jegyezve, hogy Dózsa György zászlai alá csupán Szeged környékéről több mint 2000 halász és réti ember jelentkezett harcosnak.

Kint az őshazában, elfogadott feltevés szerint, a finn-ugorság elhelyezkedése következő volt: délen a finn, észt, permi népek, északon az ugor-magyarok laktak. Mikor a finn csoport, telephelyéről kimozdulva, nyugat felé vette vándorútját, helyébe a kedvezőbb déli területre az előmagyarság húzódott le. Itt egy földművelő és állattenyésztő törökös népnek, az onogúr-bolgároknak került közvetlen szomszédságába, kiktől, amint szókincsünk tanúsítja, eltanultuk úgy a szántás-vetés elemeit, mint a kezdetleges állattenyésztést. A szoros érintkezés évszázadokig tarthatott, aminek csak a IV. század végén ránk szakadt hún áradat beözönlése vetett véget. A magyaroklakta ekkori terület szemben feküdt az ú. n. «Népek kapujával» (Porta orientalis), az egyetlen nyitott hellyel, ahonnan Ázsiából nagy lovastömegek átjuthattak Európába. A húnok nyomán világfelfordulás járt. Népünk kizavartatva, felkavarva, a tömegtörvények szerint szétszakadt. Egyrésze meneküléskor kikerülve a roham irányát, északnak kanyarodott és visszatért régebbi lakóhelyére. Ez volt az a nagy töredék, amelyet később ugyanazon helyen még Julián barát IV. Béla idejében megtalált és velük magyarul beszélhetett. Ezeket azonban nyomban e látogatás után a beütő keleti mongol-tatárözön felmorzsolta és eltűntek a földszínéről. Állítólag a ma ott lakó baskirok és csuvasok volnának az utódaik.

(Vége következik.)

Solymossy Sándor.

FÁKLYA VEREM ELŐTT.

Talán csatornát javítottak.
Tán repedt csövet forrasztottak össze.
A város földalatti erei
Megg pattantak valahol, — azt keresték.
Dolgoztak napestig térdig lucsokban.
Azután hazamentek.
Utánuk táva maradt egy veremszáj.
Fáklyát tűztek a verem szája mellé.
Lobog.
Hányszor láttam így éjjel útközépen
Fáklyát verem előtt!
Mért nem tudok most nyugton továbbmenni?
Sötét lelkemből sötét éjji pillék
Kirajzanak.
Kergetőznek a piros jel körül.
Lobog!
Lobog!
A vízióim körüludvarolják.
Micsoda jel!
Hány verem tátong most a nagyvilágon?
Farkasverem,
Halálverem,
Pókolverem,
Gondosan előkészített verem.
Csak fáklya nem ég a verem előtt.
Voltam-e én, vagytok-e ti,
Lesznek-e ők
Ilyen magányos éji lobogás,
Vigyázz-kiáltás tévelygő felé:
Fáklya verem előtt?
Közüünk ki fogja megérdemelni
A sírfeliratot: «Másnak világolt,
Amíg önmagát emésztette meg?»
Fáklya verem előtt.
Lobog!
Lobog!
A vízióim körüludvarolják.
És felrémlik egy másik fáklya-kép.
Fáklyát tűz ki a győztes hadvezér
Ős-hadijog szerint
A meghódított város piacán.

Éj van, itt-ott még zajlik a tusa,
 Lappang a gyilkos kétségbeesés,
 A fáklya ég.
 Amíg a fáklya ég,
 Hajnalig talán — várja irgalom
 Azt, aki elhajtja fegyverét.
 Ilyen fáklyát tűzött az Isten is
 A farkasvermes világ közepébe,
 A fáklya ég.
 Ki tudja, meddig még?
 Boldog, ki elhajtja fegyverét,
 S rábizza magát győzelmes kezére.

Reményik Sándor.

KOLDUS TÜNDÉREK.

Barátom téli kertjében.

A gyümölcsfáid bekötözve láttam,
 Felöltöztetve láttam csemetéid,
 Karcsú derekuk újságpapír óvta:
 — A rossz hírek s a hiába-betűk
 Összeszövődtek téli takaróba. —
 Be lenge, lenge téli takaró!
 Ehhez fogható lenge lepke-mezben
 Csak tündérlányok lengtek bálteremben,
 Rózsaszín ködben hajladozó fácskák,
 Ragyogó, rendes, eltűnt ó-világban.
 Ha egy acél-kéz kisöpri a termet,
 S minden tündérkét úgy lengén kikerget:
 Megfagytak volna télben, éjszakában
 A pillangók egy pillanat alatt,
 A te fácskáid télben, éjszakában
 És Isten irgalmában állanak.
 És ennyi minden, amit Te tehetsz,
 És ennyi minden, amit tehetünk:
 Papírral, ronggyal és remegő kézzel
 Itt-ott egy fácskát bekötözgetünk.
 A rossz hírek, a hiába-betűk
 Összeszövődnek téli takaróba,
 A rongy, a papír és a Kegyelem,
 Ha érünk új tavaszt, — —
 Tündérkéidet tavaszig megóvja.

Reményik Sándor.

TAVASZVÁRÁS.

*A Tavasz egyszer megjön diadal-
szekéren s a Siralmak Völgye áldott
leszen: madárnak fényt hoz, a szegény
ember szívébe új szeretet-álmot.*

*Amerre megy, dobálja kincseit:
avarba epret dob, bokorra málnát.
A Nap arany tallér: felváltható!
A gomba nő, anélkül, hogy kapálnák.*

*Rozsdás kályhákba ingyen-meleget
csempész s a hold ingyen-csodát világol.
Minden beteg szürcsölhet eleget
a lét-elixir bűvös balsamából.*

*Ezt várja rongyolt cinke, pinty, veréb,
éhes pacsirta várja, varjú várja
és hívja a sok délre száműzött
vándor-madár sürgönyző sóhaj-árja.*

*Condrákban vár a didergő Nyomor
Kinjából bombát gyárt! Percet se késhet!
Egy-álmú erdők, fagyba vert folyók
várják vágyón s asztmásak, t. b. c.-sek.*

*De kis kanárim nem kíván tavaszt,
sem biflázások raccsos papagálya,
sem liba-önagysága: kosztja van,
bundája és erős gunár-babája.*

*A bálozók megvannak nélküle
és Szent Móricban víg a téli élet,
koncerteken, expressek plüssein,
selymek közt kedvvel él a test s a lélek.*

*A szív tud lenni szúró dárda-hegy!
S kik nem kívánják a Tavaszt: élébe
sövénylenek mint dárdák erdeje.
Lassabban jön. De megjön egyszer égve,*

*a fagyba vert Testvériség vize
fölgenged s úgy fog folyni, mint a Gangesz:
megfürdünk meztelen és lelkeink
nagy orgonáján csak szent, tiszta hang lesz!*

Mécs László.

ROMÁNC.

A rózsám kertjébe   Hej! csalamádé, repce...
Vajjon mi van vetve?   Szól a rigó benne.

ATORNÁC előtt, lenn a kertben egy nádszéken ült Annus és énekelt. A csalamádé, meg a repce ott hajtogatta magát előtte az esti szélben, onnan jutott éppen ez a nóta az eszébe. Nem is tudott belőle többet, csak ezt a négy sort dudolgatta, talán nem is tudta, hogy énekel s a hangja szállt a kert felett és összevegyült a verbénák és petuniák illatával, mintha friss virágillat lenne az is az alkonyatban.

Nemsokára este lesz már. Akkor majd be kell menni a házba, meggyujtani a kis lámpát és ott az aludttej az ablakban, ha Rozi néni el nem felejtette felhozni a pincéből. Sok mindent elfelejt már. A multkor a kaput is elfelejtette bezárni. Juj, ha erre gondol Annus, összeborzad. Egész éjjel nyitva volt a kisajtó és a szilva most kezd érni.

Másfél esztendeje már, hogy minden gond az övé. Míg szegény Mili néni élt, legalább volt aki rászóljon néha: Fiam, el ne felejtsd a kamrakulcsot, fiam, adj a Rozinak is vacsorát. — Most már nem mondja senki. A vén cseléd tesz-vesz a ház körül, de lassan átcsúszik minden munka az Annus kezébe, már a kenyérsütéshez is inkább ő kel fel és nagy magányában a gyászok idején elfelejtett dalok sorra visszatálnak az ajkára.

Mit is tehetne egyebet, mint hogy énekelget. Nincs ember, akihez szóljon, mióta kis öccsét a városba adták. Mili néni is meghalt tavaly vízkerezstkor. Az édesapja meg már milyen régen! Mintha sohasem járt-kelt volna ott ember, kedvenc sétaútját benötte a kertben a fű.

Olyan különös dolog egyedül lenni! Annus mindig maga körül érzett, szeretett eddig valakit. Mindig szüksége volt rá valakinek. Az apja, az öccse, azután Mili néni. És most senki. Különös, eleinte azt hitte, nem bírja majd ki egyedül. Hiszen, ha nem volna itt a ház, a kert, talán bement volna ő is a városba. De itt minden az ő munkája után élt, lélekzett, nem lehetett csak úgy itthagyni az egész multat.

És lassankint észrevette, hogy nem rossz ez a csendes magány. Jött-ment, inkább maga hernyóztatta a fákat, mert lám, tavaly se ment rendben és a permetezést az idén két héttel előbb kell csinálni, gondolta, amíg a tübe fűzött.

Az egész tavalyi nyárra alig emlékezett már. Hogy akkor az a Miklósy itthon járt és hogy sokszor erre jött és hogy ő akkor mindig

azon imádkozott, bár ne jönne erre és hajnaltól estig az ablakon volt a szeme: jön-e már? S hogy mikor elutazott egy őszi esős napon és mikor télen híre jött, hogy milyen fényes esküvője volt, ő sírva bujt éjjel a párnájába és hálát adott az Istennek, hogy mégis, hogy mégse . . ., hogy soha sohasem tudta meg az az ember, hogy akkor az egyszer Annus behunyt szemmel a halálba is utána ment volna.

Rozi néni sántikálva hozta föl a kert végéből a gyomot. Még nem jön a tehén, addig vizet húz, a vályuba is önt egy-két vödörrel, aztán a küszöbre ül.

— Hajhaj, megint este van!

* * *

Ha valaki az eddigiekből arra következtetne, hogy Annus ugyan-csak színtelen és unalmas életet élt, az nagyon csalódnék. Ő ugyanis, köznapi gondjai és szorgalmas órái közben a percekben és pillanatokban, melyek gondjait munkáival összekötötték, hallatlanul színes és élményekben gazdag életet élt. Erről a külön, tulajdonképpen valódi életről senki sem tudott, így történt aztán, hogy szegény Mili néni is, míg élt, sokszor rákiáltott, ha történetesen a pillanatok belenőttek az órákba és miattuk valami dolga visszájára sikerült.

— Hé, te Annus, a szüretlen tejet öntötted a köcsögbe!

Annus akkor báli toalettet tervezett, az első báljára készült képzeletben és már huszadszor le meg föltette a zöld nyakéket, amelyet sehogysem talált a ruhájához illőnek.

Mióta egyedül volt, bő alkalma nyílt az ábrándozásra. A dolgai ugyan megszorodtak, most már Janikáért is fizetni kellett és a jövedelem gyéren adódott. A kis föld bérlője is lelealkudott az árendából, hát igyekezett ő maga a kertből teremteni valami hasznot. Az idén a földieper volt a fősiker. Ő maga gondozta, gyomlálta és szedte le a termést reggelenként a kofának, aki kocsival járta a falut és ismerte már a házát.

De aki az epret szedte, az az Annus, közben karcsú paripán a maga parkjában lovagolt, majd tengerifürdőn lubickolt pompás fürdőtrikóban egy angol úr társaságában, aki a férje volt. A parton két szőke bébé épített várakat a homokból, akikre kékfátyolos nőrsz vigyázott és a skót vadászkastélyban ősszel . . .

— Kisasszony, cseresznyéje nem volna abból a tavalyi feketéből? Már hazaérkezett.

Eladta még a két fával a cseresznyét is, vidáman belerakta a pengőket a kis faládba a fehérenműje alá a szekrény belső sarkába és megnézte a naptárt. Holnapra itt kell lenni a Jankó fehérenműjének. Hétfőn mosás és aztán már a meggyet kell befőzni, ha el nem akar vele késni, mint tavaly.

A fantáziája, amellyel úgy elmulatott, mint más leányok a regényolvasással, egyáltalán nem zavarta a dolgaiban. Ha észrevette, hogy

kisiklik és túlteng a képzelt élet az igazi fölött, már maga is megtalálta a gyepelöt, amellyel visszarántsa magát és helyreállítsa az egyensúlyt. De ez a játék tette számára nemhogy elviselhetővé, de széppé és harmonikussá az életet.

Tulajdonképpen Miklósy iránt való szerelme sem volt egyéb, mint a játék átlengése a valóságba. És ha Miklósy tudta volna, hogy elődjei Annus szívében Wesselényi Miklós és Napoleon császár voltak, lehet, hogy még kevésbé bántotta volna a lelkiismeret gyors távozása és megmagyarázatlanul maradt hosszú erdei sétáik miatt.

Túlságosan így sem igen bántotta. Már ideje volt, hogy rendbe hozza az ügyeit és megházasodjék s valami sokat nem is gondolt az unalmában felfedezett falusi leányra. De bizonyosan kihozta volna egy kicsit a sodrából, ha valaki tudomására hozta volna neki, hogy az időtájt Annus, ha megszokott ábrándozásaiba merült, mint ünnepelt színésznő osztogatta a kegyeket és hogy egy jól felhasznált alkalom legalább is félig valóságot csinálhatott volna ezekből a vakmerően végigálmodott álmokból.

Dehát ennek már régen vége van. S ahogy most ott ül a ház előtt s a halk esti szélben száll a dal a sárgarépaágyak fölött, már semmi sincs benne, ami emlékezés volna. Fojtott boldog várakozás inkább, egy magányos leánylélek öntudatlan sóvárgása.

Mi más volt sok kedves ábrándja is, mint fájdalmas vágycsozás? Már rég senki sem volt körülötte, akit szeressen. Töröttlábú tyúkok, fészekből hullott madárfiókák, gazdátlan macskák és útfélen üldögélő parasztyerekek között osztotta szét szívének édes ajándékait és közben — igen, közben huszonötéztendő lett már.

* * *

A szomszéd udvarban nyikorogva eresztették a vödört a kerekeskútba és a kinyitlt kisajtón gágogva vonult haza egy falka lúd. Hallani lehetett, amint egymást előzve, futva-repülve, tolonganak befelé, azután becsapódott az ólajtó és megint csend lett.

Milyen rejtelmes egy ilyen idegen porta! Hangok, zajok átjönnek és beszélnek mindenről, ami odaát történik. De a kerítés magas és az a furcsa ember, aki kora tavasz óta lakja a régi portát, nem igen mutatkozik a faluban.

Régen az öreg Kerekesék jó szomszédok voltak. Még mikor Mili néni betegeskedett, sokszor segítettek, ha egyébbel nem, jótanáccsal:

— Csak árnikát tegyen, lelkem, a vízbe!

— Bizony, kisasszonykám, az aludttej a tüdőt is megújítja!

De aztán eladták a házat, ők is a városba mentek a fiuk után és Annus még jobban egyedül maradt.

Az idegen szomszéd eleinte igen romantikusnak tetszett. Fel lehetett tételezni róla, hogy özvegy ember vagy szerelmében csalódott embergyülölő, aki felejteni jött ide.

A házatájával nem sokat gondolt, az bizonyos. Hogy hogy is élhet valaki egy házban, amelynek a vakolata hullik és a tetején ma-holnap beesik az eső!

Annus elégedetten pillantott a maga kis cserepes háza tetejére, amelynek az eresze alatt fecskepár fészkelte és már kikeltek a fiókák. Söhajtott egyet. A multkoriban a padlásán rendezkedett és ott a poros ládák és gyümölcsös kosarak között — hogy mi minden tud egy ilyen padlásán rejtőzni — egy régi faragott bölcsőt talált.

Hol vannak a gyermekek, akiket valaha benne, édes altató dallal ringattak fiatal asszonyok? Régóta heverhet ez már itt, a gyermekekből aggok lehettek azóta és szerte idegen temetőkből alusznak.

De Annusnak megdobbant a szíve. Puhán letörölte kötényével a bölcső fáját és kezével ringató mozdulattal hajlította maga felé. Annus, a romantikus, a lord felesége és a molesztár patyolatpárnát álmodott a bölcső barna fájára és csukottszemű gyermeket a párnára, aki a kis öklét az arcához szorítja.

A nagymosás és az őszi nagytakarítások napjai következtek ezután. A nyár elmúlt, mint egy álom és esős, rövid napok köszöntöttek a két szomszéd házra. Az ablakokban korábban gyultak ki esténként a lámpák és most már be lehetett látni a magas üvegtáblákon a gyéren bútorozott nagy szobákba, ahol egy magas, hajlott ember jött-ment, irt, olvasott vagy a kutyáját dresszizozta.

Hősünket leírni a maga szürke hétköznapiasságában, mielőtt még valóban hőssé vált volna, hálátlan dolog. Ugyan mi romantikus is van egy negyvenöt éves emberen, aki a foltos házikabátjában kutyát tanít unalmában fölösleges ügyeskedésekre. Az arcán kétnapos borosta, a szájában pipa és eszébe sem jut átnézni a szomszéd házra vagy legalább behúzni a függönyeit.

Mégis, most az egyszer igaza lett volna Annusnak, ha regényes multat festett volna a köznapi kép mögé. Török Péter a maga komor magányában egy derűs, boldog otthonra emlékezett vissza, boldog béke-évek szelid lámpavilágára egy nagy, kerek asztal fölött, amelyet szeretteivel ült körül.

Oly zavartalan kedves családiasság volt ez, amilyen csak emlékeinken keresztül lehet valami és Török Péter, amikor ezt a háború viharában elvesztette, soha többé nem akart maga körül embereket látni, akikhez szeretet fűzze, annyi szenvedést látott kisarjadni ebből az érzésből.

Sokszor még most is, ha álmából éjtszaka felriadt, egy pillanatig azt hitte, minden a régiben van. Azután ismét borzongva eszmélt a kiürített erdélyi falu képére, ahogy hazatértekor először megpillantotta.

Nem, nem olyan világ volt, hogy a Török Péter-féle embernek eszébe juthatott volna a szerelem. Csak élt máról holnapra, az éjtszakákat reggelek követték és a nappalokat éjtszakák. A kevés pénz, amit elseje körül a sánta postás hozott, több volt, mint ami neki kellett s a könyvei

meg a lombikjai vele maradtak. De hajh, a háborús évek visszahozhatatlanul elmúltak! Más szerencsésebb helyzetben levő emberek fejtették meg a kérdéseket, amelyekre ő akart választ adni. Dolgozott, dolgozott, néha a késő éjjelbe belenyultak véget nem érő, izgatott kísérletei. De hiába, hiába, az új kémiai munkák már akárhányszor rácáfoltak és neki el kellett ismernie, hogy azoknak lehet igazuk.

Ném volt már a munkájának lelke.

* * *

A vén ház csökönnyösen dacolt az idővel. Faláról néhol az eső állandó csapkodásától már a vakolat kezdett lemállani, de szilárd ablakai kizárták a rossz időt s aki bent dolgozott, az nem tudott róla, hogy odakint vihar tombol vagy a tavasz nyit ibolyákat.

Pedig ezek is kinyitak már.

Annus kirakta benttelelt pelargóniáit az eresz alá és átpillantott a szomszéd házra.

Ejnye, az idén gólyák kezdenek fészkelni a kéményen. Vajjon a vén szomszéd elkergeti-e őket?

Nem kergette el.

Valaha otthon — ó, ott is voltak gólyafiak. Egyszer az egyik a baromfiudvar felett úszott a levegőben. Hogy irigyelte a kis fiú, aki ott állt bodzapuskáját lógatva a kezében, hátratartott nyakkal bámulva felfelé a felhőtlen kékségbe. Milyen kék volt akkor az ég!

A szomszéd a maga udvarán állott és az épülő gólyafészken anélkül, hogy tudta volna, találkozott derült pillantása Annus mosolygó tekintetével.

A szemsugarak ott fent összeértek, nevettek egymásra és összecsókolóztak; ők tudták, hogy a szívek, amelyekből fakadtak, egyszer majd találkozni fognak, de a szívek, maguk még nem sejtettek ebből semmit.

— Ki énekelt tegnap a kertben? — kérdezte Péter reggel a suszternét, aki az alsó épületben lakott és takarított, meg főzött rá.

— Gondolom, csak az Annus — mondta az, gondolkozva a fölöslegesnek látszó kérdésen. — Ki más is lehetett volna? Az Annus már akkor is énekelt, mikor az öreg tanító úr is élt és ő kurta szoknyában pipacsból babákat fabrikált a kerítés tövében. Azóta bizony jól elmúlt az idő. Férjhez is mehetett volna már. Aszondják, kérte is a szobonyi kántor, de hogy nem ment vóna hozzá, merhogy részeges.

Valami vénlány — gondolta Péter és a pipájára gyujtott. Mi a fenétől van olyan jókedve?

Annusnak csakugyan jókedve volt.

A külső kis szobát meszelte, ki volt pakkolózva minden cók-mókja az udvarra és a pompás tavaszi napsütésben felgyürközve jöttment az udvaron.

Még egy hét, aztán hazajön a diák. Kitakarítja neki a házat,

hogy csak úgy ragyog! Persze ő aligha veszi majd észre, sokkal jobban fogja érdekelni a húsvéti dióskalács meg a sonka. Az ám, a sonkát el ne felejtse a Rozi lehozni a padlásról. Van ott még egy pár alma is a ponyva alatt. Majd csak inkább maga megy föl.

Megmosta a kezét — hadd fujja át egy kicsit a szél a meszelt falakat — fogta a kulcsot és felhaladt a meredek lépcsőn.

Ahá! a mord szomszéd az udvaron sétál — gondolta — érdeklődés nélkül pillantva át a kerítés fölött. Már megszokta a közelében az idegen embert, elvesztette előtte az ujság érdekességét. Nyugodt közömbösséggel szállt el felette a tekintete a sárguló vadribizlibokrokra a kerítés mellett. Hogy elkéstek ezek az idén!

Ni, a vénkisasszonynak milyen jóállású cselédje van — gondolta Török Péter a maga portáján.

Annus ebben a percben észrevette, hogy a ruhája fel van tűrve. A haját az arcába csapdosta a szél.

Mérgesen hátat fordított hát az idegennek; nők nem szeretik, ha olyankor látják meg őket, amikor erre nincsenek elkészülve és benyitott a padlásra.

A sonka ott lógott a sötét sarokban a gerendán és az almából is volt még vagy tíz darab. A padláslyukon a pókhálón játszott a napsugár.

Mit bámult az rám — gondolta dühösen a ruhája miatt Annus és kitekintett a szívalakú lyukon.

Az idegen ember már nem volt az udvaron és bentről a nyitott ablakon halkán hangzott ki valami szokatlan hang: vonótól rég elszokott kéz próbálgatta hegedűn azt a kis dalt odabenn, amit Annus tegnap a kertben dalolt.

* * *

Végre megérkezett a kis legény. Annus eltartotta magától meg újra megint megcsókolta.

— Milyen nagy vagy, milyen furesza vagy! — mondta egymásután sokszor és könnyezett és kiszaladt a konyhába.

Jani itta a kávé, ette a kalácsot, a kiéhezett diák mohóságával fogadta a szeretetnek ezeket a feléje áradó kedveskedéseit és édesanyja az égből bizonyosan maga is elégedetten nézte, hogy kis fia nincs híjával az anyai gondoskodásnak.

Minden rendben volt már az ünnepre és feltámadásra harangoztak. Annus sietve kapta magára az ünneplőjét, hogy a templomba induljon.

Janika lustán nyujtózkodott a ház előtt a lócán.

Senki sincs itthon. Tulajdonképpen ez elég unalmas — gondolta magában. A szomszéd kertben nevetés hallatszott.

A kerítésen át megnézem, ki nevet — villant át a fején — mert gyerekhang volt és valami új játék lehetett, aminek örült, amit jó volna látni. De seholy rész. A kerítés tetejéről — gondolta és a bodzafáról fellépett a kerítésre.

Csakugyan! A suszterné kis fiának vízimalmot faragott a szomszéd úr, akit Jani egy-egy fa tetejéről sokszor látott a kertjében sétálni.

No, ez sem fog forogni — gondolta szakértően és megfogódzott a bodzágban, hogy elhelyezkedjék.

Ebben a percben megcsúszott a lába, az ág roppant alatta s ő rémült kiáltással zuhant a kerítés tövébe.

A malomépitők felfigyeltek. A másik udvarban senki sem mozdult, hogy segítségére siessen a gyerekeknek, aki a lábát törhette, mert becsületesen jajgatott. Török Péter letette a malomkerék léceit az öléből.

Megyek, megnézem, mi lelte — gondolta jószívűen.

Ezt azonban könnyebb volt elgondolni, mint megcselekedni. A kert kisajtaja zárva volt. Annus sohasem hagyta nyitva a portáját, ha nem volt otthon — és a zörgetést a síró kisfiú nem is hallhatta.

Péter visszakerült a kert felé és a suszter fiának élénk érdeklődése közben átmászott a jó magas deszkapalánkon. Ahogy lehuppant a földre egyenesen a gyerek mellé, már csikordult is a kapu és Annus riadtan futott be rajta.

Egy pillanatig meglepett arccal meredtek egymásra. Az idegen a kertben, a síró gyermek — Annus, anélkül, hogy az összefüggést kereste volna, kétségbeesetten kapta a karjába Janikát:

— Jaj, mi történt veled?

— A lábam, a lábam!

— Leesett a kerítésről — magyarázta Péter zavartan — mert nem tudta, hogy kivel beszél — és aztán jóságosan tette hozzá — engedje meg, hogy segítsek.

Gyöngéden átvette a kis fiút és bevitte a házba.

Annus egy perc alatt ágyat bontott, levetkőztette és akkor Péter szemügyre vette a beteg lábát.

A bokája már erősen dagadni kezdett, ráállni nem tudott és miután vizes borogatást tettek rá, Rozit sietve küldték az orvosért.

Csak most gondolt rá Péter, hogy megmondja a nevét. — Úgy látszik, mi régi szomszédok vagyunk — tette hozzá egy kissé csodálkozva.

A láthatatlan leány, akinek halk éneke csendül tavasztól őszig a testvérkertek virágillatos levegőjében, itt állt hát előtte. A szeme riadt és aggodalmas, orra a sírástól piros. Péter mély gyöngédséget érzett iránta, amint kis öccse fölé hajolt és száz kedves szóval vigasztalta.

Janika egyébként nyugodt volt már. És mire Fischer bácsi megvizsgálta a bokáját, már vitézül összeszorította a száját és fel se sziszszent rá.

— Nem lesz itt semmi baj — mondta az öreg doktor — csak pihenni kell neki egypár napig. A dunsztkötést megdicsérte és már ment is, gyors fürge lépéseivel kopogva el az ablak alatt.

Rozi benézett az ajtón.

— Hozhatom a vacsorát? — kérdezte tapintatlanul.

Annus elpirult. Az asztalon két személyre volt terítve. Jani az ágyban feküdt. Mégis — belátta, hogy nem tehet egyebet és vendégét hellyel kínálta meg az asztalnál.

A helyzet tulajdonképpen komikus és furcsa volt. Két idegen ember, akik nem idegenek, mert hiszen régen szomszédok. De emellett most az ünnepre felterített asztalnál úgy ülnek kettesben, mintha fiatal házások lennének — ah, Annus, a romantikus mire nem gondol! Szérmesen lesütötte a szemét.

Az asztal alatt a földön a szomszéd két bőrkamáslis lábát látta. Ó, a kopott bőrkamáslin két gomb is hiányzik! Befelé elmosolyodott. Meleg részvét szállt a szívére. És mikor átnyult az asztalon a borosüveg után, hogy töltsön a poharakba, már asszonyos fölénnyel pillantott a vendég komor arcába.

Jani farkasétvággal vacsorázott az ágyban és míg ők ketten csak kóstolgatták az ételt, már el is aludt, rózsás arcát befúrva a párnái közé, mint Cupidó, aki a dolgát jól végezte.

Nem, Péternek esze ágába sem jutott, hogy megházasodjék. Régen megfogadta magában, hogy egyedül marad és életét nem is tudta elképzelni már másképp.

De nem tudta, hogy meg kellett volna fogadnia azt is, hogy soha puha, meleg női kezét nem vesz a kezébe; nem tudta, hogy milyen varázsa van az esti csöndnek, szembenülve a nótás leánnyal, míg a kis vaskályhában dudál a tavaszi szél és pattogó szikrák táncolnak az aszbesztüveg mögött. Nem tudta, hogy mikor a kakuk este elkakukkolja a kilencet s ő kilép az ajtón, hogy a maga otthonába térjen, azt ridegnek és elhagyottnak fogja találni s nem tudta, hogy a rövid utat a két porta között még sokszor meg fogja tenni, amíg végül ott marad örökre.

Fent a padláson az éj csöndjében, míg a hold halványan nézett be a szivalakú padlásablakon — talán Cirmos lóditotta meg egerészés közben? vagy fürge egérke futott el alatta? — megmozdult halkán a régi bölcső.

Mészölyné Magay Berta.

URAS JÓKEDVEM MESSZE ELMARADT...

*Uras jókedvem messze elmaradt,
Koldusan állok ködös ég alatt;
Sivárló égbolt sarat könnyezőn
Terpeszkedik a meztelen mezőn.*

*Vén varjú gubbaszt száraz jegenyén,
Rekedten károg, úgy köszön felém,
Részvétes hangja gúnyba bokrosul:
Hogy' tetszik lenni, méltóságos úr?...*

Sajó Sándor.

A MOZIGÉPÉSZ.

(Elbeszélés.)

NYÁR dereka volt s szinte fullasztó világos este. A klinika kertje felől nehéz virágillat terjengett — nem a szél hozta, mert a levegő nem is mozdult, csak feküdt lustán és kábultan a város felett. Odébb a körúton már indult az élet, az emberek most ocsudtak s levegő után tátogva ballagtak jórészt kettesével — fiú, leány, férfi, nő — ingujjban és kalap nélkül s az egész napi bágyadtság után aprókat nevettek. Házmesternék ültek a kapuk előtt, ölbetett kézzel s macska a lábuknál, falusiasan.

A fiú — a gépész — kijött ide a hátsó kapuba, a kilenc órás előadás előtt egy cigarettára. Láтта, hogy párosával mennek amott a fiatalok — kültelki népek — s érezte a fülledt virágszagot. A lépcsőn, lefelé jövet lentről rámosolygott az egyik cukorkásleány — nagy elálló fülű, túlszöke leány, Mancsi nevű, — de csak kiállott ide, hátát megvetette a falnak és rágyujtott. Úgy támaszkodott hányavetien, amolyan hetylegényes módon, egyik lábát átvetve a másikon, mint Tom a cowboyok gyöngye a Prérik királya című filmben. Úgy is tartotta a cigarettát s mélyeket szippantott, orrán, száján eresztve a füstöt könnyedén, de erővel, ahogy Tom teszi azt az Ördögbarlanghoz címzett vadnyugati kocsmában, hogy látszik az ujja mozgásán, az ajaka gúnyos, fölényes mosolyán, hogy ahogy itt a cigarettát tartja, hát ezzel a pusztá kezével egy vadbivalyt felemel a szarvánál fogva ha kell. Igen, ilyen kemény legény volt Tom, a cowboyok gyöngye, hiszen ezt mindenki tudja Arizonától Philipstownig, természetes.

Hogy csengettek, eldobta a cigarettát, rátaposott és széles, nyugodt cowboy lépteivel felment a lépcsőn. Most így járt már negyedik napja. Volt idő, amikor groteszkül csámpázott Chaplin módjára és mindennek nekiment, mindenben megbotlott; máskor, mikor hat napig ment egyfolytában a Párisi éjszakák, úgy járt, mint Chevalier, könnyed, erős, kicsit csibészes eleganciával; máskor ficsurosán, mint Adolphe Menjou, és a Notre Dami toronyór idején súlyosan vonszolta magát, idétlenül, mint megboldogult Lon Chaney, akit a rajongásig szeretett.

Felment, becsukta maga után a cella ajtaját és halkán füttyentett a gépnek, mint egy lónak. A nézőtérén kevesen voltak, de ez nem zavarta, gépiesen lepergette a reklámokat és aztán . . . aztán indult! Ha! micsoda vágatások végesvéig a villámfényes éjszakában Bobbyval — derék egy csikó — egyik kezében lasszó, felvont pisztoly a másikon — térdével parancsol a szilaj állatnak, — hegyre fel, sziklák peremén

végig, vízmosságokon keresztül . . . és az Ördögbarlangban, mikor megmenti a leányt . . . tíz-tizenkét vad fickót két-három ökölcsapással elnémít . . . pisztolyából két golyó a söntésbe, kapásból csak úgy hátrafelé, halálosbiztosan . . . lóra a lányt és tovább, csak tovább . . . és a végén, mikor megkondulnak a csendes estében a philiptowni harangok és Bobby — a hűséges állat — odajön az ablakhoz és benéz rájuk . . . egy csók . . . premier plan . . . The End.

Éjfél felé elgondozta a gépet, rendet csinált s aztán nadrágzsebbe vágott kézzel könnyed erővel lefelé jött a lépcsőn és szembetalálkozott Grünau igazgatóval, aki jóakarója volt.

— Na fiam — mondta Grünau igazgató, — hát egy hét mulva becsukunk.

— Aha — szólt vissza a fiú tisztelettel, de fokhegyről, szakasztott úgy, ahogy Tom a sheriffel szokott — két hétre?

— Nem fiam. Örökre.

— Hogy-hogy . . . és . . .

— Örökre. — Apró, mozgékony emberke volt Grünau igazgató: mókásarcú és nevetséges ráncok szaladgáltak rajta, rosszul állott neki a nagy szó, ahogy mégegyszer halálos komolyan és sóhajtva ismételte : örökre.

— Na dehát ! . . .

— Nincs dehát — kis egérszemét körülhordozta az olcsópirossal díszített hallon, az elnémult büffén, a plakátokon, — kávéház lesz. Igen. Megegyeztem a Herz Jóskával, a kancsi Herzcel. Egy hétre még kivan a házbér. Lepergetjük a Sors titkát és a Végzet útjait, aztán slussz.

— És én . . . — úgy állott ott meredten és kábultan, riadt kétségbeeséssel . . . de már magára is eszmélt és felvette Don Rodrigo arcát az Inkák unokájából, mikor megtudja, hogy három kincshajója elsüllyedt és így mondta mégegyszer porig sujtva és megalázva, de bízva ősei Istenében : és én . . . ?

— Maga fiam? Majd meglátjuk. Egyébként azt sem tudom, hogy velem mi lesz. Örülök, ha a terheket átveszi a Herz, úgy ahogy. Majd meglátjuk.

Hazament és szenvedett. Ledőlt a nyikorgó dívánra, a füstös falakról Greta Garbo, Mary Pickford, Ramon Novarro, Gloria Swanson, Marlene Dietrich, Conrad Veidt és Lilian Harvey mosolyogtak le rá — és ő szenvedett és szenvedett. Szenvedett bőszen és tombolva, mint Zapolszk vár ura a Rejtett indulatokban, mikor megtudja, hogy felesége érdekből ment hozzá a költő miatt, szenvedett tébolyultan és örvöngve, mint lovag Sibenthal a Hajnali bosszúban, mikor értésére adják, hogy saját áluhába öltözött fia volt az, akit kardjával felnyársalt és szenvedett elegánsan és halk nevetéssel, mint Lorenz hadnagy a Hercegnő hadsegédjében, mikor Montekarlóban elveszíti a hivatalos pénzt az utolsó vasig, noha ő becsületes, csak azt hitte, hogyhogy . . . pedig dehogy.

Korán félbenmaradt diák volt, aki sok mindennel próbálkozott

már és negyedik éve, hogy az Excelsiorban vállalt állást. Mindig szerette a gépeket, spekulált a technikával s ez Grünaunak tetszett. A fiú, olcsó is volt, beültette hát a gép mellé. A mozit mindig szerette és most . . . Hetenkint átlag két filmet pergettek a kis harmadhetes moziban, négy év alatt legalább négyszázat. És ha a cella ajtaját magára húzta . . . lent berregtek a csengők és kialudt a fény . . . a boszorkányos szalagokon által elindult ki a nagyvilágba. A kis lyukon át kitérült eléje az élet, sarkából kirepült a csepp vasajtó, kitágultak a falak és ő író volt, rendező, operatőr és minden . . . Volt afrikai vadász és szélhámos, úrlovas és délceg katonatiszt, női szívek elrablója, csalódott szerelmes, ünnepezt muzsikus, diadalmas hadvezér. Volt munkásvezér ökölbeszorított kézzel, gyáros, gögösen párnázott ajtók megett páncélszekrények tövében, koldus, ki megfagy az útszéli és királyfi hermelin palástban. Volt nagylelkű és kegyetlen, szellemes és félkegyelmű, ölelte a világ legszebb asszonyait és sereget vezetett Vladivosztok ellen. Járt a multban, mint ősember vadbőrökkel a vállán, husággal kezében és mint kereszties vitéz megjárta a Szentföldet. Gályákon sinylődött és szent énekeket énekelt a fehér parókával fején, oldalán kis gyémántos spádéval; volt finom és agyafurt diplomata, országok dolgának intézője; aranyszelencéből cukrot kínált a hölgyeknek és lenyakasztatta a szeretőiket. És járt a jövőben: volt marsbeli ember, repülőcsoda és rakétával a holdba szállott; bokszbajnok volt és céllövő bűvész, lábával mandolinozott és járta Afrika égő homokját mint légionárius — később tábornok, volt utcai énekes, de néha grand is — Sevillában, s bika- viador. Angol tiszti ruhában szőke és nyulánk ladyknek udvarolt egy honolului terrazon és vidám bohém volt Párisban. Mint kém Oroszországot járta — sötét volt és titokzatos — az életelixirt találta fel, mint Doktor Nihil és megváltotta az emberiséget. Meghalt Napoleonnal Szent Ilonán, Nelsonnal Trafalgarnál s egy királynő csókját hozta egyszer magával a párisi operabátról és most . . . The End . . . vagy ahogy újabban az amerikaiak jelzik: Finis. — Szenvedett.

Kínszenvedés volt ez a hét és utána nem jött semmi. A Sors titka . . . egy hercegfiú, akit közemberként nevelnek a hűséges fővadászmester házában, mert a herceg egészen haláláig azt hiszi, hogy a felesége megcsalta őt és a gyermek nem az övé. A fiú beleszeret a fővadászmester leányába és a herceg halálos ágyán kiderül minden . . . de ő mégis elveszi a lányt. Ő, szép volt, nagyon szép volt . . . hiszen ő érezte azt végig . . . mindjárt a második felvonás végétől érezte magán, hogy tulajdonképpen magasabbra született s a marcangoló kétség meg mi . . . szép volt! A Végzet útjaiban egy lányt nevelnek az öreg főlakáj házában, akit apja a nagyherceg, kitagadott, mert haláláig azt hiszi, hogy felesége megcsalta és a gyermek nem az övé. A főlakáj fia beleszeret és aztán meghal a nagyherceg, kiderül a megboldogult nagyhercegné ártatlansága, meg minden . . . a szerelem mindennél erősebb . . . és így. Ez is szép volt és aztán emberek jöttek és gyalultak, fúrtak, faragtak.

Két nap múlva az éhség kiverte az utcára és próbálkozni kezdett. Moziknál ajánlkozott . . . négyéves gyakorlat egyfolytában, egy helyen, jó bizonyítvány — azt Grünau adott — meg minden, de nem kellett. Az új kávéháznál ajánlkozott, a kancsi Herznél ruhatárosnak, akárminek : nem kellett. Ismeretlen helyekre bement már kifutónak, boltiszolgának — nem kellett, még ha saját biciklijé volna, akkor sem.

És rendre most már úgy járt-kelt, mint Chaplin a Nagyváros fényei-ben, autók elől ugrált el az utolsó pillanatban és a járda széléről leszédült az úttestre, elcsúszott mindenben, megbotlott és éhes volt, rongyos kezdett lenni és akkor jött Grünau, a jó Grünau és azt mondta, hogy tán menne el vidékre. Menne vidékre, ő tud egy helyet, szép nagy falu, odamenjen cséplőgéphez gépésznek, hiszen ért hozzá, amennyit kell. Istenem, naja, az ember nem lehet válogatós, ő — Grünau — most részletfizetéses könyvekkel házal, menjen vidékre, jó az, koszt lesz, amennyi belefér, hálóhely, négy pengő heti, és mázsája után megegyezés szerint.

Két napig tartotta magát, aztán a nyomorúság lehajtotta. Grünau három pengőjével és ajánlólevelével elutazott és jelentkezett a nagy gazdánál, akié a gép volt. A gazda rátarti ember volt, teli bugyellárisal, okos és ravaszkodó s külsejében olyan, amilyent Georg Alexander szokott alakítani, de rosszabb annál, ő, se kéztartása, se a mozdulatok öntudatosága, semmi, rossz másolat és ahogy hunyorog és a nadrágszíjját igazítja, műkedvelés. Na de nem baj, megegyeztek.

A gazda özvegy ember volt s a lánya olyanszerű, mint a kis Marion Hessel a Puszta rózsájában, csak ápolatlanabb, tisztátalanabb, erősebb és látta, hogy hiába, ezzel a túlzott naturalizmussal, nem lehet menni semmire, nem ad illuziót és nyugtalanító. Marion Hessel mennyivel kedvesebb!

Szolgálatba állott másodnap napkeltekor, ott állt a gép mellett és igazgatta, csavargatta, míg a nap rendre igyekezett a fejük fölé és a legények irtó izmukkal, virtuskodó jókedvvel etették a gépet, a lányok sikongtak körülötte néha, vaskos tréfák röpködtek és komoly munka folyt, a dobból finom por szállott a vakító napfényben és ömlött a kalászból a mag . . . és látta, hogy olyan ez, mint a Róna derüje, csak az egész díszletezés kopott és primitív, de egy jó rendező kezében, azért ki lehetne hozni belőle némely apró finomságokat . . .

Bőven ettek — a lány hozta az ételt — és a nap már jócskán fentjárt az égen. Mire a fejük fölé állott, megint ettek, kicsit pihentek, a legények elterültek az asztagok tövében, szundítottak egyet, a fehérnép fajta nem igen aludt, inkább hancurozott erre meg amarra — a lánynak volt a legszebb hangja mind között — s dolgoztak tovább. Este pedig megint ettek bőven, és napszállat után némelyek körbe telepedtek a ház előtt és harmonikaszó mellett énekeltek. A lány is ott ült az apjával és beledalolt — mint a Pampák lovagjainak éji jelenetében — s a hold békésen jött fel megettük.

Na gyerünk, mondták aztán, holnap is van nap, tegyük el magun-

kat, s szedelőzködtek. Sose aludt ő még ilyen nyugalmasat. Reggel izomlázat érzett, de ez elmúlt két-három nap alatt, negyednapra vasárnap jött és délután tánc volt a kocsmá udvarán, de ő nem ment, mert nevettek a lányok és félvállról nézték a legények s ki is csufolták választékos beszéde miatt. Nem ment, de a lány hívta — na, jöjjön maga is gépész úr — mire kefélközni kezdett a tenyerével, de a lány kezét hozott és még azt is mondta — beretválkozzon meg — és egy csepp tükröt adott, elvette, noha magának is volt és vizet hozott a kutról, megberetválkozott és azt gondolta : szép lány ez, derék lány.

És, hogy az orrából kiállott a friss víztől a por és a forróság, érezte, ahogy jött-ment a lány : tiszta ez, jó friss, tiszta, aj, de jó tiszta lány ez és jól telt a vasárnap, tánccal, tréfával, nótaszóval.

Csepp eső esett aznap éjjel, éppen hogy csak-csak, és a földnek jó páráját felverte — benne volt az elmúlt vetés és a jövő élet szaga, benne volt a napnak ereje, benne a vizeknek tisztasága, parasztok izzadsága — haj, nehéz szag volt ! Másnap reggel a lány maga szegett neki kenyeret, jó nagy karéjt s a legény köszönte szépen, szíves szóval, a lány pedig kacagott rajta és mások is, gunyosformán, de nem rosszakarattal. És délben és este és aztán is egymás mellett ültek a harmonikasznál és éjjel akkor nem gondolt semmiféle filmre, semmire, semmire, csak a lányra gondolt és vele is álmodott, réteken és erdőkön járt vele, térdig finom füveken által.

Dehát eltelték a napok, az asztagok egyre fogytak a gazdák udvaraiból, végül el is fogytak és leszámoltak : — Hát akkor jövőre, ha élünk és addig is gépész úr, Isten hirivel ! Áldomást ittak és nagy szomorúság ült ekkor reá. Elment, ki a kocsmá udvaráról, a házhoz került és kocogott az ablakon, legényes búbánattal.

— Tudtam, hogy eljön — mondta a leány s hallgattak, majd később, hogy a kert felé lépkedtek : — Hát elmegy . . .

— El. Pedig maradhatnék . . .

— Maradhatna.

— Az. Maradhatnék.

— Há—á—t . . .

— Maradjak?

— Maradjon.

A rezedák ott ültek a kerten belül sorjában a kerítés tövében és beljebb más későig nyíló virágok, jószagú füvek és korai őszirózsák is már-már nyitogatni kezdték magukat és a legény gondolta, hogy hát nem jó világítás ez, az egész diszlet nem megfelelő, galambduc sincs például és harangzúgás meg minden, de csak úgy egy pillanatra gondolta ezt, aztán megölelte a leányt közönséges módon s hosszan és jóerősen megsókolta.

Nem volt ebben a fináléban semmi se a Rejtett utakból, se a Maharadzsa bosszújából, se a Kilencujjú titkából. De nagyon jól esett.

Török Sándor.

SZIVEK.

*Magamban érted vergődve, vágyva,
sokszor gondolok édesanyádra.*

*Ó hogy becézhet, ó hogy szerethet —
boldog jövődért ó hogy remeghet . . .*

*Mint értem az enyém, — ő meg érted:
imádságokat küld fel az éghez . . .*

*Két külön lelkük külön világa,
külön borítja sorsunk virágba.*

*Két öregasszony . . . egymásról nem tud,
de egy az imádság s egy a szent út,*

*Amelyen felszáll látatlan, csendben,
és meghallgatást könyörg a mennyben . . .*

*Néha oly fájó érzésem támad:
Mért nem ismerem édesanyádat? . . .*

*Mért nem csókolhatom azt a kezét,
mely kiskorod óta óv és vezet . . .*

*Miért nem nézhetek két szemébe,
én is imádkozva, én is kérve . . .*

*Hátha megmondhatnám néma szemmel,
mihez a durva szó nyúlni nem mer . . .*

*Érinteni benne valahogy fénnel,
hogy fiáért most már két ima térdel:*

*Az egyik az övé, — másik enyém,
s egy áldássá olvad fia fején . . .*

*Hátha belém látna lelkem fényzaván
s magához ölelne, mint az én anyám . . .*

Nagy Emma.

TEPLOBAN.

A vasárnap s egy drága vágyam
kétfelől-fogva odavitt . . .
És megálltam az Isten-házban . . .

Összefolyt színes mozaik . . .

S én, prédikátor unokája
— külsőségekre mély közöny —
lebbentem mint az angyal szárnya
s már térdepeltem a kövön . . .

És ott a fáradt fók sorában
én is lehajtottam fejem
s mint magzat a földnek porában:
valami nagy történt velem . . .

Kibomlott bennem egy titok
— erő, áramlás, új-öröm —
valahogy anyagot nyitott,
míg térdepeltem a kövön . . .

Egy láthatatlan nagy virágban
csak nőtt a lelkem — tér felett —
s a főoltári szent irányban
véresre nyomtam térdemet . . .

Megtört a szenvedő fejem,
mint bibliás alakja Jóbnak —
valami nagy történt velem,
amilyenről legendák szólnak . . .

Ki eljöttem, hogy itt is kérjem
Istentől a szerelmedet
és véresre nyomtam térdem
hideg kemény kövek felett:

Most egyszerűen, megnyugodva,
arcom kezembe takarom
és úgy mondom, mint Jézus mondta:
«Mindazáltal ó ne úgy legyen, mint én akarom,

«Hanem amint Te akarod azt, mennyei Atyám . . .»
— Halkan súgta imádságomat engedelmes szám
és rámragyogott minden oltár égő aranyja —
s lelkemet lágy karjára vette halkan
az orgona hangja . . .

Nagy Emma.

KÖNYÖRGÉS.

Egy szerelem, ó Istenem,
ha segíthetne szívemen . . .

Ha béktítő nyugtot adna
egy jó férfi tiszta hangja . . .

De nem elég, ó nem elég,
zúg vágyam, a bűgő kerék.

(Magasságok vize hajtja,
álmokat örölköz rajta.)

Esett öreg, éhes gyermek,
zokogással szíven-vernek.

Rokkant férji, beteg asszony,
jön, hogy sírva elfakasszon.

S jóanyámtól ezer másig
szívem sírva, kúszva mászik . . .

Hogy lehetne halk nyugalmam,
kis örömem puha dalban? ! . . .

Hiába jön férji is már,
csókos kedvem nincsen is már.

Dúl a világ, fúl a népem
és én látom, hallom, értem . . .

Közibéjük én is egynek,
kik már csak Istenhez mennek,

Odaállok, térdrehullok,
pártos magyar: megjavulok ! . . .

Örök-Titok, Ős-Értelem,
könyörülj meg a népemen ! . . .

Nem is értük, nem is értem:
Magadért emeld fel népem ! . . .

Enmagadért, enmagadért,
bibliai szent szavadért ! . . .

Nagy Emma.

NAPOK ÓTA NAPOK...

Napok óta napok, évek óta évek:
vízhideg ágyamba imádkozni térek.

Szomorú szememre kulcsolt kezem tészem:
Én Istenem Uram, ne hagyj el egészen ! . . .

Kicsorduló könnyem átgörög a párnán:
Én Istenem Uram, miért ilyen árván? ! . . .

Azután még zúgom: nem élet, nem élet —
azután elalszom, szegény kis cseléded . . .

Nagy Emma.

A FIATAL MÉLTÓSÁGOS.

(Elbeszélés.)

A TELEFON belehasított az álmos csendbe, mint egy riadt sikoly. A főintéző füléhez emelte a fényes acélszájat. Néhányszor meghajolt s azt mondta: igen, igen, parancsára, méltóságos uram, azonnal, igen. Aztán levágta a hallgatót az acélvillára, hogy csörgött, zengett az egész készülék. Dühösen felrúgott egy lábatlankodó széket. Kivágta az irodaajtót.

— Majorosgazda! — kiáltott át a szemközti épületbe.

— Parancs!

— Minden iga, minden ember ki az útra! De azonnal!

— Igenis!

Öt perc mulva az istállókból címeres, kényelmes ökrök ballagtak elő. Nagy ostorkongással nehéz szekereket húztak végig a dűlön. Nyomukban nagypatájú igáslovak vitték könnyedén az emberekkel és szerzőmokkal telt kocsikat. Ásó, lapát, kapa rég nem volt egyszerre annyi forgalomban, mint most. A hosszú sor végén két hatlmas magánjáró dohogott, mint két zsörtölődő sereghajtó.

Kíváncsian néztem a lázas készülődést.

— Mi a baj?

— Az utat kell elegyengetni. Jön a fiatal méltóságos. Micit is hozza magával — morogta a főintéző — és puskáját maga mellé téve a hintóba, elrobogott a munkások után.

— Ki az a Mici? — szoltam utána.

A zörgéstől nem jól értettem a választ. Ennyit azonban tisztán hallottam.

— A szerelme a fiatal méltóságosnak. Majd meglátja.

Akkor még csak egy hete voltam az uradalomban. A viszonyokat nem ismertem kellően. A fiatal méltóságosról mindössze annyit hallottam, hogy egyetlen fia a hatalmas bankvezérnek, a tízezerholdas grófi uradalom jelenlegi bérlőjének. Elkenyeztetett ficsúr. Pesten meg Bécsben úgy szórja a mágnásokkal a pénzt, mint a pelyvát. Az uradalomba ritkán jön, de ha itt van, úgy bánik az emberekkel, hogy vérbeborult a főintéző meg az intéző szeme, mikor erre a kérdésre csak sor is került. Egyedüli szerencse, mondogatták, hogy az öreg gróf kikötötte a bérelti szerződésben, hogy az ő beleegyezése nélkül senkit sem szabad elküldeni. Más különben innen már mindenki repült volna. Ha ugyan magától el nem szökött volna egy szép reggelre főintézőtől kanászbojtárig minden lélek.

Ami pedig a fiatal méltóságos szerelmi ügyeit illeti, arról a szín-

házi lapok pletykarovata mond sok érdekeset. Mesélték, nincs olyan hét, hogy valamilyen botrányos mulatozást ne olvashatna róla a közönség. Balletpatkányok, görlok a főszereplői ezeknek a hírhedt lumpolásoknak, Zozók, Sacik, Micik s így érthető, hogy amikor meghallottam, hogy a fiatal méltóságos az uradalomba is egy Mici nevű hölgygel rándul le, felágaskodott bennem a kíváncsiság. Szerettem volna megtudni egyet s más a drága hölgyről. Ugyan melyik színháznak tagja? És milyen? Szőke vagy vörös? Mikor voltak itt legutóbb? Sajnos, senkitől sem érdeklődhettem. Az intéző loholt a főintéző után. Az írnok meghalni sem ért rá, annyira írta az irodában a magtárkönyvet, meg a tehenekről, lovakról vezetett főkönyvet. Láttam, hogy itt ma nem lehet szót érteni senkivel. Elsétáltam haza.

Kint pompás idő volt. A nap aranytüzet zúdított az égről. A kastély felé béreslányok siettek. Remek pálmákat, égő virágcsodákat cipeltek. A belső utakat gyerekhadsereg szállta meg. Irgalmatlan vesszőseprőkkel kegyetlen port vertek. Söpörtek. És pimasz módon kiabáltak. Ugráltak. Vihogtak.

— Jön Mici!

Estefelé kimentem a vadaskertbe. Behúzódtam a fenyvesbe, egy vörös, hámlóbőrű fenyő mögé. És izgatottan lesekedtem. Bevallom, nagyon kíváncsi voltam. Azért hosszas tusakodás után elhatároztam, hogy itt maradok. Úgy teszek, mintha véletlenül sétálnék erre s megnézem a szerelmes párt.

A borostyánlevéllel befuttatott kastély alig húsz lépésre volt tőlem, óriás fenyők közt. Jobbra tölgyek zúgtak. Hamvas leveleikre égszínkék fátyolt vont a nap tompuló sugara. A halastó vörös vizében fehérköntösű nyírfák nézték magukat. A bejáráthoz vezető út két oldalán lilacsokru orgonabokrok sorakoztak. Mögöttük gesztenyeóriások tartottak ágaik végén hószínű, apró karácsonyfákat. A vörhenyes fenyők előtt mozduatlan virágszőnyeg. Tarka, mint a festő palettája. Közepén forgó szökőkút permetezett. Cseppjei közé szívárványászlót feszített a kacagó nap.

A márványterraszon kertiszékek, asztalok fehérlettek vakítóan. Az emeleti ablakokat fehérbóbitás szobalányok csukogatták. A bejárat hatalmas, kettős üvegajtaja előtt ünneplő ruhában állt az öreg kulcsár.

Rövid várakozás után a távolból autótülkölés hallatszott. A major felől porfelleg szállt nyúlósan a magasba, egyre közelebb s nemsokára ünnepélyesen kivált a szürke, zöldes háttérből egy kis versenykocsi. Nyomában ezüstsínű, csukott autó gördült. Utánuk nagy, természetes kocsik, oldalán csipkefüggönyös ablakok. Végtelen lassan, szinte mászva jöttek a park keskeny útján. A menetet a főintéző kocsija zárta be.

A kocsisor a főbejárat előtt megállt. Egyenruhás soffőrök, sportsapkás, porköpenyes alakok ugráltak le. Az egyik kiabálni kezdett. A főintéző hajlongva válaszolt.

— Ez a fiatal úr, — állapítottam meg. — A másik, aki mellette áll, az lesz a Mici.

A másik, mintha csak megérezte volna, hogy valaki kíváncsi rá, felém fordult. Vastag szivart dugott a szájába. Rágyujtott s olyan bodor füstkarikákat fújt, mint egy gyárkémény.

— Ez nem lehet Mici, — húzódtam teljesen a fenyő mögé, nehogy észrevegyenek. A hölgy valószínűleg a kocsiiban van s még csak ezután fog kiszállni.

Csalódtam. Az autósor lassan begördült az üvegcsarnok alá s minden eltűnt szemem elől. Micit nem láthattam meg.

Éjfélkor libériás inas vert ki az ágyból.

— Jóestét, — hajolt meg szertartásosan. — Öméltósága magához rendelte az urakat. Egy órákor lesz a vacsora. Méltóztassék velem jönni.

Akaratlanul is összeszaladt a szemöldököm.

— Mi ez? Itt az embert még a vacsorához is odaparancsolják? Úgylátszik, igazat mondott a főintéző, — mérgelődtem álmosan s ránéztem a libériás férfiúra. Normális, sőt intelligens ember benyomását keltette, ki nem cserélhette össze a szavakat, hanem úgy mondta el az üzenetet, amint hallotta.

— Engem is «rendelt» a fiatal méltóságos? — kérdeztem nyomatékosan.

— Igen.

— Rendben van, — gondoltam. — Elmegyek csak azért is. Úgy sem ért még ilyen megtiszteltetés soha életemben, hogy kastélyban vacsorázhatom. S azonfelül, ami a legfontosabb, meglátom biztosan Micit.

— A ruha?

— Csak szmoking, — felelte a merev férfiú. — Öméltósága nem sokat ad a külsőségekre.

Hamar felöltöztem s elindultunk.

Világos éjjel volt. A halastó felől tompán zsongó, egyhangú békaéneket hozott felénk a bársonyos szellő. A fák közül kíváncsi pillantásokat löveltek ránk a kastély narancssárga ablakszemei.

Útközben az inas igen tiszteletteljes hangon pletykált. Elmesélte, hogy az öreg gróf, valahányszor csak lejött ide, mindig vendégül látta vacsorára az uradalom nadrágos embereit. Ezt a szokását átvette a hatalmas bankvezér is, minden fenntartás nélkül, mert öméltósága is igen demokratikus gondolkozású egyén, Sőt, amint látszik, a hagyományok tiszteletére szoktatja a fiatal méltóságost is. Szigorúan ráparancsolt, hogy a vacsorát ő is megtartsa, mert különben baj lesz.

— Ezért van hát ez a barátságos meghívás, — bólintgattam és legjobban szerettem volna visszafordulni. Valami furcsa érzés rohant át rajtam. A megszégyenítéstől való irtózás és félelem. De hamar legyőztem a pillanatnyi undorító érzést s csak mentem tovább. Hátha nem is olyan rossz a fiatal úr, mint a híre?

Egy óra előtt három úr toporgott a dohányszínű fogadóteremben. A főintéző, az intéző meg én. Az inas megvárta, míg a nagy állóóra elüti az egyet. Akkor bocsátott be bennünket a fiatal úr legmagasabb színe elé, egy kis szalonba.

Őméltósága fel sem állt, mikor beléptünk. Leverte cigarettájáról a hamut. Elfordította a fejét. Összependítette sarkantyúit és olyan lomhán és előkelően nyúlt el az öblös fotóijben, ahogy csak egy dúsgazdag huszárönkéntes tud. Mert őméltósága, amint az egyenruhájáról az első pillanatban megállapítottam, huszár volt. Még hozzá örvezető. Mai műkifejezéssel: karpaszományos örvezető. Úgy látszik, azért sem méltatott pillantására bennünket, jámbor és suta civileket.

Szerencsére az inas megmentette a helyzetet.

— Tálalva van, — jelentette fahangon és kinyitott egy nagy, vakító fehér ajtót.

Őméltósága nagy csörtetéssel átrobogott az ebédlőterembe. Utána mi három illetődött pórok. Szemünkben a nagy kérdőjel, mi lesz?

A teremben egy pillanatra elámultam. Óriás csillárok sziporkáztak kékes, vörös fényben a magasban, mint a napfénytől vakító hó. Oldalt remekművű ezüstgyertyatartók nyujtogatták feketehegyű lángnyelvüket. Villanyhoz szokott szememnek felejthetetlen és fejedelmi látvány volt ez a szemkápráztató csillogás, a lángok színes, lobogó hajlongása és köröskörül az előkelő arany és fehér fal, és középen az ezüsttel meg-
rakott asztal, nagytámlájú karosszékekkel.

Őméltósága az asztalfőhöz állt. Feje fölött a grófi család kocsikerék-nagyságú címere és pajzsa villogott színezüstből. Alatta keresztben két lándzsa. A karpaszományos örvezető úr úgy állt a címer alatt, mintha legalább is ő forgatta volna az ezeréves ősök csatabárdjait, régmúlt harcokon.

Ekkor vettem alaposabban szemügyre, míg a névkártyákat nézegetve a helyünkre óvakodtunk. Őméltósága karcsú volt, mint a gilizta. Arca sápadt. Keze túlságosan fehér és nőies. Szemében fáradtság, unalom. Ajkán ruzs és megvetés. Bőrén sok-sok púder. S az egész ember tele-
ideges fészkelődéssel.

Minden pillanatban vártam, hogy valahol felnyílik egy ajtó s estélyi ruhában belibeg Mici. Sajnos, csalódtam. A fiatal úr jobban vigyázott szerelmére, semhogy ily alantas civiltársaságba beengedte volna.

Elhelyezkedés után őméltósága kegyesen lenézett az asztalra. A tányérja mellől felvett egy pár fehér kesztyűt. Lassan felhúzta.

Példáját követtük mi is.

Azután őméltósága leült. Meredten, mint a pecek. Megnézte a menükártyát.

Mi is.

Őméltósága komoran krárogott, mint egy asztmás őgróf.

Mi is és vártuk a kitüntető megszólítást.

Befutott az első fogás. Palacsinta. Elfojtva nyeldestük. Halálos

csendben piszkálgattunk a tányéron. A főintéző fehér volt, mint a hab és nem mert felnézni senkire. Őméltósága keresztülnézett rajtunk, mint az üvegen. Leginkább a falat és a mennyezetet leste.

Ha egyedül lettem volna, egész biztosan felállok, szótlánul meghajlok és távozom. De nem akartam a társaimat magukra hagyni. Lásuk, mi lesz.

Az inas kétszer körülnesztelenkedte az asztalt, aztán eltűnt. Villámgyorsan tányért, evőeszközt cserélt s hozta a második fogást. Hideg kecségét. Utána bort töltött.

Őméltósága ivott, s olyan únottan evett, mintha már egy falat sem férne a gyomrába. A fal arabeszkjeit vizsgálta, majd tenyerébe hajtotta fejét, mintha álmos lenne. Ahogy észrevettem, az ujjai közül vetett ránk megvető pillantásokat.

Főtt tojás következett. Utána pecsenye, pezsgő. S a fiatal úr még mindig nem beszélt. Inkább összecücsörítette finom metszésű száját és szundikált. Mi a tányérunkba bámultunk és szabályszerűen hallgattunk.

A főintézőnek néha összerándult a szemöldöke, összeszorult az ökle. Olyankor azt hittem, hogy megkapja az asztalt, feldönti, összetör mindent. Letapossa a huszárt és elrohan. De néhány hörgő sóhajtás és csikorgó fogmarcangolás lecsendesítette. A nagy némaság tehetetlen bábót csinált belőle. Karjai fáradtan mozdultak, mintha ereiből valaki kicsavarta volna az utolsó csepp vért is. Csak kékesvörös arcán látszott, hogy bensejében egy tűzhányó ég és tombol tehetetlenül.

Csemege után a fiatal úr felállt. Átsétált egy pamlagokkal körülrakott sárga terembe. Ott fekete volt, meg likőrök. Cigaretta, szivar. Azokkal is szótlánul végeztünk.

Innen őméltósága elindult a folyosó felé. Még mindig némán. Mi utána.

— Hová megyünk? — súgtam az intézőnek.

— Valószínűleg Micihez.

Na, legalább ezt a gyönyörűt mégis meglátom, — morogtam dühösen és szaporán lépkedtem a többiek után. Az ősi kastély hosszú folyosóin ballagtunk. Kopogásunk kísértetiesen hangzott az éjjeli csendben. A falakról morcos harcfiak néztek komoran ránk. S néhol kékesfényvel világított be az ablakon a hold.

Egy ajtón a huszár berontott. Szinte repült.

— Drága Micikém, — hangzott ki csókcuppogással vegyített, gyönyörtől csepegő kiabálása. — Egyetlenem, életem!

A főintéző fejszóválva intett. Az intéző furcsán kacsintott. Én pedig megbotránkozva rágtam az ajkam.

— Ez már sok. Az ilyen jelenethez nem szokás tanukat hívni, — morogtam s félszeggel bepillantottam a nyitva hagyott ajtón.

A teremben előkelő, rácsos fülkék sorakoztak körül. Az egyik előtt állt őméltósága és gyöngéden csókolgatott egy magas, barna, irgalmatlanul sovány lovat.

— Mi ez? — hebegtem.

— Mici.

— Ez Mici?

— Igen. Úgy-e remek állat? — súgta a főintéző.

— De... de... hiszen ez... ez.... nem nő.... — akartam mondani, de mégis lenyeltem a szókat és a csalódástól meglepődve így folytattam. — Ez remek? Ez a dög? Hisz ez egy kimustrált gebe. A bőréért sem adna a sintér öt pengőt!

— Nana, egy kissé nagyobb tisztelettel beszéljen róla, — hajolt közelebb a főintéző. — Ez a gebe tavaly megnyerte a bécsi Derbyt, meg a Milleniumi-díjat. Most a Szent István-díjra készül. Azért hozták le ide.

— Ühm, — néztem végig ámuló tisztelettel a lókisasszonyon. — Azért van hát ez a nagy szerelem.

— Persze.

Őméltósága félóráig babusgatta Micit. Közben kiabált az abrakmesterre, a trénerre, a lovászokra. Aztán pezsgőt bontatott. Itatott mindenkit. De hozzánk még mindig nem volt egy szava sem. Én ott is akartam hagyni, de a főintéző megfogott.

— Maradjon, fiam. A kenyérért sokat kell túrni. Ne törődjön vele. Néhány nap múlva majd csak elviszi a fene. Látja, hogy nem normális.

Másnap délután kardcsörtetés, lábdobogás, rekedt ordítás hallatszott a folyosóról az irodába.

— Hol az az intéző! Főintéző!

Hárman cigarettázgattunk az irodában. A főintéző néhány perccel előbb érkezett meg a városból, valami ezredünnepélyről s éppen a bankett lefolyását mesélte, amikor felhangzott kint az üvöltés.

— Micsoda disznóság ez! Hol mászkál az a főintéző!

Jóformán fel sem ocsúdhattunk meglepetésünkből, egy lakkcsizma berúgta az ajtót s mint metsző téli szél, hegyes hang sivített be.

— Halló!

Aztán csend lett. Réműlt, nehéz csend. Mintha hirtelen villám hasított volna az irodába.

Mindnyájan felálltunk. A főintéző halkan szólt.

— Parancsol, méltóságod?

De erre már a fiatal úr nem válaszolt. Talán nem is hallotta a kérdést. Mintha kísértetet látna, elfehéredve meredt a főintézőre s két szeme akkorára kerekedett, mint két vérekes barack. Mi ez? A szürke civilen, a havasfejű kis emberen huszárszázadosi egyenruha? Kard. Mellén egész sor kítüntetés. Lehetséges ez? Valóban ő az, vagy más áll előtte? Nem. Ez nem káprázat. Ez valóság. Ez a mokányképű betyárosan hetyke tiszt a főintéző. A hangjáról is rá lehet ismerni. Már másodszor kérdezi kifogástalan udvariassággal

— Parancsol, méltóságod?

Nincs válasz.

A karpaszományos örvezető arcára sárgafoltokat fest a düh. Ajka remeg. Akaratlanul is vigyázzállásba mered. Sarkantyúi kacagva összecsókolóznak. Karja görcsösen összerándulva a sapka felé halad. S egy pillanatnyi, de kegyetlenül hosszú és kínos tétovázás után megfordul és szótlantul, megsemmisülten elsiet.

A főintéző fejét csóválva néz utána.

Öt perc mulva öméltósága nyolcvan kilométeres sebességgel robogott el kocsijával az ablak alatt. Ment vissza Pestre. S legnagyobb szomorúságunkra, azóta az uradalmat nem tüntette ki magas látogatásával.

Gyomai György.

FESTESZ TOVÁBB.

«És ha elhivnál Uram, engedd, hogy legyek a Te eszközöd, ecseted az Örökkévalóságban, sokkal jobban, mint itt a földön lehettem.»

Levéltörredék.

Martír-kezedből kihullt az ecset,
 Most már Te vagy, Te magad az Ecset.
 Isten festi most: fehérrel fehérre:
 Veled ezt a csodálatos telet.
 Jöttem haza most egy felolvasásról
 — Hiúság, vásár, meddő szerepek —
 Verset olvastam, megint verseket.
 Áhítatos szerettem volna lenni,
 Komédiás voltam ismét csupán . . . — —
 Éj volt és hó és hold és zuzmara
 És reszketett a hold a zuzmarán.
 A hóra félénk árnyékot vetett
 A fák gally-keze imára kulcsolva.
 Gyémántporos, kristályezüstös táj . . . :
 Olyan volt, mintha Te festetted volna.

Reményik Sándor.

A FAKIR.

(Regény).

ELMONDOTT az orvosnak mindent, amit Ferenc érkezése óta tapasztalt. Elmondta a félelmüket, a nyugtalanságukat. Őszintén beszélt arról a leküzdhetetlen szorongásról, amit ő bátyja közelében érzett. Elmesélte a rejtélyes eseteket és még most is megborzongott, amikor az öreg András történetére került a sor. Rátért arra, hogy anyuska és ő meg akarják tartani Ferencet maguknak, vissza akarják hódítani és kéri a doktort, hogy ebben a munkában legyen segítségükre.

Justh egyetlen szóval sem szakította félbe Katóka elbeszélését. Egyre nagyobb csodálkozással hallgatott meg mindent s a befejezés után beállott csendben halkán röppent el ajkáról a szó :

— Fakír!

Katóka kétségbeesetten tette össze a kezét :

— Úgy-e borzasztó ?

— Nem olyan borzasztó az Katóka, csak nekünk szokatlan.

Bátyja a saját egyéniségének szuggesztív erejét egészen a szélsőségig fokozta. Testi érzékenysége a csodálatosság határáig fejlődött és ezzel a két tulajdonságával nekünk teljesen idegen produkciókra képes. Nem tudom mit mondjak, nem ismerem még a bátyját. A fakírok azonban a legnagyobb ridegséggel számúznak a maguk köréből minden életet, önmaguk ismeretében mértéktelenül gőgösek, azt mondják, hogy a világ bennük él és nem ők élnek a világban. Azt mondják, hogy az embernek nem kifelé kell haladnia, hanem befelé és nem a test határain kívül kell keresni az ismeretlen világok létezését, hanem a test határain belül . . . Ha bátyja ilyen fakír, akkor nem bízom abban, hogy sikerül a tervük . . .

Katóka lehajtottá fejét és alig hallhatóan suttogetta :

— Istenem . . .

A doktor folytatta :

— Valami azonban mégis reményt nyújt. Az, hogy hazajött. Ha olyan amilyenek maga leírta, akkor nem tudom, miért jött haza. De ne törjük rajta a fejünket, majd meglátjuk. Engem egyelőre most az érdekel, hogy mi történt András bácsival? A faluban jelentették nekem, hogy a cselédházban halott van. De nem tulajdonítottam fontosságot a szemlének, gondoltam, délután megnézem. Ezek után rendkívül érdekel. Nem jön velem?

— De megyek.

Rövid öt perc alatt értek a cselédházakhoz s Katóka készségesen

vezette az orvost András bácsi lakásába. A halott még ágyában feküdt, csak a feje körül égtek vérszegény lobogással a gyertyák. Az arcon tompa, sárga fényben ömlött el a nyugalom, mégis valami olyan pillanat dermedt meg a száj körül, mintha szólni szeretett volna. Katóka megborzongott. Ahogy maga előtt látta a mozdulatlan, tehetetlen testet, arra gondolt, hogy hiszen itt fekszik előtte az egész test. Nem tűnt el belőle semmi, minden porcikája megvan! Mi halt meg hát benne? Mi volt az, ami megteremtette a mozgást az izmokban? Mi hiányzik most mégis belőle?!... Először életében gondolt arra, hogy talán mégis Ferencnek van igaza és a földi életben nem a test a fontos, hanem a lélek!... Justh doktor megvizsgálta a halottat. Kikérdezte hozzátartozóit a halál körülményei felől, azok csak annyit tudtak mondani, hogy András bácsi tegnap egész nap nagyon jókedvű volt. Jól evett, ivott is eleget és csak estefelé lett rosszul. Hirtelen jött rá a fájdalom, a szívéhez kapott és ágyba feküdt. Azután valamivel jobban lett, de a szeme minduntalan ijedten repdesett körül és olyan gyenge volt, hogy a kezét sem tudta már felemelni. Tizenegy óra körül újra rosszul lett, kicsit vergődött csak és utolsó szava az volt:

— Ifiúr! Ferike ifiúr!

Azután meghalt. Az orvos és Katóka megdöbbenve néztek össze. Utolsó pillanatában tehát tényleg Ferencet szólította. Katóka csak hosszabb idő után kérdezte meg a doktort:

— Mi baja volt?

— Szívbenulás.

Justh doktor ott állt a halott fejénél és elgondolkozva nézte az arcát. Szívbenulás... Vajjon tényleg beállott a halál? A tagok teljesen merevek, lélegzés nincs, a szív is hallgat. És mégis... A bőr színe nyugtalanítja. Nem az a fakó hullaszín, amire ha rápillant az orvos, rögtön konstatálja a beállott halált. Újra nekifogott a test vizsgálásának. Alaposan, részletesen tért ki mindenre. És lassan, teljes biztonsággal az a vélemény alakult ki benne, hogy tetszhalottal van dolga. Itt azonnal segítenie kell. Odaszólt egy ott ácsorgó parasztnak:

— Szaladjanak a tornácra, otthagytam az orvosi táskámat, gyorsan hozzák ide.

Alighogy kimondta és alighogy elsietett az ember, valaki miatt elsötétült az ajtó. Meghajolva lépett be rajta Dombay Ferenc. Katókat már az orvosnak különös viselkedése is megdöbbenetette, most, hogy bejött a bátyja, tanácstalan zavara még inkább fokozódott, minden ok nélkül mentegetődni kezdett és elmondta, hogy csak azért van itt, mert ő is látni akarta szegény András bácsit.

Ferenc pillanatra egy tekintetbe kapcsolta őket, azután az orvoshoz fordult:

— Megállapított valamit, doktor úr?

Justh doktor azonnal tisztában volt vele, hogy kivel van dolga, bemutatkozott és kíváncsian száguldott végig tekintete Dombay arcán

és alakján. Be kellett ismernie, hogy rendkívüli emberrel áll szemközt. Csodálatosképpen már az első találkozás alkalmával a gyengébbik félnek érezte magát. Felelete nem is volt szabatos. Kicsit tartózkodva, akadozva felelt, mint aki nem akarja elmondani azt, amit sejt. Nem is említett egy szót sem a tetszhalálról.

— Nem valami lényeges. Túlságosan izgalmas nap, bő étkezés, szokatlanul sok ital. A szervezet gyöngye . . . A szív mondta fel a szolgálatot . . .

Dombay a halott lábánál állott meg és szeme rátapadt az arcra. Katókéra ez az egészen egyszerű, minden rendkívüliségtől ment jelenet is erős hatással volt. Közel húzódott az orvoshoz és remegő keze hozzáért annak kezéhez. S a két szem valósággal látható erővel vágott bele a dermedt arc megfagyott csendjébe. Dombay Ferenc megnőtt alakja betöltötte az egész szobát. Megjelenésének döbbenetes ereje mintha korlátokat feszegetne és csaknem élettelen mozdulatlanóságba dermedt testéből ömlött a titokzatosság.

Csend volt. A gyertyák megszágyenyülten apasztották lobogó lángjuk tüzét, a bútorok itt is, ott is ijedten reccsentek életre. Katóka egész testében reszketett. A ház népe óvatos járással lopózkodott ki a szobából és Justh doktor megrendülve figyelte a fiatal földesúr emberfölötti hatását. Hosszú volt a hallgatás és a két szem sugara irtózatossággal vetődött a halott arcra. Azután Dombay felemelte kezét, a halottra mutatott és az orvoshoz fordulva harsányan szólt :

— Nem halt meg! Él!

Katóka ajkáról rémülten vergődött a levegőbe egy sikoly, halál-sápadtan ült le. Az orvos közel lépett Ferenchez.

— Tudtam . . . Éppen az előbb küldtem az orvosi táskámért, hogy elvégezhessem az élesztési kísérleteket.

Dombay szemében még ott gomolygott a köd. Furcsa arca titokzatos fényben ragyogott.

— Fölösleges . . . Mingyárt felébred . . . El kell távolítani a gyertyákat a feje mellől.

A ház népe, amikor meghallotta, miről van szó, rémülten menekült. A gyertyákat Katóka vitte ki a szobából. Dombay és az orvos pedig figyelemmel állottak az ágy előtt. Várták az ébredést.

Pár perc múlt el csak és András bácsi szeme felnyílt. Dombay nyitott tenyérrel simította végig a fejét és az öreg András a simogatás alatt szinte láthatóan több, egyre több erőt szedett fel magába. Akadozó ajka áhítattal dadogta :

— Ifiúr . . . A Ferike ifiúr . . .

A háziak ijedezve, szállingózva tértek vissza a házba és lassan megnyugodtak. Az ember által loholva hozott orvosi táskára már nem volt szükség. Mindenki boldogan lélegzett fel, amikor a Dombay-ház ebédre szóló harangja megkondult.

A cselédtanyák minden lakója a rémület tiszteletével nézett a

távozó földesúr után, akinek olyan szörnyű hatalma van, hogy még a halottakat is feltámasztja.

Justh doktor nem nyugodott, egyenes kérdéssel fordult Ferenchez :

— Dombay úr honnan tudta, hogy tetszhalott?

Ferenc titkolódzás nélkül válaszolt :

— Belenéztem a testbe és nem találtam üresnek.

Az orvos hangja kicsit gúnyos volt :

— Talán benne találta még a lelket?

— Igen ! A lelket találtam meg benne !

— Ön szerint tehát a test és a lélek két külön anyag?

Prófétai erővel csendültek meg a szavak :

— A test kalitka. S a madár benne a lélek. Ha összezúzzuk a kalitkát, a lélek boldogan száll neki a végtelennek !

Justh doktor még várt, azután a fölény kötekedésével kérdezte :

— Nem akar többet mondani?

— Fölösleges többet mondanom !

Beléptek az ebédlőbe. Csak Dombayné találták ott a mérnökkel beszélgetve. Az úrnő szívélyesen üdvözölte a doktort és karonfogva vezette fiát a fogadószoba ajtajába, ahonnan némán mutatott be a szobába a sakkasztal fölé görnyedő két alakra. Azok se nem láttak, se nem hallottak. A plébános félig péppé rágott szivarjából egészen mese-szerű talentummal óriási felhőket teremtett maga köré, arcáról a láng átterjedt már a homlokára is, folytonosan izgett-mozgott a székén és nyögve támasztotta fejét egyik ökléből a másikba. A tanító jóságos alakja maga volt a megtestesült figyelem. Szivarjára gondosan vigyázott és módjával eregette ajkáról a finom füstöt.

Dombayné és Ferenc még csak kis ideig figyelték a játékosokat, amikor a tanító felemelkedett helyéről, a sakkasztalán óvatosan lépett egyet vezérével és ünnepélyesen szólt :

— Plébános úr feladhatja a játékot . . .

A plébános arcán gyöngyözött a víz. Hallatlan izgalmában kettéharapta szivarját s a lehullott darabot dühösen dugta újra vissza szájába. Nagyon fújt és hatalmas testével még jobban meggörnyedve hajolt a tábla fölé.

A tanító még gondolkozva állott egy kis ideig az asztal előtt, arcán inkább a jókedv, mint a gúny foglalt helyet, azután újra megszólalt, de hangja most már határozottabb volt :

— Menthetetlen ! Adja föl !

A plébános morgott rá valamit és tovább izzadt. A tanító csak most nézett körül és az ajtóban észrevette Ferencet. Pillanatra visszahökken, majd tárt karokkal sietett feléje. Ferenc arca most is komoly és hozzáférhetetlen maradt. Pár megszokott, szürke üdvözlő szó s már együtt jöttek a sakkasztal közelébe. Dombay köszönni próbált a plébánosnak. A tanító felnevetett :

— Hiába kísérletez. Ilyenkor nem lehet vele beszélni. A veszített

parti mindig borzalmas vereség neki. Stratégiai tudásának megtépezését jelenti.

Azután a plébános füléhez hajolt, mintha sükethez beszélne :

— Feladja?

A pap vállat vont és hátradőlt székén, szemét azonban nem vette le a tábláról. Lassan, mérgesen felelt :

— Magának is lehet jó napja !

A tanító tréfásan makacskodott :

— Feladja?

Most sem felelt a kérdésre a plébános.

— Ha az előbb nem csinálom a futóval azt az ostoba húzást, nem ver meg . . .

— Tehát feladja?

A pap felállt és nagyot nyujtózott, mégsem felelt.

— Becsületemre, elég volt a játékból . . .

Ezután vette csak észre Ferencet. Hirtelen összeütötte bokáját és úgy állott egyenesre feszült testtel a földesúr előtt, mintha seregszemlén lenne. A szava harsogott :

— Durói István plébános vagyok !

Ferenc örömmel fogott kezét a katonapappal. Mélyen nézett a szemébe és meglepetten látta benne a felnőtt gyerek ártatlan haragját. Az előbb egy pillantást vetett a sakktáblára és meglátott valamit, amit úgylátszik sem a tanító, sem a plébános nem vettek észre. Meg akarta vizsgálni a szomorú, nagy gyereket.

— Plébános úr, átfutottam előbb a játszma állását. A partit nem ön vesztette el. Van egy húzás, amivel nyeresre áll.

A pap nem is válaszolt, arca felragyogott és szó nélkül esett vissza a székre. Az öreg tanító kacagva ment hozzá.

— Nem gilt. Feladta !

A plébános ráreccsentett :

— Az ördög adta fel ! Én nem !

A játék folytatását azonban ebédutánra kellett halasztani, mert a nemzeti asszony erélyes hangon ebédhez szólította a társaságot. Amikor asztalhoz ültek, Katóka elujsgolta anyjának, hogy András bácsi nem halt meg. Tetszhalálból ébredt fel a szemük láttára. Dombayné csodálkozva nézett az orvosra, az ő megerősítését várva.

— Igen, nagyságos asszonyom ! Igaz ! És érdekes a dologban az, hogy a tetszhalált az én diagnózisom tudta nélkül Dombay úr is konstátálta.

Az úrnő szeme fia arcára röppent.

— Ferenc ! Te ? ! Hogyan ?

— Semmi különös nincs a dologban, anyám — felelte a földesúr —, egyszerűen megéreztem.

Az orvos kíváncsi volt, támadott :

— A megérzés még nem lehet pozitívum !

— Nálam az! Ahol én éltem, ott egy pillanat alatt megéreznek az emberek sok olyat, amit az anyagi élet tudósai csak egész élet munkája árán fedeznek föl.

A plébános hangja belerecsegett:

— És hogyan érik ezt el azok az emberek?

Ferenc nyugodtan válaszolt:

— A foglalkozásuk ugyanaz mint az öné, plébános úr! Lelki életet élnek!

A pap ártatlanul kérdezte:

— Akkor miért nem érzek én ilyesmit?

Dombay szava nem volt ellenséges, inkább fájdalmas.

— Mert félek, hogy ön nem él valóságos lelki életet!

A plébános támadást érzett és indulatosan kapta fel a fejét.

— Ki meri ezt állítani?!

Ferenc most is nyugodt maradt. Parányi ingerültség sem csillant meg a hangjában.

— Én!

A pap akaratlanul keményebben ejtette kezét az asztalra és tovább harsogott:

— Ezt kérem megmagyarázni!

Dombay szenvedély nélküli arca a pap felé fordult s a hangja inkább lágy volt, mint ellenséges. Szavainak a mélyén valahol ott kuporgott a szomorúság. Amit mondott, annak nem volt éle, nagyon kevés, szelíd szemrehányás csillogott elő csak csodálatosan zengő hangjából:

— Ha az ember a plébános úrra néz, fájdalommal kell látnia, hogy sokkal jobban szereti testét, mint lelkét. Annyi gondot, energiát és időt pazarol a testére, hogy a lélek csak másodrendű kérdés lehet az életében. Ön túltáplálja a testét, ehhez pedig anyagi erő és idő szükséges. Aki a lelkével akar foglalkozni, annak terhére van a test és minden igyekezete az, hogy a lélek javára a végső határig legyöngítse. Ön testének túltengő energiahalmaza alól, ha elő is cibálja olykor-olykor a lelkét, csak ronsot szed elő...

A két szem szinte sebet égetett a plébános arcán.

— De hagyjuk ezt a kérdést. Egyszer majd négy szemközt beszélünk róla. Hiszen ön alapjában véve nem tehet a dologról...

Ebben a pillanatban a plébános gondolatköre egyszerre világos lett Ferenc előtt. Tisztán megérezte a pap rémületét. Az ijedt, csodálkozó szemek keresztül belelátott a kitárt gondolatokba. Felelt is rájuk:

— Azért nem kell félnie, plébános úr. Én csöppet sem haragszom és az új orgona megvételének kérdése elől se anyám, se én nem zárkozunk el. Tessék csak bátran előállni velem.

A pap arca soha még olyan sápadt nem volt, mint ebben a pillanatban. Szinte megdermedt a meglepetéstől. Azután akadozva szólalt meg:

— Honnan tudta?... Honnan?...

Justh doktor sietett a pap segítségére :

— Ne csodálkozzék olyan nagyon, plébános úr. Egyszerű gondolat-átvitel az egész. Dombay úr ott, ahol élt, úgylátszik sok mindent megtanult és most ijesztgetni akar bennünket . . . Csakhogy mi is ismerjük ám a fakírok tudását.

Ferenc többé nem szólt bele a dolgokba. Pedig az orvos, a tanító és a mérnök között erős vita indult meg a fakírok titokzatos erejére vonatkozólag. Justh doktor csakúgy öntötte magából a tudományos felkészültség jeleit, a mérnök talpraesett gondolatai mindig az anyagi élethez állottak közelebb, az öreg tanító nyugodt, bölcs szava magába foglalta egy csendes, elvonult élet eredményét ! Vitájuk közben mind a hárman egyre Dombay Ferencre néztek, ahonnan megerősítést vagy cáfolatot vártak. De makacsul zárva maradt a sápadt száj s a szem tűzhányó lobogását eltemette a hétköznapi gondolatok szűrkesége. A plébános nehezen tért magához és megsebzett lelke nem gyógyult be egész nap. Dombayné az első pillanatokban ijedten nézett a fiára, azután erőt vett magán és meleg, szerető szavával borogatást rakott a plébános zúzott sebeire. Katóka nagy szeme minduntalan rémülettel vetődött bátyja arcára, csak akkor kapott színt, amikor Justh doktor megúnva a vitát, hozzá fordult és beszélgetni kezdett vele. Katóka sűgva hajlott feléje :

— Mit szól hozzá?

Az orvos elkomolyodott.

— Nem tudom . . .

És Dombay Ferenc az egész ebédidő alatt nem evett mást, mint a rendes pohár tejet és pirított kenyeret. Édesanyja folytonos könyörgeése végül mégis eredményezett annyit, hogy megevett még egy almát. Justh doktor kijelentette, hogy ez a táplálék túlságosan kevés egy férfinak és ő szívesen vonná meg az arany középutat a plébános és Dombay között . . . Ferenc nem válaszolt a megjegyzésre, egykedvűen nézett ki az ablakon s amikor anyja ebéd végeztével felkelt az asztaltól, megkönnyebbülten emelkedett fel ő is és egy észrevétlen pillanatban eltűnt.

IX.

A következő napokon sokszor látogatta meg András bácsit betegágyánál. Hosszú, árnyszerű alakja imbolyogva járt-kelt a ház körül. Halálosan sápadt, szakállas arca rémületet keltett a gyerekek között és közeledtére az asszonyok ijedten bújtak vissza konyháikba. Megdöbbenve mesélték a cselédek, hogy tud a madarak nyelvén. Egyszer, amikor megállott a galambdúc alatt és magasba tárva karjait valamit fütyörészett feléjük, a galambok minden félelem nélkül szálltak rá a vállára, karjaira, fejére. Teljesen ellepték. S amikor elment tőlük, sokáig kísérték útját röptükkal. Azután meg a félelmetes Bogár kutyát fütyten-

tette magához, mintha örökké ismerte volna. S a bolond kutya olyan boldogan, farkesóválva szalad hozzá, mintha nem is ő lett volna az a halálraremített állat, amely első alkalommal pusztá tekintete elől menekült vissza vackába. Azontúl mindég Bogárral ment sétálni a környékre s a kutya minden legkisebb parancsának eszeveszetten engedelmeskedett. Mondják, akik megfigyelték, hogy az erdőben nagyon jól érzi magát. Mintha csak testvérei volnának, megsimogatja a fákat, sokszor órákhosszat áll egy bokor előtt és valami furcsa gurgulázó hangon beszélget velük. Az emberekhez jó és mégis reszket tőle mindenki.

Dombayné és Katóka szeretete ha szorongva is, de ott repdesett körülötte. Lesték minden gondolatát, minden kívánságát és sohase találták el azt, amit akart. Kétségbeesetten ólálkodtak megközelíthetetlen egyénisége körül és tehetetlenségük fojtogatással fenyegette őket. Az álmuk tele volt rémülettel és sírva riadtak fel minduntalan az éjtszaka csendjében. Ő meg járt sápadtan, árnyékszerűen szobárolszobára, néha minden ok nélkül kiszaladt a szabadba és izzó szeme vergődve keresett enyhülést. Egy reggel Linka szorongva állott meg Dombayné előtt:

— Nemzetes asszony kérem, most már meg kell mondanom, hogy a tekintetes úr sohase alszik az ágyában.

Dombayné összerezdült, de erőt vett magán.

— Mit mondasz, te bolond?

— Ne tessék hinni, hogy bolondokat beszélek. A tekintetes úr eddig egyetlen éjjel sem aludt az ágyában. Nem akartam rögtön szólni. Azt hittem, hogy csak véletlen. De most már megmondom.

Az úrnő szeme félve nézett a lányra.

— Hát hol alszik?

— Nem tudom.

— Elmegy hazulról?

— Nem. Többen hallották járni-kelni éjtszakánként a szobában föl és alá.

Dombayné csaknem sírva fakadt.

— Istenem, mit fogunk még megtudni?

Aztán megnyugtatta a szorongó lányt:

— Jól van Linka. Majd utána nézek magam a dolognak.

És kereste az alkalmat, hogy négyszemközt beszéljen a fiával. Ekkor vette csak észre, hogy a fia kerüli őt. Az étkezéshez az utolsó pillanatban jön és az étkezések után váratlan gyorsasággal ugrik fel helyéről, hogy eltávozhassék. Beszélni jóformán semmit sem beszél. Kerüli a témákat, nem szól bele a beszélgetésükbe. Ha közöttük van is, nem él közöttük... Akaratlanul távoli kultúra levegőjét hozza magával s a jelenlétében tehetetleneknek, kiszolgáltatottaknak érzik magukat. Amikor egy szobában feltűnik árnyékokat kereső alakja, a levegő egyszerre mázsákkal lesz nehezebb. A megszólítás, amivel hozzáfordulnak, mindig hosszú csendnek az eredménye. Mégis minden szavuk falrahányt

borsóként esik vissza a csendbe, ölelésre tárult lelkük görcsös ijedtséggel húzódik össze és tehetetlenül állanak szeretetük ostromának csata-vesztései után.

Ha köztük volt, sokszor úgy érezték, mintha közöttük se lenne s ha nem volt közöttük, sokszor kétségbeesetten harcoltak vizionális jelenléte ellen.

S az anya kereste az alkalmat, hogy négyszemközt beszélhessen a fiával. Ezalatt tömör erővel jegecesedtek ki agyában a gondolatok, amiket mondani fog. S amikor Ferenc megjelent, mint puskalövéstől szétrebbent galambfelhő, úgy tűntek el a semmibe gondolatai. Amikor felugrott a fia, hogy távozzék, a robbanás erejével lódult ajkáiig a szólítás: Ferenc! A hang mégis hallgatásba dermedt születés előtt, beteg madárfiókként ki se tudott röppenni fészkeből. S a gondolat, hogy fia nem alszik az ágyban, elirígyelt szeméről minden vigasztaló álmot. Az éjjel fekete vitorláji ijesztő iramban ragadták lelkét a félelem birodalma felé. Forró szeméről pillanatok alatt elpárolgott a halálos aggodalom gyöngye: a könny, és fáradt tagjainak ólomsúlya gödröket ásott testének az ágyban... Egy éjjel különösen nyugtalan volt. Hálószobájának nyitott ablakán keresztül beragyogott hozzá a fehér hold. Nyitott szeme előtt rémképek villantak meg és fehér homlokára verejték képében ült ki a szorongás. Felkelt. Valamit magára vett és megindult-fia szobái felé. Tagjait az ideges feszültség zsibbasztotta lassú járásba, de akarata legyőzött minden tétovázást. Senkise tudta volna feltartóztatni útjában. Hamar odaért s csak az ajtónál kongatta félre szíve harangját a rémület. Be lesz csukva. Úgyse tud bemenni. S a keze könyörögve nyomta meg a hűvös kilincset. Az ajtó engedett. Talán itthon sincs. Hangtalanul engedett utat az ajtó, éppen csak annyit, hogy az anya teste nesz nélkül surranjon be rajta a csendes szobába. Dombayné jól látott. A szoba üres volt. A másik szobába vezető ajtó csukva. Mintha fény égne mögötte. Elgyengült... Idegei nem bírták a feszültséget... Minden ereje kimerült abban, hogy a legkisebb zaj nélkül érkezzen és fia tudta nélkül lássa meg azt, hol és hogyan alszik?

S a második ajtó előtt felmondja teste a szolgálatot. Egy mozdulatot sem tud már tenni, érezte, hogy a következő pillanatban végig fog zuhanni a padlón. És mégsem ez történt. Egy erélyes kéz belülről felrántotta az ajtót, kinyúlt a sötétbe, derékon ölelte és gyengéden, besegítette a szobába.

— Kezét csókolom, édesanyám...

Dombayné lihegve, alig élve süppedt bele egy karosszékebe.

— Honnan tudtad, hogy itt vagyok?

A legtermészetesebb hangon érkezett a válasz.

— Vártam magát...

Az anya szemében ott vergődött a rémület, összetette kezét és könyörögve mondta:

— Hiszen nem mondtam hogy jövök, hát honnan?

— Tudtam, hogy jön, megéreztem . . .

Dombayné ölébe ejtette kezét.

— Istenem, mindez olyan borzasztó . . .

Csak a sarokban égett a díszlámpa. A megvetett ágy érintetlen volt. A szoba levegője mindent betöltő erővel feszegette széjjel a falakat és Dombay Ferenc hosszú, fekete köntösben állott anyja előtt.

— Mit parancsol, édesanyám?

S az asszony ajka ijedten, mint kis gyermeké, szöpögte el a szavakat:

— Fiam . . . Édes fiam . . . Hol alszol? . . .

Ferenc ujjá szó nélkül a szoba közepére mutatott, ahol egyetlen szál hosszú, testszélességű deszka volt rátéve két végével két székre. Az anya szeméből végnélkül indult meg a könny, ajkáról tolongva röppent el a sóhaj, nem hagyva helyet az árva szónak. A fiú komoly hangon folytatta:

— Kényelmes ágy. Az utolsó öt esztendő alatt már ilyenén aludtam. Azelőtt tíz esztendőn keresztül szögekkel kivert ágy volt a nyoszolyám. Emiatt ne sajnáljon. Kitűnően alszom rajta. Az én testemnek a legnagyobb szenvedés volna a puha ágy.

Az anya előrehajolt és kezével görcsösen ragadta meg a fia hideg kezét.

— Mért kerülsz engem, édes fiam?

— Szeretnék előbb beleszokni az életükbe, a gondolkodásukba. Félek, hogy halálra ijesztem magukat. Nem tudom, hogy mennyit adhatok magamból. Meg kell ismernem a gondolkodásuk mérlegét.

Az anya simogatta a hűvös, élettelen kezét és hangjában ott muzsikált a szeretet egész láthatatlan zenekara.

— Ferike . . . Kicsi fiam . . . Hol voltál? . . . Hol éltél? Mit csináltál? Mi volt az a borzasztó erő, ami így kiforgatott magadból? Semmiről sem tudok semmit. Mesélj . . . Nyugtass meg, édes fiam . . . Ferikém . . .

Ferenc az anya lábához kuporgott és halk hangon mesélni kezdett.

(Folytatása következik.)

Büky György.

Álbarbárok.

Ha a nemzedékek harcát túlságosan romantikus jelszónak és életformának tekintjük is, a nemzedékváltás igen fontos tényező a kultúrák életében. Akár a geológiai réteg, kerül könyörtelenül a mai a tegnapi fölé, belőle nőtten, rátámaszkodva és eltakarva azt. A mélyreható stílusváltozásokat rendszeresen nem törés, lázadó szeszély hozta létre, hanem a továbbfejlesztés. Teremtő korszakok nyugodtan toldottak renaissanceoszlopokat gótikus falakhoz és állítottak belül barokkoltárokat ; folytatták és a művészi újatkeresés ösztönével változtatták a meglevőt. Így nőtt az irodalom világában a magyar romantika, hasonlatosan a némethez, ahol W. Schlegel Goethe-kultuszt üzött, Kazinczy nemzedéke fölé ; a tanítvány mesterét tisztelte abban, akit új ideáljaival kíméletlen megtagadott.

Ha a fiatalok erénye a kegyetlenség, az öregeké a meg nem értés. Kazinczynak sejtelve sem volt Vörösmarty céljairól. Két érintkező generáció öntudatoságának, de bizonyos fokig nagyságának is értékmérője ez az érzéketlenség és a haladásnak, a feltörekvő irányzatok megizmosodásának egyik legfőbb lendítője. A védekező ellenfél már elárulja belső bizonytalanságát, csak könnyű fegyverek, gúny és invektívák járnak ki neki, a támadás elsekélyesedik. A közönyösen néző méltó arra, hogy fölébe kerekedjenek ; nemes izgalom erőt szegezni szembe az erővel, öntudatos igazakon acélozni a magunk igazát. És főleg a még uralkodó, de élményünkben már szürkévé fakult formanyelvet másra, magunkéra cserélni. A legrosszabb eset, ha a birtokban lévők «megértők» ; ilyenkor valami nincs rendjén vagy velük, vagy a fiatalokkal.

Móricz Zsigmond büszke mosollyal az utódait veszi számba a Mai Dekameron új íróinak bemutatásában. Uralkodókban természetes hajlam a dinasztikus érzés, de az irodalomban epigonokat nevel. Móricz szerint a mai magyar irodalmat az igazság keresése jellemzi és különbözteti meg a régi, szórakoztatni kívánó íróktól. Ám a kezdeményező az ő generációja volt, «az első, amely tisztán igazságkereső irodalmat akart termelni». Most nem fessegetem, valóban első volt-e a századelő irodalma az igazságkeresésben és nem volt-e ez a realizmus programja kezdettől fogva, nem érvényesült-e a regényszerűség rovására is Eötvösben vagy Keményben, nem volt-e célkitűzés Mikszáth, Baksay, Petelei, Bródy számára. Másrészt nem kutatom, nem maradt-e az anekdóta az alapréteg a móríci novellákban és regényekben is, mint Jókainál. Elfogadom, hogy ebbe a pontatlan meghatározásba akarta sűríteni a maguk, annak idején új programját : a naturalizmust. (Ami különben szintén pontatlan, de nélkülözhetetlen műszóban összefoglalása egy sokágú szellemi iránynak.) Mai szemmel az életszerűségben már nemcsak a romantikus gyökereket, túlzásokat és egyoldalúságot látjuk meg, hanem a «valóság», az «élet» erősen irodalmi konvencióváltat is. A «valóság» éppen annyira írói fikció, akár a lovagregények várkastélyai vagy a gáláns regények udvara ; a parasztélet kiszakított darabja semmiel sem reálisabb az irodalmi világításban, mint a hősök világa. A társadalmi viszonyok eltolódása más és más környezetet tehetett érdekessé, feldolgoz-

hatóvá; a feldolgozás mindegyiket közös síkra emelte, a regény típust és miliót teremtő módszerei körébe. A paraszt vagy kispolgár alakja minden noteszes megfigyelés ellenére mesterséges szövédmény volt az életelemek, a technikai felhasználhatóság, a műfaj és az írói tendenciák befolyása alatt. A fikciótudat tehát elkerülhetetlenül hatott, ha gyengítve és lefojtva is, az ellenkezőt hirdető program által. A naturalizmus a regényszerűség ellen fordított módszer és szegényes eredményeit éppen ennek az öncsonkításnak köszönheti; a naturalista regényíró nem merte felnagyítani alakjait, az eseményeket. Mellékes pontokon élte hát ki a túlzás nélkülözhetetlen hajlamát; egyes ösztönöket növesztett betegessé, az élet «szennyét» részletezte kínos alapossággal, legkedvezőbb esetben ártatlan szimbólumjátékkal lopta be a valóság meglesett sarkába a monumentálisat.

Ha ez «igazságkeresés» volt, a mai fiatalságnak ironikusan vagy legalább kiábrándultan kellene reátekinteni és más utakra térni. Külföldi elbeszélőknél a fordulat bekövetkezett, nálunk — egyelőre — elmaradt. Móricznak igaza van; ez a nemzedék, legalább a bemutatottak, az ő igazukat keresi. Tényekkel számolnunk kell, de tények ellen tiltakozni is lehet; a kritikus moralistával bővült történéssz.

A dekameron nívója jó, a novellák között nincsenek feltűnően gyenge darabok. A kezdők gyakorlatlanságából, de az újítók váratlan meglepetéseiből sincs benne semmi. Egyéni különbségeket persze érzünk. Akad a tíz között született epigon, van olyan, aki a tanult konvencióba belenőve éri el igazi formáját, vannak látszólagos újítók, és van zsugorított tehetség, akinek a képessége túlmutat a vállalt kereteken. Tamási mesefantáziájában például és különösen Gelléri életből vizióba ívelésében (a megfigyelt emberek minden pontosságuk mellett kissé ködszerűek nála, mindennapi beszélgetéseik és cselekedeteik mögött lappang valami nem magátólértelmezhető, a valóság fojtó lesz és titokzatos) adva lenne a csirája a naturalizmusból kibontakozásnak, de Móricz fegyelmező befolyása a valóságból kinőni szándékozókat visszarántja, az eltérőket a maga kívánságaihoz idomítja.

Hatása a népi tárgyválasztáson kívül elsősorban technikai, ami a legnagyobb. A magyar novella folyamatosságába, egy életet vagy egy figurát anekdotikusan kitergető modorába Móricz hozta a drámai sűrítés újságát. Petelei is sűrít, de egészen másként, balladaszerűen tömörített eseménysorral, felvillantott epizódok egymásutánjával. Móricz színpadi jelenetre emlékeztetően exponál, párbeszédekben robbantva ki a helyzet feszültségét. Az utóbbi években elbeszélő hangja csodálatosan megérett és olyan darabokban, mint az Ebéd vagy a Barbárok, adja remek példáit a dialógusokon és közbe-közbe néhány áthidaló mondaton nyugvó szerkezetnek. Egyszerre «levegőt» tud teremteni (hogymilyen eszközökkel, annak az elemzése bármilyen izgalmas feladat lenne, most nem tartozik ide) és ez a «levegő» az ideálja megejtett követőinek is. Művészi szempontból az érett, kialakult stílus hatása veszedelmesebb, mint a nyugtalan stílusforradalomé. Szabó Dezső formazüllesztően hatott, de epigonokat nem nevelt, csak küzködőket, akikben továbbberjed a befogadott hatás. Móricz Zsigmond síma készséget hagy fiataljaira, amely megveszteget könnyen kezelhetőségével és gyors, tetszetős eredményeivel. Az első erőfeszítésekre ösztönöz, ha tehetetlenekre is, az utóbbi kényelmes, biztos átvételre; az első csak rossz írórt teremt, a másik rosszabbat: átlagírót.

Hogy a jól megtanulható konvenció, az írói szerszám és nem a realitás iránti érzékük tartja meg őket a naturalizmusban és a népiességben is nem

különleges érdeklődésük, hanem a bevált stílusfogások, kitűnik abból, hogy a paraszt mai alakja, változott helyzete alig szól képzeletükhöz. A traktoros, városiasodó típusra Móricz hívta fel a figyelmet cikkeiben, irodalmilag ő sem, de a fiatalok sem hasznosították. A formai állvamaradás előtt az átadó önelégültségével szemet húny, egyébként maga is elismeri, hogy nem lát «kibontakozó koncepciókat a holnapra». Még a napjainkban oly erős szociális érdeklődés sem frissíti fel tárgyukat, népiességük már csak közömbös szerepjátszás. Álbarbárok.

Akiben erő van a tíz között, előbb-utóbb le fogja rázni az ernyedtségét, meg a túlságosan szuggesztív befolyást és tehetségesen, őszintén rátér a saját eszközeire és mondanivalóira. Helyesebb összeválogatás már most talált volna más irányúakat, sőt magában a népiességben újfajta hangot megütött. De Móricz az ő «szerelmes fiaiban» akart gyönyörködni, még ha az olvasó gyönyörűségének, korszerűségét, modernségét, írói revelációt váró izgalmának rovására is.

Halász Gábor.

Négyesy László : Kazinczy pályája.
A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.

Kazinczy Ferenc halálának századik évfordulója sokkal szerényebb és csendesebb ünnep volt, mint 1859-ben születésének centenáriuma. Akkor, az elnyomatás korában, minden virtuos dac Bécs felé feszült s a 2387 nap mártírjának ünneplése szimbólikus tiltakozást és büszke renitenciát jelentett. Hogy azonban ez az 1931-es évforduló sem múlt el maradandó eredmények nélkül, annak értékes dokumentuma Négyesy László könyve, amely Horváth János akadémiai emlékbeszédével együtt a Kazinczy-irodalom jelentős gazdagodása. A két tanulmány mintegy egymást egészíti ki: Négyesy László pszichológiai szemszögből, hosszmetsetben, az író lelkefejlődésének finom rajzával vezet végig a «nagy mozgató» életén, Horváth János kijelöli Kazinczy helyét a szellemtörténetben.

Négyesy László a finomkezü esztétikus nagy hozzáértésével tapintja ki Kazinczy lelkének azokat a szálaít, amelyeken továbbhaladva, belső világa, céljai, tetteinek indítékai is megvilágosodnak. Rámutat arra, hogy Kazinczy maga is esztétikus szellem, akinek «ízlése nagyobb, mint alkotóereje». Ez az «esztétikai attitűd» kiterjed erkölcsi magatartására is: a szép

és jó nála állandó egyensúlyban van. Az új eszmék iránt nagy a fogékonysága, észrevesz és támogat minden fejlődésre képes új irányt. (Báróczy franciaízlésű prózáját, Dayka modern líráját.) De érzéke biztos a régi magyar nyelv és íróművészet alkotásaival szemben is: Zrínyit fölébe helyezi a közkedvelt Gyöngyösinek. Ez a hajlam a régi nyelv iránt nyelvújításában is nagyjelentőségű.

Kazinczy mint kritikus — írja Négyesy — «korántsem volt az az elnéző jóság, akinek az irodalomtörténet tartja»: Csokonai tehetségét elismeri, de rámutat ízlésbeli botlásaira is; Verseghy «Aglája» kötetét bírálva is kifogásolja a költő tisztulatlan ízlését; Kisfaludy Sándorról azt írja, hogy bár Himfyjének ritmusa kecses, mint a menüett lépései, de azért «tűzbe felét» s «újra felét». Panaszkodik a kritika hiányáról s agitál mellette. Kölcsey az ő példája után adja közre kritikáit a Tudományos Gyűjtemény lapjain 1817-ben.

Kazinczy fordításairól szólván, kiemeli Négyesy az író nagy stílusérzékét: minden fordításával egy-egy új stíljproblémát akar megoldani, egy-egy stíltípust meghonosítani. Különösen finomak Négyesy megállapításai Kazinczy költészetéről. Meg tudja éreztetni azt a lelkendező örömet, amit a kor nyelvi és formai akadályok-

kal küzködő költői egy-egy új kifejezés vagy forma átültetésekor éreztek. (Pl. a szonettel való kísérletek.) Megállapítja Kazinczy nagy műfajgazdagító érdemét: a költői levél, az allegória (Szabad Erdély a török kiűzése után), a görög epigramma átültetésével. Részletesen ismerteti a nyelvújítást s «nyelvünk megalakulásának okiratait».

Összeszedve a szálakat: Kazinczyban megvolt a csirája az esztétikai, irodalomtudományi és kritikai öntudatnak. Izlésproblémák és stílusproblémák megoldása volt munkálkodásának a célja s nyelvújítása is esztétikai elveken alapuló stílusújítás, mert egész életében azt keresi, «ami a beszédnek erőt és szépséget adhat».

Négyesy László lélekkel írott, nagy forrástanulmányon alapuló friss és kristályos stílusú munkája a finom esztétikus elme ünnepi ajándéka számunkra s méltó a porladó költő géniuszához. A Pályám emlékezete, az Alszeghy Zsolt kiadásában megjelent Fogságom naplója, Négyesy László új könyve és Horváth János tanulmánya együtt olyan teljes és mintegy háromdimenziós képet ad Kazinczyról, amely örökre plasztikussá teszi Széphalmon álló alakját. *Juhász M.*

Nyíró József: Isten igájában. Regény. I—II. (Az Erdélyi Szépművés Céh kiadása.)

Az idealizmus küzdelme az évezre-deszsentségkérelmelhetetlen formalitásaival, egy nemzethalál előidéző és kísérő bűneivel, az egyén megalázó eltiprottságával — ez röviden a veleje Nyíró regényének. A főhős aposztata pap, aki a papsággal ellentétes hajlamainál fogva fokont közeledik aposztáziájához; a történet a béke utolsó éveitől az Erdély elvesztéséig terjedő időszakot öleli fel; a hős maga a szerző, aki vallomásszerű őszinteséggel beszéli el életpályáját — ezek azok az elemek, amelyekből egyéni szint kap ez a küz-

delem. A regényben megelevenedik az egész magyarság e korbeli élete, különösen Erdély s a székelység élete; minden élettragédia, amit egy egyéni sors helyből és időből magába tud venni.

Mégis ez az aposztázia nem egészen szükségszerű: azok az akadályok, amelyekbe a főhős minduntalan belebotlik, nem mondhatók tipikusoknak, annál kevésbbé a papságban rejlődnek; belőlük általánosítás nem vonható. De az író nem is akarja ezt mondani; regénye *egy* megható és rendkívüli élet elbeszélése. Nyíró nem mentegeti önmagát. Sokkal több szeretet és büszkeség fűzi rokonszenves hőse diadalához — akiben önmagát rajzolja meg, — mint amennyi nyugtalanság ahhoz, hogy szépítse emberileg és művészileg elintézett emlékeit. Azok, akik az írásműben a polgári lelkiismeret gyóntatószékét szeretik látni, az író igényén aluli megállapításokra vetemedhetnek...

De a regény különben nem pusztán az író lelkiismeretproblémája; forró szerelmi vallomása népének; a legnagyobb objektív élménye. A székelység élete megdőbentő életserűséggel és elevenséggel van bemutatva benne. A regény Erdély *Parasztok*-ja; kevesebb epikai szélességgel és szisztémás sokoldalúsággal, mint Raymont, de nem kevesebb igazsággal mutatja be a székely falu életét, a nép küzdelmét bankkal, zsidóval, hatalommal, termésszettel, Istennel és végül önmagával; töredékesen, villanásszerűen, de egy-egy szűk résen át igen mélyre világítva s a dolgokban mindig az örökkévalóság jegyeire mutatva rá. Nyíró is eljutott a mult fölszámolásához, ő is mindenütt abba a fekete falba ütközik, amit egy szóval magyar tragédiának nevezünk. Regényében megelevenednek pátriárkális bűnök, az ancien régime mulasztásai, a világháború vihara, mindaz a népgyilkos politika, földben rejlődő eliteltség, egyetemes elhagyottság, ami ezt a tragé-

diát teszi. Így lesz regénye sorstudatból fakadó életpanasz; magyar írónak már-már intuició-öröksége a magyar tragédia meglátása, s ennek őszinte és mély átélése ad most Nyíró regényének is, túl az író lehiggadt meglátásain, sajátos lírai hangszerelést. A magyar irodalomnak ez is van olyan jellegzetes tulajdonsága, mint az «úri tónus», a szerelemérzés magyar kozmával; újabb epikánk ebben csak régi tradíciókat folytat s szinte megdöbentő néha az az egyfelé intés, amely Széchenyi némely gondolatait, nagy lírikusaink világtérzését s újabb epikánk jobbszemű meglátásait egymáshoz rokonítja . . .

Különös hangsúlyt ad a regénynek, hogy az író őszintén első személyű önmagát állítja regénye központjába. Anélkül, hogy ezáltal naplószerűvé süllyesztené, sajátos valóság-ízt ad elbeszélésének. A regény első része olyan, mint egy konfesszió a szenteknek küzdelem-korszakából; a töredelem pátozával mondja el a fiatal papi lélek vergődéseit az ingadozásoktól, a lélek kicsinyes skrupulusaitól a legmagasabb extázis szédületéig. Szavaiból igazi papi lélek árad; a szerzőhős megvált a papságtól, de műveltsége, képzelete papos. Rajongó lelkében egy papság feletti papság áhítata szárnyal s szavait, cselekedeteit önkénytelenül az emlékpálya színeivel, szimbolumaival festi át. Érdekeskönyv. Szemérmes intranzigenciájából, majdnem a zaklatottságot súroló érzelmeségéből néha talán sok is. (II. köt.)

Nem dicsérhető eléggé a regény stílusa. Nem az objektív műfaj kívánta hangulategységekben építi meg fejezeteit: mintegy szimultán átélésekben fogja fel kora és környezete lelkét; a falu, a természet lélekzetvétele s a körülvevő dolgokat forrósitja át éber ihlete szintetikus hangulatokká, meleg, tömény emberi légkörre színes, pazar, törölmetszett szavakban. (I. köt.) Azokra, akik ismerik Erdélyt, szinte

varázslatos hatású az a villámokkal, néptragédiával, táji ízekkel rejtelmes ózon, amelynek szárnyain az író kis népe örlelkésként jajongva barangolja be Erdélyt. Nem szerettem idáig a lírailag komponált regényeket: Nyíró most meggyőzött; kivételesen megérezte e modornak minden műfaji szolgáltatásnál többet érő életszerűségét.

Ne felejtjük el, hogy az író regényében modern hőst, példa-típust adott. Hőst, aki egyik idealizmusa csődjével nem bukik el; feláll, birokrata megy az étellel és diadalmaskodik. Gépet olajoz és malomtulajdonos lesz, míg keze keresményéből megsüti az első kenyeret családjának. Eddig öleli fel a kompozíció az aposztata pap sorsát . . . Nyírónek nagy elégtétel lehetett, hogy a hatásos fejleményhez még mindig futotta önmaga sorsából s az én-regény keretében epikus hőst tudott adni! Ez a teremtő alany végső titka; ebből sarjadt ki a regény s vette fel természetszerűleg azt a formát is, amelyet visel.

Hangsúlyozzuk: Nyíró regénye szép könyv. Nem a művészség Kolumbusztójása s nem is hírlapstúdiumok árán kiizzadt új evangélium, de kemény férfihang s mocskotalan emberség díszes, pazar művészi vértzetben.

Jól esik, hogy az üde levegő a magyar irodalomba ismét Erdély felől áramlik . . .

Hencze Béla.

Barta János: Az ismeretlen Madách, tanulmány. Bpest, 1931. Lőrincz Ernő bizományos könyvkiadó, 8-r., 83 l. Az irodalomtudomány újabb lélektani kutató módszereinek talán érdekes, de nagyon fanyar gyümölcse Barta János tanulmánya Madáchról. A szerző úgy találja, hogy Madách személyiségét eddig többnyire a tragédián át fejtették meg és a gondolkodót és költőt látták benne. Pedig szerinte Madách világnézete mindvégig egymásnak ellentmondó, töre-

dékes gondolatok halmaza, ő maga eszméit élete alkonyán sem látja világosabban, mint zsenge korában. Érdeklődéséből hiányzik az ösztönösség, alapjában véve kényelmes természet, megáll az első féligazságnál. De a költői tehetség sem az a réteg, mely megmagyarázza Madáchtot, mert közvetlen élményeiből hiányzik a sajátos formai principium, egyetlen igaz költői műve, a tragédia sem táplálkozik közvetlen élményből. Röviden: «Nem született gondolkodó és egyetlen emelkedést kivéve nem is költő». Madách gondolkodása és költészete elsősorban nem forma, hanem életjelenség, bennük nem a műösztön, hanem az életösztön, a vitalitás nyilatkozik. Ha igazi élményt talált, nincs szüksége pótlékára, a költészetre. Ezeket igyekszik aztán Barta egész munkáján keresztül főképp Madách lírájával, leveleivel, a kiadatlan kéziratok hagyaték szorgalmas felhasználásával bizonyítani és elhanyagolja Madách főművének értelmezését. Abból a Madách-képből, melyet megrajzol, egy szájalomraméltó torzalak sanyarog felénk. Madáchból hiányzik a morális idealizmus, a tudatos életterv, félreismeri önmagát, nem nyúl személyiségéhez a javítás szándékával, nem ismeri a büntudatot, teljesen idegen tőle a kereszténység legmélyebb gondolata, a megváltás. Családi tragédiájában neveltetésének, egyéniségének nagy része volt, lelkileg nem tudott teljesen családjához alkalmazkodni, gazdaságát elhanyagolta, a házasságban bizonyos felsőségre lett volna szüksége, mely vezetni tudja azt az embert, ki csak életörömökért élt. Töredékes, kiforralatlan maradt mindhalálig s rávall a Tragédia is, melyben csak küzködést és megoldatlanságot lehet keresni.

Az ember elcsudálkozik, hogy egy fiatalember — mert a berlini Collegium Hungaricumnak ajánlott dolgozatból erre lehet következtetni — miképp választhat lélekelemzés tárgyául egy

költőt, akit nem szeret, nem is becsül és elgondolkozik, mi adja meg neki azt a bátorságot, mellyel irodalmi képrombolásra vállalkozik. Egy okot megállapíthatunk: Madách főművével nem foglalkozott behatóbban, irodalmát alig látszik ismerni (mindössze két munkára hivatkozik), nem is értette meg problémáinak megoldását, tervét, nem érintette meg a műből kiáradó keresztény világnézetnek az a fenéges harmóniája, melyben Madáchgondolatvilágának minden disszonanciája feloldódott. Nem is értette meg sem a gondolkodót, sem a költőt. Ezzel aztán kárbaveszett az a sok fáradság, karakterológiai felkészültség, mellyel munkáját végezte s nem igaz az a lélekelemzés, melyre jellemző, hogy kis jelekből messzemenő következtetéseket mer vonni s oly bonolyult lelki folyamatokat megrajzolni, amelyeket csak a regényíró tudhat a maga hőseiről. Főképp Madách családi tragédiájával kapcsolatban tud oly sűrűszálú lélekrajzot szőni, amelyet kortársáról, de legbizalmasabb barátjáról sem adhat az ember. Előadása sokszor emlékeztet a grafológusokéra s hogy ezek módszere sem idegen tőle, mutatja a következő polemikus megjegyzése: «... a kéziratban található sok javítás még nem igazolja Voinovich megállapítását, hogy sok türelemmel dolgozott. Ennek az írás általános jellege különben is ellentmond».

Mentsége van a szerzőnek. Azokból a művekből, melyek az utóbbi időkben Madách főművével foglalkoztak s mint már egyszer e folyóirat hasábjain megállapítottuk, a Tragédia problémaszálait összekúszálták, összegöbözték, majd széjjelvagdoszták, az egységes koncepciót félreértve eltorzították a mű értelmét, költői értéket pedig több kegyelettel mint meggyőződéssel állapították meg, azoktól igazán nem állnak távol a következtetések, melyeket Barta János vont le a gondolkodóra és költőre nézve. Pedig Az ember tra-

gédiája teljesen egységes tervű s megoldású költői mű, melynek növekvő hatása csak egy nagy léleknek, nagy költőnek hatása lehet. Madáchot első sorban a tragédia megértésén keresztül lehet megközelíteni s míg ezt a munkát sikerrel el nem végeztük, a legmodernebb kutatómódszerekkel is hiába próbálkozunk a gondolkodót, a költőt és az embert más megnyilatkozásaiából megrajzolni.

A szerző előszavában azt mondja: «az itt tárgyalt kérdést ma már több pontban másként látom». Kár volt akkor a közléssel sietnie, a félreismert «ismeretlen Madách» torzképét a nyilvánosságnak bemutatnia, de megvan a remény rá, hogy látása gyökeresen megváltozik. *Kardeván Károly.*

A Mancsi. Bródy Lili regénye. (Athenaeum.) — Radómanci, a «hernád-uccai kis állat», elindul a maga kis életével, zűrzavaros családi viszonyaival, csikágói adottságaival, rossz nevelésével és tétova szívével, amely nem rossz és nem jó, csak éppen olyan, mint a többi hasonló szegény gyereké, akiknek fészket szétkavarta a sok mindenféle válság: a papa válsága, a mama válsága, a nagynéniké, fiúké és leányoké s ebben a kavardásban nem maradhattak válság nélkül ők maguk sem. Radómanci saját külön kis válságát — hangsúlyoznunk kell, hogy Mancsi körül minden «kis» dolog: csupa hétköznapi ügy, másoktól is élt baj, másoktól is látott példa, hiszen éppen ez avatja őt a Mancivá, aki ebben a formájában mindnyájunknak húsból és vérből való rokona és ismerőse — tehát az ő válságát itt éppen Komlós Jánosnak hívják. S mert élet és jó regény mindig egy nyomon haladnak: Mancik és Komlós Jánosok mozi-démonnágra alapozott flörtje itt se vezethet semmi jóra. Mancsi családik és öngyilkosságot kísérel meg. Kórházba kerül s ott találkozik egy kis sánta leánnyal, aki arról a másik világról mesél neki, ahol a leányok

boldogsága nem a Komlós Jánosoktól függ s amely világot mindenki felfedezheti magában, aki akarja. Melleleg megismerteti egy Goethe nevű költővel. Goethe jó orvosságnak bizonyul (?), Mancsi felgyógyul s tovább megy azon az úton, ahol — az író okos nevelési elvei szerint — radómanciból Radó Mancivá kell válnia...

Itt szögezzük le mindjárt, hogy az író nevelési elvei csakugyan okosak. Irodalom ide, vagy oda, Bródy Lili ismeri azt a típust, amelyről ír; és ismeri azt a típust, amelynek a regényt írta. A pesti leány az ő szívéhez nőtt, saját témája; kissé fölényes gúnnyal, játékos okossággal, rejtett, mosolygó szomorúsággal, ha néha szembe is áll vele, mindig mellette van. Ha a regénynek hibája is a tendencia, ez a hang új, őszinte és helyénvaló. Ez a hang végre nem a férfiírók hangja, sem nőírók férfiszólamra erőszakolt grammofónnyekergése, akik az új leánytípusról, mint eddig nem létezett csodaállatról rebegnek csodás szörnyűségeket. Bródy Lili hangjában megszólal végre maga ez az újnak híresztelt leánytípus, akiről mi nők titokban mindnyájan tudjuk, hogy nagyon régi. Megszólal a lelkében támasztalan, testi voltában ellátatlan mai leány, aki nem akar új lenni, dehogyis akar, azt se tudja, mi az az új, csak éppen élni akar és boldogulni, ahogy lehet, a maga hasznára, vagy kárára, de mindenestre a maga felelősségére. Talán éppen csak ez a felelősség új benne, de ez sem az ő érdeme, mit tehet róla, vállalnia kell, ha már senkise akarja vállalni helyette... Megszólal és vall. Meggyónja bajait, félelmeit, szorongó vágyait, bizonytalan keresgélését, küzdését önmagáért szegyenét... Vall és kérdez és felel is. Jó hallgatni. Csak éppen...

Csak éppen az a baj, hogy a feleletet nem a regény adja, hanem az író. S ezért, ha a veleérző olvasónak kellemes is, amit mond, nem győz meg.

Az a bizonyos semmeringi vonat, amely Mancit új élete felé röpíti, kissé túlegyenesre rakott síneken robog előre. Eleven alakok szaladnak rajta és mögötte: a) Radó-család, Komlós, hernáduccai leányok és fiúk, lipótvárosi intellektüelek, fél- és egész emberek, egytől-egyig éles írói szemmel meglátott, fölényesen megrajzolt figurák s lassan mégis papírmásé-alakokká kényszerednek abban a nagy igyekezetben, ahogy az író szándékainak engedelmeskedve jelennek meg és tűnnek el, leplezik magukat, vagy mutatják ki a foguk fehéret... Az író jelenléte végül már feszélyez. Kitűnő lélektani megfigyelései, izmos, friss, könnyű stílusa van — bár sok magyartalanság rontja s könnyűsége sok helyen szinte keresett pongyolaságnak látszik — de ahol ez a stílus és az újságíró szellemessége dominál, a regénynek nagyon jó részletei vannak. Ám ez a szellemesség hovatovább némi modorossággá ütemesedik s lassanként szinte terhessé válik. A stílus itt csakugyan egy az íróval; annyira benne van ő maga, hogy végül már szeretnők megkérni, vonuljon vissza s engedje szabadon mozogni a többieket. Mintha ő maga akadályozná alakjait, hogy végre csakugyan megelevenedjenek s elindulhassanak saját fejük után, természetük szerinti útjukra, amelyen át sorsuk szerves életté: regénnyé sűrűsödhetik... Így a mű váza mindjobban kiütözközik; sovány teste egyre inkább satnyul s élettől duzzadó, egészséges részei mellett itt-ott már zörögnek a csontjai.

A vége aztán váratlanul ellaposodik. Nagyönis elsietett befejezése után csodálkozva kérdezzük: hát ennyi az egész?

A happyendesített Hernáducca; vagy ismerősebb címmel: mese az írógépről. Síma mese, tévedt kisleánnyal, bankigazgatóval és a végén, az elért célnál, hűvösvölgyi villával; mutatós ellentétékppen a zálogcé-

dulás és adósságoktól zilált, de erősen valósággyanus szülői otthonnak... Mint mikor valaki jóízű, étvágygerjesztő kenyérbe harap s egyszerre fogai közé akad a péküzlet cédulája. Az olvasó kelletlenül rágcsálja s nem tudja, mit csináljon vele. Izlésétől függ, hogy lenyeli-e, vagy... morog egyet...

Végül: letettük a könyvet s megint nem a regény az, amiről emlék marad bennünk, hanem az írója. A *Manci*, azt hisszük, afféle fiatalos, félküzlettel való erőpróbálkozás csupán. Bródy Lili azonban tehetség, akiben bízni lehet.

Nagy Berta.

Maderspach Viktor: Az oláhok vérnyomában a Fekete-tengerig. Második kiadás. (Ifj. Ludvig és Janovits könyvnyomdája, Miskolc.) «Maderspach Viktor típusa annak a megalkuvást nem ismerő magyarnak, akinek a harci mesterség a vérében van.» A könyvhöz írt előszót Julier Ferenc ezredes e jellemzéssel kezdi, melyhez csattanó visszhangot ad a szerző utolsó mondata: «Mi a halottrabló hiénát a magunk erejéből is újra 'a Fekete-tengerbe szoríthatjuk. Csak akarnunk kell!» Az erős magyar érzés azonban még nem magyarázza meg a könyv ritka sikerét. Ebben főrésze van annak, hogy a szerző csaknem kimeríthetetlenül gazdag és érdekes élményanyagot ad. Szülőföldje védelmében a világháború legizgatóbb fejezetét, az oláhok ellen viselt védő, majd támadó hadjáratot «a legkalandosabb körülmények között» harcolta végig s ezt írja le könyvében. Elbeszélő módja lebilincselően érdekes s joggal mondja Julier: «Még nem olvastam háborús leírást, mely a háború légkörét, a háború különböző cselekményeit élénkebb színekben s egyben a valóságnak megfelelőbben esetelte volna». Nyelve is gazdag, de mondat szerkesztése, stílusa nem mindig magyaros: ezt a második kiadásban nem ártott volna

kissé gondosabban átnézni. Annál is inkább, mert a könyv, bár minden hírharang nélkül megérte a második kiadást (ami bizonyítéka, hogy általános érdeklődés tárgya), a szerző vakmerő kalandjainak és vállalkozásainak szuggesztív elbeszélésével elsősorban ifjúságunk érdeklődését köti le. *h.*

Kisbán Miklós : Fortéjos Deák Boldizsár memoriáléja. (Athenaeum kiadás.) Fortéjos Deák Boldizsár Kisbán Miklós játékos írói kedvének gyermeke. Az epikai hitelről a filológiai értekezések remek paródiájaként megjelenő előszó gondoskodik. Maga a «memoriálé» régi olasz legendák és pajzán novellák anyagát önti át izes, a XVII. századba transzponált erdélyi beszédbe.

Az archaizáló stílusszerep ritkán szokott megállni az egyszerű játék, az irodalmi inyenek gyönyörködtetésének célzatánál. Vagy leszámolás egy már elmúlt, vagy elmúlásra ítélt irodalmi kifejezésmóddal, vagy pedig, mint itt is, jótékony takaró a közélet kritikája számára. Ebből a kritikából szívesen vettünk volna többet is, mint amennyit Fortéjos Deák Boldizsár hamiskás mosolyából itt-ott kiolvashatunk. A könnyed és jelentésküléri derű erősebb, mint a kritikái leleplezés. A stíljáték kétarcúsága akkor tölti be legteljesebben irodalmi rendeltetését, ha kivédhetetlen erővel kényszerít bennünket mindkét arc egyszerre és folytonosan való figyelésére. *K. D.*

Csömöri József : Akik ma meghalnak. — Versek. — (Budapest, 1931.) Csömöri József versei olyanok, mintha írójuk vasvesszővel róttá volna őket. Ha hangulat érinti is a lelkét, a kéz nehézkes, sem élményi frisseséget, sem az egyéniség vigasztaló melegét nem tudja nyújtani. A pillanatnyi érzés is elfut s a vers banalitásban hull össze. Amikor az olvasó már jönni vél vala-

mit, hirtelen összecszik, szétporzik a kép, s csalódva látjuk, hogy megint rá vagyunk szedve. Mondanivalója problémaszegény. Az emberi létezést elsodrót ostromolja járt és vigasztalanul ismert úton. Jól megfigyelhető, hogyan duzzad egy-egy vers egyetlen felöltő gondolata egy másik költeménnyé, anélkül, hogy akármelyik is emelkedni tudna. (Pl. Árverés. — Jancsi és Juliska új meséje.) Mindenütt van valami többlet, amire nincs szükség, s hiányzik valami, ami nélkül nem rezonálunk. A többlet az az előre megfontolt szándék, hogy verset ír, ami hiányzik, az az esztétikai erő, amely kontaktust tud teremteni az olvasóval. Egyéniségét talán valami fanyar íz jelzi, s bizony, ez az egyéni vonás a költészetben, a szép keresésében ritkán fejlődésképes. —sz—t.

Puskás Pál C. M. : Árpádházi Boldog Kinga. Budapest. Az író a rendelkezésre álló adatokból, kronológiai rendben, de minden írói invenció nélkül, egyszerű és kissé darabos nyelven meséli el Árpádházi Boldog Kingának, Boldog Margit testvéreinek, a lengyelek szent királyasszonyának viszonzásos életét. A könyv a misszióházaknak nyújt olvasmányanyagot, célja nem irodalmi, a történet csupán eszköz lelki vezetésre. Az író az életrajz adatainak forrásait nem nevezi meg, de látszik, hogy azoknak anyagát lelkiismeretesen s alaposan felhasználta, óvakodva minden belletrista kilengéstől, bár ilyesmire a történet adatai rendkívüli módon csábíthatnának minden írói fantáziát. A kis munkát mégis kedvessé teszi a legendák édessége, amely a komoly rendben írott sorok közül ránkmosolyog s valami naiv báj, mely viszont a szerzetes-író lelkeségét tükrözi. Pozitív írói értékekről e kis könyvvel kapcsolatban mégsem beszélhetünk. *J. M.*

Ambrus Zoltán.

Nem tudok keserűség nélkül gondolni arra, hogy milyen semmitmondó és lélektelen szavakkal búcsúztatták Ambrus Zoltánt nemcsak a hivatalos gyászszónokok, de fegyvertársai és barátai is s hogy milyen közönnnyel kísérték utolsó útjára azok, akik kötelességből vagy részvétből otthagyták meleg szobájuk és íróasztaluk kényelmét. A *Solus eris* költője azzal a finom, ironikus mosollyal hallgathatta és nézhette őket, mely annyiszor megragadott, ha arcképét láttam valahol; egy megértő bölcs mindent megbocsátó mosolyával, aki mindig méltóságán alulinak tartotta a törtétezt, a lármás vitát és harcot.

Valéryt olvasva, egy paradoxonnál önkéntelenül Ambrus Zoltán jutott eszembe: «Gondoljunk csak arra, hogy mi mindenre van szükség, ha három millió olvasónak akarunk tetszeni. És mégis kevesebb kell, mintha száz ember kizárólagos tetszését akarjuk kiérdemelni». Van-e valaki, akire ez annyira ráillene, mint Ambrusra, aki regényeiben és tanulmányjaiban egy pillanatil sem volt méltatlan önmagához és eszményeihez? Nem véletlenül történt, hogy éppen Flaubert regényét (*Madame Bovary*) fordította magyarra; lélekrokonság kapcsolta egymáshoz a minden impossibilitása dacára nyugtalan, önmagával elégedetlen francia regényíró és a vele sok tekintetben egyező lélekalkatú Ambrust. Ha franciának születik, Daudet, Maupassant, Boylesve neveivel együtt emlegetnék, olvasnák és idéznék, s halálakor olyan temetést rendeztek volna, mint Anatole France-nak. De magyarnak szüle-

tett, egy kis nemzet árva fiának: külföldön nem ismerhették meg s itthon, minden látszólagos rokonszenv és tárt kapu dacára hűvösség fogadta, langyos kedveskedés, mely rosszabb minden közönnnél. Ha nem ismerték volna el, remélni lehetne, hogy esetleg évtizedek múlva felfedezik, de így belekerül az irodalomtörténet holt lapjai közé, érettségi tétel lesz és kötelező olvasmány.

Mennyi élet és lélek volt benne, mennyi mozgékony és érdeklődés még hetvenegyesztendő korában is! Igaz: nem akarta megérteni és elfogadni ennek a kaotikus kornak az esztétikáját; a francia irodalom szerelmese nem tudott lelkesedni egy Proust, Gide, Claudel vagy Joyce alkotásáért, de figyelte, számontartotta őket s nem egyszer mutatott rá kíméletlen őszinteséggel, hogy mennyi sarlatanizmus és szemfényvesztés rejtőzik halhatatlannak kikiáltott alkotások mélyén. Ez a nyugodt éleslátás, ez a szerzetesi szerénység, ez a lélekből kiáradó frissesség példaképpül szolgálhat a mai felületes, siető, lélektelen korban és ha száz emberben, ha tíz emberben kövételre talál, Ambrus Zoltán emelt fővel és meglegedetten mondhatja magáról az Isten előtt: «Non omnis moriar».

Just Béla.

Irodalmi est.

A Napkelet márciusi számában már megemlékeztünk arról a nagyszerű munkásságról, melyet a Székesfőváros Népművelésügyi Bizottsága mind nagyobb területen végez. E lelkes, önzetlen mozgalom immár tizedik esztendeje nyújt ezreknek lehetőséget az

önművelésre, kiváló művészek, esztétikusok bevonásával rövid időközökben kényelmes és szinte ingyen alkalmat ad szimfónikus hangversenyek, képzőművészeti előadások, könyvtárak, múzeumok, tárlatok látogatására s ez idő alatt nem egy ifjú magyar tehetséget segített karrierhez. De talán legszebb programja e bizottságnak, mely már másodízben találkozik a közönség meleg érdeklődésével: pódiumra vinni, személyesen megmutatni a mai magyar irodalom fiatal jeleseit. Milyen felbecsülhetetlen élmény az, mikor az olvasó találkozhatik is kedves írójával, költőjével! Kivált az ifjúságra hathat nemesítőn, ha leckének tanult költői szépségeket közvetlenül a szerzők szájából hall. A második irodalmi estén (március 5-én), midőn *Reményik* Sándor a pódiumra lépett, valóban «szünni nem akaró» tapsvihar zendült fel. Olyan taps volt ez, minőt rendszerint csak világjáró nagy művészek aratnak, méregdrága beléptidíjat fizető, elkényeztetett, pazarruhájú hallgatóság soraiban. E szokatlan tapsvihar kétszeresen bizonyítja, hogy szerényebb megjelenésű, halkabb közönség számára is megvannak az elragadtatás ritka pillanatai. Hogy Erdély ma is a miénk, itt láttuk igazán. Erdély ébresztő nagy költőjét ünnepelte elszakadt hazájával együtt az ifjúság.

Az Est másik nevezetessége *Sik* Sándor volt, a kiváló költő, a magyarországi cserkészmozgalom egyik megteremtője. Versek halmozása könnyen egyhangúvá tehet egy hangversenyt: az igazi versek, szerzőik s neves művészek tolmácsolásában, magukkal tudják ragadni a napi gondjaiban elfáradt közönséget is. Két különböző temperamentumú, versművészetű, gondolatvilágú költő s mégis egy testvér magyar érzésben, gondolatban:

a mai magyarság fiai, akik más és más költői fegyverekkel *egy* ügyért, a magyar földért és szépségért harcolnak. Egyéniségük már régóta benne él minden művelt magyar lelkében (a közönség rajongó megnyilatkozása igazolta ezt a rég kötött frigyét). *Ónody* Ákos, a Nemzeti Színház művésze és *Simonffy* Margot szavalóművésznő néhány Remenyik- és Sikvers előadásával felejthetetlen élménye volt a hallgatóságnak.

Az estet dr. *Alszeghy* Zsolt, tanár, kiváló tudós vezette be; mélyreható portrét adott Remenyik és Sik lírájáról.

Egyik fiatal énekesnő is feltűnt ez alkalommal: *Petri* Kató, a Magyar Kir. Operaház tagja. A Népművelési Bizottság egy újabb fiatal tehetséget juttatott benne szóhoz. Énekét *Turry* Peregrin, az Operaház művésze, a tudós pedagógus és zeneszerző kísérte zongorán. *Kóréh* Endre, az Operaház tagja, *Koudela* Géza, a Zeneművészeti Főiskola tanára, dr. *Faragó* Ferenc operaénekes értékes számai mellett feltűnt még a Katholikus Leányok Országos Szövetségének kórusa (*Sik* Sándor: *Sybillák* kórusa. Jelenet az «Advent»-oratóriumból), melyet *Abonyi* Tivadar, az Andrásy-uti Színház művésze tanított be. A hangverseny a tiszta művészet jegyében folyt le; a közönség úgy érezte magát, mintha templomban lett volna. Ennyi siker egy nemes vállalkozás második stációjánál reményre jogosít, hogy ezek az esték nélkülözhetetlen élményévé válnak nemcsak az ifjúságnak, hanem a nagyközönségnek is.

Hálás köszönet illeti meg dr. *Némethy* Károly tanácsnokot és dr. *Novágh* titkárt, akik új fórumot teremtettek a magyar közművelődésnek.

Erdélyi.

Színház.

Don Carlos.

Schiller tragédiájának felújítása a Nemzeti Színházban.

A minap elhunyt Ambrus Zoltán már harminc éve felpanaszolta, hogy «már-már Shakespeare az egyetlen klasszikus, akit nem derogál megnézünk». S a közöny, sőt türelmetlenség nemcsak a közönség részéről van meg, hanem a színbírálókeről is, az utóbbiakéról talán még inkább. Ezek váltig hangoztatják a színház irodalmi és művészeti kötelezettségeit, de ha ez eleget kíván tenni ezeknek a kötelezettségeknek: szinte megleckéztetik érte; nyomban nyilvánosan ásitának és porlepte irodalomtörténetet emlegetnek. Ambrus elkeseredetten kikelt ez analfabéta-irányzat és commis voyageur-izlés és -gondolkozás ellen: «kit tiszteljük, ha Racinet meg Schillert lehurrogjuk?»

A napi kritika jókora hányada most, a *Don Carlos* felújítása alkalmával, megint levizsgázott a közizlés vagy inkább közizléstelenség felé tanusított veszedelmes engedékenységből: újra bosszankodva beszéltek avult izlésről meg «irodalomtörténet»-ről (midőn Molnár újdonságáról bókként hangoztatták, hogy az máris — irodalomtörténet!) s újra a «korunkhoz szóló» műsört sürgették. De szerényen és tisztelettel kérdezzük: vagyunk-e bővében olyan műveknek, melyek a mi korunkról csak megközeleltőleg is mondanak annyit, mint Schilleré a magáérol? s ha volnának is: *elmúlt* korok iránt végkép elvesztettük az érdeklődésünket? Az igazi kultúra mégis csak ezen az érdeklődésen épül. S a Nemzeti Színház aligha korunké s a divaté, hanem az igazi kultúráé. Ott az *élet* nemcsak a kortársakét jelenti, hanem a halottakét is, mintahogy az emberiség

percnyi jelenéhez hozzátartozik pár ezeréves multja is, s az élők kisebbségéhez a holtak aránytalan többsége.

Schiller is az eleven halottak közül való: multhatatlan költői lélegzetvétele ma is éltető árammal járja át retorikájának, kor-stilusának mulandóbb helyeit. Megvan benne a tragikai nagy páthosz, megvan az igazi drámai jellemzőerő s megvan a valódi költőnek lázas együttérzése az emberiség legnagyobb és legszentebb eszményeivel, — mindez csak nem lehet ok arra, hogy a mának emberét vagy éppen hivatásos «műítész»-ét idegessé tegye?

Mi kereken megvalljuk, hogy Nemzeti Színházunk ezévadbeli legszebb és legméltóbb munkájának ezt a *Don Carlos*-előadást tartjuk. Hit és odaadás dolgozott rajta, s az eredmény — ha nem is hibátlan — a fokozottabb igényeket sem hagyja kielégítetlenül.

Fiatalkori *Don Carlos*-át Schiller túlméretezte és csorbítatlanul — teljes hatórási időtartammal! — már csak a németek kegyelelte élteti a színpadon. Nálunk mindig felére kurtították, amit tájékozatlan kritikánk most új sérelemként hánytorgatott fel, — midőn másrészt a megmaradt felét is sokalta... Ódry, az új rendező, e krokodilkönnyeket rövid nyilatkozatával sikeresen felszáríthatta, mondván, hogy tizenhárom évvel ezelőtt egy jelenettel — kevesebbet játszottak belőle. Az bizonyos, hogy a kurtításokból az egésznek valami kivonat-ize támad, a kénytelen sommázásnak a tragédia akárhány líraibb gyönyörű helye áldozatul esik. De abban is, ami élénk kerül, bőven megismerhetni ex ungue leonem. II. Fülöp hatalmas jelenetei: fiával, nejevel, Posa marquisval, a tragikai nagy stílusnak egytől-egyig kimagasló remekei. Ezekben a színész is a maga művészetének csúcsáig emelkedhetik.

A mi színészeink is oda törekedtek, legalább is szembetűnőleg megéreztek feladatuk szokatlanabb arányait, ünnepeibb követelményeit. A leggazdagabb színészi feladatot bizonyára Fülöp nagyméretű alakja kínálja. Ez most Ódry gondjaira jutott; rég nem is gyúlt ki művészi becsvágya ilyen tisztán és nemesen. A fanyar és meghasonlott zsarnokban izgékony penetrációval kereste meg s tisztult művészi biztossággal mutatta fel a vérvő embert, a szolgálindulatoktól körülhízelgett tirannizmus titkolt honvágyát az önzetlen szabadságeszmény után. Legalább is döntő jeleneteiben a színjátszás leggazdagabb és legmélyebb tájain járt. Döntő jeleneteiben — mondom, mert színészi kiválósága iránt érzett tiszteletem azt sem engedi elhallgatnom, hogy alakításában most elnagyolt, inkább csak a rutinra bízott átmenetek is akadtak. Talán a kapcsolást, a töretlen vonalvezetést az előadás sűrűbb ismétlése hozhatná meg, — ha ugyan az előadásnak ily sűrűbb ismétlését remélni bátorságunk volna . . . Ódry munkája most grandiózus arckép, közel a teljes elkészüléshez.

Váradí Aranka önuralommal vértezett szenvedélyű Valois Erzsébetje csupa művészi finomság: diadala a tragikai diszkréción előkelő művészetnek. Abonyi jómegjelenésű, szépen és lelkesen szavaló Don Carlos. Neki csak egy régi modorossága ütközött ki most is bántóbban: megszólalás előtt alsóajkát s állát kínosan megvonagló mozdulattal feszíti ismételtelen előre; ez színpadias fogás, mely nem annyira a szenvedély szavának születését jelenti be, mint inkább a — tirádaét. Tasnády Ilona oly mértékig hiteles Eboli hercegnő, ameddig ez a más hangnemű szerep egyéniségéhez talál, szóval: nem túlságosan. Lehotay Posája sem eléggé meggyőző: ide érdekesebb, robbanóbb fanatizmus kellene, valami a nagy Pethes Imre

magával sodró élanjából. Kürti Alba hercege markáns jellemkép, noha egy kicsit sok van benne a *Sasfiók* Flambeaujából. Mihályfi Béla Lerma grófja meleg bensőségével tűnik ki. A bensőségből, a fanatizmus érzés-fedezetéből valami a Gál Gyula jellegzetes, de minden mondatot túlon-túl aláhuzogató és megjátszó főinkvizitorára is ráférne.

Angliai Erzsébet.

Ferdinand Bruckner színműve a Víg-színházban.

A «rejtélyes» Brucknerről ez a hozánk elsőnek eljutott drámája — mely Kosztolányiban lett előkelő fordítóra — nyilvánvalóvá tette azt, ami már különben is kiderült, hogy: írói álarca mögött úgynevezett «színházi ember» húzódik meg. Az angol renaissance-nak, meg Spanyolország nagyhatalmi zenitjének őt nem annyira drámai anyaga, mint inkább színpadi lehetőségei ihlették meg. Tudor Erzsébetnek, Shakespeare nagy uralkodójának alakja a színpadon — nálunk is — évszázados multra tekinthet vissza. Schiller, majd Laube elgondolásában a magyar közönség előtt Kántorné, Jókainé Laborfalvy Róza, Jászai Mari, Fáy Szeréna stb. jelentek meg rendre e nagyszünetű, koronás asszony színpadi ábrázolásával. Bruckner a mi korunk szemével nézi figuráját s a «mi korunk» ez esetben főleg a nemrég elhunyt Lytton Strachey Erzsébet-arcképét, továbbá Freud professzor szekszuálpathológiai tanításait jelenti. Az ő királynője egy megmérgezett gyermekkor átkával terhelt, kielégíthetetlen szerelmi szomjúságtól gyötörtlen vergődik bíborában s egész uralkodói nagysága, férfias erélye voltaképp nem egyéb, mint e multak s e szervezeti hiányok idegéleti «túlkompenzációja». E felfogás Brucknernél színműve másik protogonistájának, a flagelláns II. Fülöp spanyol ki-

rálynak rajzában is megmutatkozik: róla a szerző korántsem ad olyan gazdag, szövevényes jellemzést, mint Schiller a *Don Carlos*-ban, az ő Fülöpje egyoldalúan beállított vallási fanatikus, kinek szenvedélyét nyílt nagyhatalmi és titkolt szerelmi féltékenység fűti. Bruckner messzejár mindattól, amit drámai koncentrációnak nevezünk. Műve széles regényes mederben hömpölyög s ennek megfelelően tarka színpadi képsorozatban kerül elénk. Technikailag új e részben csak az, hogy Bruckner — a film módjára — színpadi képeit akárhány-szor szimultán megjelenítéssel — szinte a fényjátékból ismert «összekopirozás»-sal — pergeti le. A párbeszédben is kerüli a hosszabb, befelé egyre mélyülő, örvényszerűen összeszűkülő periodusokat: dialogusa is inkább a hangosfilm sietős takarékoságára emlékeztet, az ütemet különben is jobbára Erzsébet örökké vibráló, hisztériásan nyugtalan, pillanatnyi szeszélyektől és sugallatszerű okosságtól irányított egyénisége diktálja. A szerző írói fogékonysága, jellemzőkészsége voltaképp csak azokban a jelenetekben villan meg, melyek gyújtópontjában a királynő alakja áll, a kapcsoló képek intrikái és politizálásai nem egyszer színtelenek, közhelyszerűek s még technikai naivságoknak sincsenek merőben híjával.

Az egész mű hatás-zsúfolásával, fanyar «történelmiség»-ével, divatelméletek ügyes alkalmazásával, rendezésbeli mesterfogásaival teljesen a mai, főleg német s még különlegesebben berlini színházi «irányzat» terméke, nem ugyan a legvásáribb értelemben, de mérhetetlenül távol mindattól, amiből az elhanyaglott színpadi nagy stílus újjászületését remélhetnők. A szava nagyot kiált, de nem sokat mond, a tüze csillog, de nem perzsel.

Bemutatása a színházra is inkább mutató színpadi kábítgatás technikai, — mint valódiabb költői hatáskeltés

művészi feladatát rója. Precízió tekintetében a Hegedüs Tibor rendezői munkája méltó a legőszintébb elismerésre. Képei kitűnően peregnek, festőiségükkel is többnyire megkapóak. Kevésbé sikerült a népesebb jelenetek éber elevenségét biztosítani. A színháznak más feladatokhoz szokott művészei ilyenkor akárhány-szor mintegy elfelejtkeztek önmagukról: az, aki éppen nem beszélt, néha szinte kiesett a jelenetből, sem arca, sem testtartása nem mutatta, hogy a színpadon történő dolgoknak némán is részese és érdekeltje.

Nem tudjuk, hogy a darabbal a színház — mint mondani szokás — kifogta-e a nagy halat? De annyi bizonyos, hogy vele Gombaszögi Frida szokatlanul nagyszabású színészi feladathoz jutott. Talán a *Különös közjáték*-ban mutathatta meg utoljára, hogy egész életrsorsok megrajzolásához mily sok színnel rendelkezik. Ide most még több kellett. S a művész a szerzőtől nyert feladatát inkább meggazdagította, semminthogy bármivel is adósa maradt volna. Úgyszólván csupa «kényes» jelenete van, hol minden a mértéktartáson — s azonfelül a színész egyéni jelentékenységén — fordul meg. Az alakot már hajszálnyi kisiklások is könnyen a shaw-i cinikus szatira felé sodorhatnák. Gombaszögi Frida ezt a veszedelmet éles értelmével és művészi biztossággal végig elkerülte. Az ösztönélet alantasabb vonásait is bátran felmutatta, de még ilyenkor, a «némben»-ben is megérezte a koronát is éppoly ösztönös biztossággal hordozó, nagytervű, hazája sorsára egyenest gondviselesszerű nő-embert. Nem kételkedünk benne, hogy a művész pályájának távolibb jövőben is ez lesz majd egyik legtöbbet emlegetett csúcspontja.

Csontos Fülöp királya már a szerző kezéből is egyszínűen került ki, a művész még egyhangúbbá tette. Ő újab-

ban nagyon is a maga képére formálja minden szerepét, pedig a kitűnő színészhez a proteusi ösztön is hozzátartozik. Rajnay az önmérséklet szélső határáig elmegy a kancellár rezignált figurájában. Jávor Pál szemrevaló, de egyénileg kissé súlytalan Essex. Merőben téves a Törzs Jenő Bacon-je: nem kétszínű, de lángeszű angol lordot, hanem ravasz spanyol-zsidó üzletembert játszik. Tőkés Annának beszédes arcjátéka, a fiatal Márkus Margitnak pedig néhány közvetlen szava tűnt fel.

Valaki.

Molnár Ferenc vígjátéka a Belvárosi Színházban.

Molnárnak ez a «legújabb» komédiája állítólag az *Egy, kettő, három*-nál is régiebb keletű. Ha az: talán első fogalmazása volt az ebben bravúrosabban megcsinált színpadi ötletnek, így azonban, hogy utóbb került elénk, egy kissé felmelegítésnek látszik. Mindkét esetben senkiből csinálnak valakit, csakhogy ez az *Egy, kettő, három*-ban csupán társadalmilag senki, a most bemutatott darabban pedig a pusztá létezés szempontjából is az: mérő fikció, az emberek félrevezetésére szánt kitalálás. France *Putois*-ja ezt az ötletet novellában már fényesen megvalósította s a Molnár komédiájával szemben is az volt az érzésünk, hogy inkább novellai feldolgozást kívánna. Ott széltére meg lehetne mutatni a trükk-csinálta grófnak, a személyéhez fűződő legendának meggyökerezését és kilombosodását a legkülönbözőbb körökben és vonatkozásokban, a színpadon mindebből valami kopár matematikai játék marad, kivált, mert Molnár ezúttal szándékosan takarékos minden epizód-szerű színezéssel, szigorúan a tételhez tartja magát, fonalát felcsavarja, majd

újra legombolyítja, az egész darabot szinte előttünk, a szemünk láttára írja meg vagy inkább: ácsolja össze. Sokszor meglepően lompos, mintha únná a mesterségét. Az expozíciója hihetetlenül kezdetleges: apa és leánya hatévi távollét után azzal intézik el a közönség szükséges felvilágosítását az előzményekről, hogy: most pedig cseréljük ki az utóbbi évekbeli életrajzunkat. Ilyen kellékáriak az alakok is: a nemzetközi szélhámos és leánya, az ékszeres kalandornő, a nagymamás udvarló stb. Epizódfigurák csak a darab végén merülnek fel, csak egy-egy futó jelenetet szolgálnak, azt is vékonyan és ízetlenül. Élcek dolgában Molnár sohasem volt finnyás, most is buzgón elsütögeti krajcáros papiros-kapszlijait, melyek színpadon még csak pukkannak úgy-ahogy, de a darab könyvalakban is megjelent s ott megmaradnak a «világhírű író» nagyobb dicsőségére.

Berlinben, Bécsben, Prágában mérsékeltén ütött be ez a túlságosan műhelyszagú komédia, nálunk sem fogja nagyon megnövelni Molnár tekintélyét, mely jobb időkben különb és becsüvagyóbb erőfeszítéseken nőtt nagyra. Pedig a Belvárosi Színház minden erejét latba vetette az «ilusztris» név érdekében. Tarnay rendezése pontosan megtartja az itt annyira fontos tempó- és játékstíluskövetelményeket. Góth ennek a stílnak nagy mestere, bár az *Egy, kettő, három*-ban ő is mintegy elébevágott mostani színészi produkciójának s ezért most kissé duplikátummá halványodik. Titkos Ilona tisztára színpadi helyzeteket játszik, valamiféle jellemet még okkal-móddal is alig. Ráday udvarlója kedves és végtelenül sablonos. A nem létező gróf hűséges inasának jó figurája a tehetséges Sугár Lajosnak hozott megérdemelt sikert.

Rédey Tivadar.

Világrekord.

Boross Elemér vígjátéka a Kamara-Színházban.

Már a *Vakablak* szertelen szentimentalizmusából is kitetszett *Boross Elemér* rátermettsége, s mégis, a *Világrekord* rendkívüli meglepetés, nagy fejlődés egy nemrég indult drámaírói pályán. Ott még csak a színpadi formát és hangot féltéken keresgélő kezdőember epigon világfájdalma sírt felénk, itt egyszerre maga az író szólal meg, minden hatás-, újságvadászat nélkül, eredetien. Nincs benne semmi póz, semmi lámpaláz. Úgy kezdi vígjátékát, mintha könnyű fajsúlyú egyfelvonásos kabarétréfát írna; nem pazarolja el mindjárt, amit még jelenetek során kell fokozatosan fejlesztenie; aztán a játék derekán, midőn már-már azt hinnők, hogy kimerült, új ötletet állít akcióba, váratlan magasságokig emeli a témájában rejlő humort s kimeríti a helyzeteket anélkül, hogy banálisán kiaknázná őket.

A nyers erő többre viszi az életben a legtudományosabb főnél — mondja *Boross Elemér* darabja első felében. A közönség ennél a pontnál befejezettek hiszi a gondolatot, de a szerző csak most jön igazán elemébe. Megmutatja azt is, hogy a tudós és a pillanat embere nem zárja ki egymást. Előbb gyilkos szatiráját adja korunk népszerű soffórhősének, majd megható rokonszenv sugárik belőle a szellem látszatra elnyomott, kizsarolt hősei felé. E két ágba szakadása a darabnak, mesterien van megkomponálva: törésnek hinnők, pedig éppen a kiteljesedett vígjáték kitűnő példája az. Biala, a makacs, egykedvű öngyilkosjelölt, a maga duzzadó muszkliaival, alkalmi sikerével, meg ellenlábasa: az alvajárónak beillő fiatal tudós, Müller, aki a rakétarepülőgép feltalálása közben elveszti minden hétköznapi bátorságát, hogy egy merész fordulattal megállja helyét s túlszárnyalja a nyers

erőt is: korunk két szélső típusának eredeti képe. E két figura körül pompás szatira támad, valami egészen sajátos hangon, szinte a mesejáték primitív közvetlenségével, aminőt ebben a nemben keveset láttunk színpadjainkon. A szerző a függöny végső összecsapásáig vígan rakoncátlankodik egy groteszk ötletnek induló s lassan-lassan elmélyülő szép gondolat friss levegőjében. Csupa élet, amit mond, az alapgondolat, meg-megcsillanó szimbolomával, seholsem halványodik tirádákká: mindig valóság van mögötte, egy-egy száguldó, tarka-barka kép, mélyel egy test, egy lélek. *Boross Elemér* magasan tud szárnyalni, mélyen érezni, de szinte kivétel nélkül a leg-
elemibb, legtermészetesebb helyzetek a tolmácsai. Ismeri, érti a színpadot s mindig ad valami különös látnivalót a nézőnek, a nagyvárosi élet változatos képeit, minden színvegyületben, a mai kor egész zsidvásárát s mialatt kielégítette a közönség kíváncsiságát, egyre behízselőbbben, érzelmesség és prédikáció nélkül hangsúlyozza ki vígjátékának életigazságát. Van-e itt szerkezeti hiba? Nem értünk rá ezen tünődni, a szerző minden érdeklődésünket leköttötte.

Csathó Kálmán megértéssel rendezte a darabot s minden képhez méltó keretet talált. A szereposztás is elsőrangú. A színészeken meglátszik, hogy kedvvel játszanak. Müllert, a feltalálót *Uray Tivadar* adja. Minden gesztusa egy-egy remekül megválasztott egyéni vonás a fizikailag fáradt, tétova nézésű, szemüveges tudós arcához a lassanként uralomra jutó akaratereőig, a tett emberéig fejlesztve. *Kiss Ferenc*, Biala szerepében, Müllernek tökéletes ellentétét juttatja kifejezésre. Csupa izom és életűnség, majd a hirtelen élethabzsoló vasgyűrű ártatlanul nyers játékos, szívekkel és tiszteletére felvonult deputációkkal, végül pedig bambán, tragikomikusan eszmélő bukkott sztár. Mellettük egy sereg jó szí-

nésznek jut hálás szerep, egy-két vonásból formált figurák ábrázolására : *Sugár* Károly (menedzser), *Somogyi* Erzsi (a menedzser leánya), *Harasztos* Gusztáv (reklámfőnök) ; de föl kellene sorolni valamennyi szereplőt, kik sok színnel gazdagítják e mindvégig mulattató előadást. V.

**Külföldi klasszikus színházi esték.
Egy Calderon-előadás a müncheni
Residenz-Színházban.**

München legértékesebb és legérdekesebb színháza kétségkívül a Residenz-Theater, ez a gazdag díszítésű rokokó színháztörténeti klenódiium, Cuvillies mester éppen száznyolcvanéves remeke (épült 1751—1753-ig), melyben a huszonötéves, fiatal Mozart 1781-ben *Idomeneo* c. nagyoperája ősbemutatóját személyesen dirigálta. Ez a dús cirádáktól és történelmi emlékektől egyformán terhes nézőtér pillantotta meg először Európában a távolkeleti színháztól eltanult *forrószínpadot* 1896-ban, Karl Lautenschläger jeles színpadtechnikus és Jócza Savits főrendező jóvoltából. Ma is kitűnő állapotban van ez a gépezet és megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz sok képes darabok rendezésénél.

A müncheni három állami színház közül ez a — kamaraszínpad . . . Egy sor Shakespeare-vígjáték, állandó Mozart-ciklus, néhány modern kamardarab, — ezek alkotják repertoárját. Az azonban soha nem történik meg, hogy a másik állami drámai színház, a Prinzregenten-Theater műsorából vegyenek át ide előadást, vagy viszont. És ha ugyanazt a Mozart-darabot megnézi az ember itt és a müncheni operában, a National-Theaterben, azonnal feltűnik az előadás gyökeres átrendezettsége : itt tisztában vannak a nézőtér és színpad méretei által diktált *stílus* követelményeivel.

E kis színház legutóbb egy Calderon-bemutatóval kedveskedett közön-

ségének. Míg nálunk e hatalmas spanyol drámaköltőnek az utolsó évtizedekben egyetlen játszott darabja, *Az élet álom* is eltűnt a reportóárról, Németországban bekerült Calderon-renaissance jelenségeit tapasztalhatjuk az utolsó három évtizedben. Az osztrák Leo Társaság 1893-ban régi szövegek alapján színrehozott egy karácsonyi játékot a nagy Musikkvereinsaalban és ekkor merült fel az eszme, hogy alkalmasabb volna Calderonhoz fordulni anyagért. Így mutatta azután be a Leo Társaság 1897 június 12-én és 13-án a bécsi Városháza nagy árkádos udvarán Calderon «Nagy világszínház»-át, mély, megrázó hatással. A szöveggönyvet kiadták és ez azután számos más előadás forrása lett. Calderon Társaság létesült Münchenben és egy másik, tartósabban, Berlinben. A következő év májusában már ötször került színre, ugyancsak az árkádok alatt Calderon ünnepi játéka : «*Ausztria dicsősége*». Egymás után készülnek ekkor a német Calderon-fordítások és átdolgozások, melyek közül a legnagyobb sikere az 1905-ben egy berlini diák-kongregáció által bemutatott «Szent Mise titkai»-nak volt. Ez a darab-átdolgozás, mely Württembergben jelent meg, máig 22 kiadást és megszámlálhatatlan sok előadást ért meg. A berlini Calderon Társaság méltó előadásban Németország és Ausztria nagy és kis városaiba mindenüvé szétvite. Ez a Calderon-kultusz egy új vallásos színjátszásnak adott impulzust és hogy csak egyetlen beszédes adatot említsünk : csupán a bécsi templomok előtt kb. 1500 szabadtéri vallásos szellemű előadás zajlott le idáig. Calderon bekerült a salzburgi Festspieleek repertoárjába és legutóbb a Burgtheater színpadára — világnézetű darabjaival.

Calderon ugyanúgy ismeri a játékos derűt az elmélyülő komolyság mellett, mint brit költőtársa. Karl Vossler, a kiváló német regényíró és a spanyol

színház jeles ismerője, egy nagyobb értekes tanulmányt írt nem régen a *Corona* c. előkelő folyóiratba a spanyol drámaköltő-királyról és ebben többek között a következőket mondja: «A szellemileg éber és hívő emberhez, mint amilyen Calderon is volt, illik a derűs, a vidám művészet! Calderon számos vígjátéka, az ő «kard- és köpenykomédiái» híven mutatják, a vidámság melyik fajtája volt az ő sajátja: a magasállású, úri, a becsületre, tisztességre és a szív tisztaságára ügyelő lovagé és az élénk, szellemes, szűzies hölgyé. Egészséges, fiatal, friss, előkelő embereket állít színpadára, akik egymást gyorsan és nyíltan megértik, rajonganak és szeretnek, miközben félreértés, gyanú, féltékenység és kételkedés legtöbbször csak félreértésből, vagy átmenetileg merülhet fel közöttük. Ezért szüksége van a cselekmény érdekes alakítása céljából mindenféle áruhákra, különös színterekre, házakra titkos ajtókkal, földalatti bejárókra, eltakart fali szekrényekre, vagy elcserélt levelekre és hasonló ötletekre... Társaságbeli-darabjainak derült báját és könnyedségét szereti alantasabbrendű kontrasztfigurák, mókás szolgák és furfangos szolgálók által fűszerezni». Az érzékiség ezekből a tréfás ártatlanságokból számúzve van...

Calderon e «kard- és köpenykomédiáinak» egyik legremekebbje az, amelyet a Residenztheater «Dame Kobald» címen most bemutatott és amely gyakori műsordarabja a német vidéki színházaknak is. Don Manuel szolgájával, Cosmeval Madridba érkezik, ahol barátja, Don Juan de Toledo látja majd vendégül. Az utcán egy lefátyolozott hölgy viharzik eléje és könyörög, hogy Manuel tartóztassa fel az üldözött, majd komornájával együtt tovafut. A nyomába siető Don Louist először Cosme szóval, majd Manuel karddal igyekszik feltartani, amikor az utcai párviadalra a házból fivére, Don Louis segítségére siető Don Juan meg-

lepetve ismeri fel legjobb barátját, Don Manuelt. Kibékíti az ellenfeleket és bemennek a házba, ahol már várja Manuelt a vendégszoba. A darab színtere ettől kezdve felváltva, hol a két fivér hűgának, Donna Angelának a szobája, hol pedig Don Manuelé, mely szobák az eredeti elgondolás szerint szimultán láthatók a közepén egy vastag fal által kettéosztott színpadon. (Ez a színpadtechnikai megoldás a «Liliomfi»-ból, vagy az «Aranyember»-ből nálunk is általánosan ismert. A müncheni rendező forgószínpadra építette a két szobát és egyszer az egyiket, másszor a másikat forgatta be a nézők elé. Érdekes, hogy ennél a rohanó iramú vígjátéknál még az átforgás pár másodperces szünete is zavart és inkább kívántam volna a naivabb régi megoldást magam előtt látni, mint e raffinált modern színpadtechnikai effektust...)

A titokzatos hölgy, aki miatt Don Manuel könnyebb sebet is kapott, nem más, mint Donna Angela, a fiatal, szép, vígkedélyű özvegy, akit két fivére féltékenyen őriz. Angela engedély nélkül szökött ki a házból az infáns keresztelői ünnepségét látni, de Don Louis valahol meglátta, gyanút fogott és követni kezdte az álarcos hölgyet, akit csak Don Manuel kardja mentett meg a leleplezéstől. Most boldogan hallja, hogy lovagja a szomszéd szoba lakója lett. Isabel, a huncut komorna felfedi Angela előtt, hogy a két szobát egy titkos ajtó köti össze, melyet a túloldalon egy elmozdítható szekrény takar. Azonnal átmennek és Angela egy levelet hagy Manuel szobájában, aki sehogy sem érti, hogyan kerülhetett ez be a lezárt ajtón keresztül. Cosme, a szolga szellemekre gyanakszik. És megindul egy rendkívül fordulatos, kacagtató bonyodalom-sor, melyben Angela a Kobold szerepét játssza. A végén természetesen sok vidám félreértés után minden tisztázódik, Manuel megkéri

Angela kezét, Cosme Isabelt nyeri feleségül, a harmadik pár Don Juan és Beatrice, akiknek ártatlan szerelmi története párhuzamosan folyik a mulattató cselekménnyel.

Az előadás nem «hozta ki» e végtelenül bájos, friss darab minden theatrális értékét. A spanyol vígjátékoknak külön stílusuk van, amit az előadásban érvényrejuttatni arra alkalmas színészek és egy hozzáértő, szuggesztív játékmester közös feladata. A színpadnak is együtt kell játszania a komédiával. Willi Geiger stílusos poszt-impresszionista, puritán, de lényegében realiztikus hatású dekorációi nem adtak eléggé játékos keretet a finom és mégis burleszk cselekményhez. A közönséget így is megfogta e költői bohózat és esténként zúgó tapsok köszöntik a halhatatlan spanyol mestert és művét...

Calderon él! És itt volna az ideje, hogy ezt nálunk is tudomásul vegyék!

Turandot hercegnőről szóló játék.

A XVIII. század második negyedében zajlott le az újkori európai színháztörténelem egyik legérdekesebb küzdelme: az irodalmi dráma harca az ősi komédiás ösztönből alkotó, vidám, rögtönző színész ellen... Németországban Gottsched vezeti ezt a kereszt-hadjáratot a pogány *mimus* csúfolódó kedvű utódai ellen (és Neuberné Weissborn Karolina az ő papnője), Olaszországban a szelídebb Goldini.

Miután az olasz paraszt-színház megteremtette a maga vaskoshumorú figuráit, akikben az ősi latin *mimus* reinkarnálódik, kialakulnak a *commedia dell'arte* merev maszkjai, állandó, meghatározott karakterrel, eleinte álarcban, később anélkül: *Zanni*, akiből két híres maszk, a ravasz Pedrolino (Franciaországban a jólelkű, szentimentálissá váló *Pierrot* lesz belőle) és az ostoba, jóindulatú *Arlecchino* fejlődött, továbbá a buta és szemtelen

Brighella, a dadogó *Tartaglia*, a bárgyú, szerelmes kedvű, öreg *Pantalone*, a viccfaragó, bolondos *Truffaldino* — és a csaknem megszámlálhatatlan változatai a komikus alakoknak. Ők keltik életre a vázlatos szcenárium alapján, ragyogó játékos ösztönnel még a XVIII. század első negyedében is a bohókás történeteket, melyekből lassan, lassan azonban elszáll az élet. Goldoni felakarja emelni az olasz színházi kultúrát a *commedia dell'arte* plebejusinak tartott színvonaláról az írott dráma magasabb költőiségének világába és hadat indít e merevvé vált típusok ellen az élet és az irodalom nevében. A rögtönző kedvű színészek nehezen törték magukat hozzá az írott szerep fegyelméhez és e halhatatlan östípusokk ésőbb is állandóan fel-felbukkannak egyes írók műveiben, megváltozott egyéni név alatt, a régi atavisztikus lélekkel, hogy azután a XIX. században az operettbe meneküljenek a komoly színpadról száműzött *mimus*-figurák.

A velencei rokokó nagy realiztikus erkölcsrajzolójával, komédiaírójával, Carlo Goldonival szemben 1760 körül lép fel Carlo Gozzi, hogy új életet lehellen a *commedia dell'arte* elerőtlenedő figuráiba, hirdesse műveivel azok színpadhoz való jogát és az örök theatralitás nevében diszkreditálja a realiztikus jellemvígjátékot. Gozzi tarka meséket visz a színpadra, melynek valószínűtlen keretében a színpadi fantázia és a *commedia dell'arte* költői formák közé fegyelmezett alakjai nyerne új érvényesülési lehetőséget. És Gozzi győz, Velence tombolva tapsol a színes történeteknek és a száműzésre ítélt rövid időre visszatért halhatatlan *mimus*-figuráknak.

Másfél évszázad mulva az európai színház egy más, nagy, új, metamorfózist él át. Az életvalóság, a realizmus merevedik rá a színpad életére. Oroszországban, Sztaniszlavszkij csodálatos

művészetében teljesedik ki leghiánytalanabban ez a nála lelkivé mélyülő stílus, logikus, hogy ugyanott támadjon ellene a legindokoltabb és legátéltebb reakció. A moszkvai Művész Színház különböző stúdióiban indul meg a munka a színpad felszabeditása irányában. A megmerevedett realizmus helyett játékos művészetet adni, valóság helyett valami esztétikailag mélyebbet, művészileg igazabbat — ez volt Sztaniszlavszkij legzenésibb tanítványának, Pongrationovics Jevgenij Vachtangoffnak a programja, aki főként a később róla elnevezett harmadik stúdióban fejtett ki korszakalkotó munkát. Csodálatos-e, hogy Vachtangoff egyik legcsodálatosabb rendezése éppen egy — Gozzi mesejáték, a *«Turandot hercegnő»*, mely a moszkvai stúdió európai vendégjátékai során nemcsak alkotójának nevével vitte el mindenüvé, de meg is termékenyítette a nyugati rendező-fantáziákat. A fiatalon, harmoncenyolc éves korában 1922-ben elhunyt Vachtangoff *«Turandot hercegnő»*-jének nagy és mély hatását nemcsak Waldfried Burggraf színpadi átdolgozása mutatja, mely Schiller és Volmoeller komoly, patetikus Gozzi-fordításával szemben Vachtangoff szcenikai elképzeléséből indul ki és amely egy évvel Vachtangoff halála után már életrekelt a nürnbergi Városi Színház színpadán (1923 dec. 7.), hanem az is, hogy tíz esztendő múlva, tehát most, bevonult a müncheni *Prinzregententheater* ünnepi falai közé, ha halvány kópiában is, de mégis a rég porladó orosz színpadművészek a legmulandóbb anyagban, élő emberben, annak hangjában, mozdulatában, dekorációban és reflektorfényben egykor megvalósított bizarr előadás víziója.

Bár a színlap nem jelezte, hogy Vachtangoffnak is köze van az előadáshoz, a rendezés elejétől végig az ő szcenáriumát követte. A gongjelre négy *commedia dell' arte* figura ugrott

ki a függöny elé: *Pantalone*, aki azonban ezúttal nem a hagyományos, bárgyú papucsos öreg volt a velencei kereskedők maszkjában, hanem egy életvidám derűs maszk, «China minisztere», azután *Tartaglia*, az eredetileg dadogóbeszédű, fecsegő szolga, mint a mindenkinél mindent jobban tudó, nagyképű «kancellár», a harmadik a «trufákat», élceket mondó *Truffaldino*, aki az akrobatikus ügyességű alakítószínész jóvoltából ez estére az eunuchok remek mozgású felügyelője lett, végül a szemtelen, buta és gonosz *Brighella*, aki eredetileg mindig szolga a *commedia dell' arte* korszakban, itt pedig «China mesterstratégája». (Látjuk tehát, hogy a darabot átdolgozó Burggraf tévedését a figurákat illetően, a müncheni rendező nem korrigálta ki. Logikusabb lett volna, ha a «miniszter» esetleg az együgyű és polgári *Stentorello*, a «kancellár» pedig a fecsegő, nagyképű és pedáns csaló *Dottore Graziano* maszkjában jelenik meg, a verekedő hajlamú felügyelő mint szolgállelkű, ürge *Pedrolino*, végül a «hadügyminiszter» mint hősködő és gyáva *Capitan Spavento di Scarambardone*, vagy *Scaramuccia*). Egymás szavába vágva, mókázva, fecsegve konferálják be a darabot, majd miután felment a függöny, egy belső függöny előtt modern estélyiruhákban, frakban, szmokingban álldogáló, egymással fesztelenül beszélgető, az előadásra készülődő színészeket mutatják be a clownok a publikumnak. A színészek a szemünk láttára maszkírozák magukat: a kosztümöket a modern ruha fölé felvett egy-egy kínai ruhadarabban jelzik. Egy-egy pillanatra felcsillan a mozdulatok táncos ritmizálásának játékos szépsége, viccek és mókák kergetik egymást gyors, vidám tempóban. Majd kezdetét veszi a darab, melynek előadását a játék és valóság szövi keresztül és kasul. A színpad csak lépcsőkkel és síkokkal tagolt tér a cirkuszias játék számára, nem akar valósá-

got adni. (A müncheni színpad fantáziátlan utánérzése a vachtangoffi művészi, rendkívül kifejező, ritmikus színtér-alakításnak.) A színészek felszabadulva, komédiás közvetlenséggel, túlzott mozdulatbeszéddel, mint valami rögtönzést pergetik le az ősi mesét. Soha egyetlen pillanatra sem az illúzió a cél, hanem a játék. *Színház a színházért!*

Talán nem volt véletlen, Vachtangoff groteszk elgondolása Gozzi «Tu-

randot hercegnőjé»-nek rendezésénél, talán nem véletlen, hogy Strauss Richard az «*Ariadne Naxos szigetén*» című operájában ugyancsak *commedia dell' arte* figurákkal gúnyoltatja ki a komoly, pathetikus «opera seria»-t... Nem véletlen, hogy szerte egész Európában foglalkoznak a «rögtönzött színház» gondolatával, a korszerű rendezők pedig mind valami felszabadult játékoságban keresik a megújuló új theatralis stílust: *Mimus redivivus!*

Németh Antal.

Képzőművészet.

Műcsarnok.

Hosszabb szünet után a Műcsarnokban oly kiállítás nyílt meg, melyre érdemes felfigyelni. Az anyag retrospektív, az utolsó nyolcvan év magyar termésének javát mutatja be. A hangsúly ezúttal a multa esett, de mellette a jelen is szóhoz jutott. A műcsarnoki falak konvencionális ékességei mellett végre a korszerű művészet is szerepet kapott.

Gazdag és valóban változatos anyag ad képet a mult század hazai törekvéseiről. A retrospektív rész rendezői, Petrovics Elek és Majovszky Pál, felkutatták a közönségnek csaknem hozzáférhetetlen magángyűjtemények ritka kincseit. Némelyik festőnek oly alkotásai tűntek elő, melyek megváltoztatják a róluk alkotott kezeletű véleményt, általában lehet mondani, hogy a mult századi pikturánk értékelése revízióra szorul.

A biedermeier érzelmes világát *Barabás Miklós*, *Brocky Károly* és *Borsos József* vásznai idézik. Barabás sárgaruhás női képmása ennek a rendkívül termékeny művésznek egyik legkedvesebb, halk érzelmességtől fűtött alkotása. Borsos csillogóbb, hidegebb azokkal a reprezentatív portréival, melyek ezúttal bemutatásra kerültek, Brocky aranyló tónusú női aktja a velleenceiek hatására emlékeztet. Mellet-

tük a klasszicisztikus tájképfestés finom ízlésű mestere, *Markó Károly* ma már kissé fáradtan tűnik. Markó a maga korában sem volt újító s napjainkban úgy érezni, hogy generációkkal öregebb volt a biedermeier mestereinél.

A történelmi művészet korát *Székely Bertalan*, *Lotz Károly* és *Madarász Viktor* szólaltatja meg. Székely apróbb vázlatai (Ölélés c. kompozíciója és tájképe) megdöbbenően emlékeztetnek Daumier olajképeinek egyszerű és monumentális formanyelvére. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy ismert-e a francia festő törekvéseit vagy magától jutott-e el ehhez a sommázó előadási módhoz. Művészettörténeti irodalmunk régi tartozása Székely Bertalan monográfiája, mely ügylátszik a megoldandó problémák nagy száma miatt nem látott eddig napvilágot. *Madarász Viktor* női arcképe mutatja ennek a kiváló újító szellemnek sokoldalúságát, ezzel szemben *Lotz Károly* jelentősége napról-napra veszt erejéből. Hajdan csodált finomsága édeskésnek, könnyedsége üresnek tűnik. Ezzel szemben *Benczúr Gyula*, ki a mai generáció szemében nem örvend nagy rokonszenvnek, kitűnően festett, mesterségbelileg hiánytalan férfi-arcképével mutatja, hogy kvalitásait nem lehet kézlegyintéssel elintézni.

A kiállítás legszebb fala *Munkácsy*

féltucatnyi vásznát sorakoztatta fel. Azok, akik hangos pátoszú bibliai és történeti kompozícióitól idegenkednek, ezt a csodálatos képességű festőt megtanulhatják itt szereplő kisebb alkotásaiból értékelni. Köpülő asszonya például a festői látás olyféle magaslátán áll, amelyre magyar művész azóta sem jutott el egyhamar. Férfias temperamentuma, széles eleganciája, magával ragadó festőisége ma is úgy gyűjt és ragyog, mint régen. Tájképei és virágcsendéletei mutatják sokoldalúságát. Munkácsynak nem kell félnie az idő múlásától, ha a változó korok mást és mást találnak alkotásaiban értékesnek, abban a véleményben megegyeznek, hogy rendkívüli képességű festő volt. *Paál László* mellette egyoldalúnak tűnik, de borongós s olykor szilaj szenvedélyű tájképei a magyar formaképzésnek hasonlóan egyéni termékei. E kiállítás hivatva van igazságot szolgáltatni mellettük vagy inkább mögöttük *Pállik Bélának*, akit a nagyközönség virtuóz és lélektelen birka-tanulmányairól ismer. Oldott festőiségű, finom arcképei francia iskolázottságú, értékes művészeknek mutatják.

A magyar impresszionizmus korára *Szinyei-Merse Pál* és *Ferenczy Károly* képei emlékeztetnek. Szinyei festői pályája két részből áll. Fiatalkorában néhány remekművet festett, hogy csak a Majálisra emlékezzünk, melynek nagy, kivételes kvalitásait senki sem vonja kétségbe. Később, mikor hosszú tapasztalat után újból felvette az ecsetet, tapasztalhatta, hogy aki a Múzsához hűtlen lesz, ahhoz a Múzsza nem tér vissza. Egyre-másra festette azokat a tájképeit, melyek a műkereskedéseknek nevezett giccs-lerakatok szörnyű kontárságaival egy fokon állanak. E kiállításon szereplő két nagy tájképe tehetségéből semmit el nem árul, a szemlélőt az az elszomorító érzés üli meg, mint amely jelentkezik, mikor valaki *Petőfinek* a *A hóhér kötele* című

ponyvaregényét olvassa. Itt is, ott is érthetetlené válik a kritikátlan el-tévelyedésnek e foka. Vele szemben *Ferenczy Károly* vásznairól a tiszta művészet levegője árad, e nagy mester, ki sem érdekes, sem frappáns, hanem egyszerűen jó festő volt, minden ecsetvonásával emelkedett, előkelő lényéről tett tanuságot. Rajtuk kívül *Rippl-Rónai József* tartozik e csoportba. Sokoldalú fejlődéséből a kiállítás két régebbi epizódot ragad ki, monokróm jellegű kompozícióin kívül ugyancsak korai, raffinált színezésű pasztelljei szerepelnek. Fejlődésének sok más, érdekes momentuma ezúttal nem került a közönség elé.

A szobrászati rész retrospektív anyaga igen gyérszámú. Úgyszólván *Strobl Alajos* néhány alkotására szorítkozik, de ezek közt oly remekmű akad, mint öregkori leánybűszkje. A nagy szobortermet a Múcsarnok megszokott kiállítói foglalták le, kikeről nem kell megemlékezni. Néhány kiváló szobrász, így *Medgyessy Ferenc* és *Pátzay Pál*, eldugott helyekre szorult.

Az élő művészetet két, egymástól élesen elkülöníthető csoport képviseli. Az egyikbe *Szönyi Iván* átkelést ábrázoló hatalmas vászna, *Derkovics Gyula* kis kompozíciója, *Medveczky Jenő* tájképe, *Egry József* pasztellje és *Bernáth Aurél* vászna tartozik. A legutóbbi lazúrosan festett főalakjával, a kékek és rózsaszínek megejtő harmóniájával a kiállítás legjobb alkotásai közül való. A másik szárny a Múcsarnok festőit viszi harcba: elfogulatlan szemlélők bizonyára csodálkoznak azon, hogy ezek a festők mit keresnek itt.

Tamás-galéria.

A Tamás-galéria idei szezonjának kiemelkedő eseménye *Szönyi István* kiállítása. *Szönyi* bemutatkozásának pillanatától fogva azok közé tartozott, akikre sokan felfigyeltek. Fiatal fejje

iskolát teremtett és vezéri pozícióját ma is tartja. Mint ahogy ilyenkor lenni szokott, nem azt a parabolát írja le, melyet követői várnak tőle, önmagából fejlődik tovább s egy-egy nagyobb lépténél szembetűnővé válik a távolság, mely a stílusától megigéztetteket tőle, a forrástól elválasztja. Úgy tűnik, ez a kiváló művész ma nagy fordulat előtt áll. Egyre inkább levetkőzi a klasszikus elemeket, melyek formaképzésében eddig nagy szerepet játszottak. Lemond régi kompozícióinak szilárd kereteiről, oldottabbá és festőibbé válik. Különösen színezése mutatja a változás közeledtét. A régebben domináló helyi színek lassan egységes, tompa tónusban mosódnak el. Az új eredmények még nem bontakoztak ki tisztán, de oly kvalitású festőnél, mint Szőnyi, ez az átmeneti korszak is sok igazi festői értéket rejt magában.

Ernst-múzeum.

A két legutóbbi Ernst-múzeumi kiállítás közül az első *Farkas István* képkollekciójával, meglepetést keltett. *Farkas* hosszabb ideig tartózkodott Párisban s a párisi iskola művészete elhatározó hatással volt reá. Ez az erős hatás azonban nem teszi őt a franciák epigonjává. Színezése rendkívül kultúrált, szinte raffinált művésszé teszi, indokolatlanul elnagyolt és elhanyagolt formarendszere ezzel szemben még sok kívánnivalót hagy maga után. Sokat fejlődött, mióta utoljára láttuk, pikturája azonban a maga egészében ma még kísérletjellegű. Ezen a jellegesen érzékeny kolorizmusa egymagában nem változtathat.

Az utóbbi kiállítás fáradt benyomást keltett. *Basch* Andor vásznain Céranne- és Van Gogh-reminiszenciák élnek tovább, kiállítótársai pedig az ő mértékét sem ütik meg.

Genthon István.

Az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum évkönyvei.

VI. kötet, 274 lap, számos képpel. Bpest, 1931.

Nincs még egy művészettörténeti sorozatunk, mely tartalmával és kiállításával ennyire megütné a külföldi mértéket. Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum fáradhatatlan vezetője, súlyt helyez arra, hogy a gyűjtemény szaporodásával párhuzamosan annak nagy szellemi értékei is ismertté váljanak. Az évkönyvek rövidebb-hosszabb tanulmányai legnagyobbbrészt a múzeum anyagával foglalkoznak s főképp becses új meghatározásaikkal járulnak hozzá az ismeretek gyarapításához.

Balogh Jolán a múzeum szoboranyagának némely vitás darabjáról írt tanulmányt. Néhány szép olasz alkotáshoz sikerült közelebb férkőznie, készültük idejét az eddiginél pontosabban meghatározni. Hogy mily szükség volt erre a munkára, mutatja az a tény, hogy akadt szobor, melyet egy egész századdal későbbinek tartottak eddig, mint amikorról való. Nem meggyőző azonban az a vélekedése, hogy a múzeum egy szép ülő Madonna-szobrát a firenzei plasztika egyik nagymestere, Lorenzo Ghiberti készítette. Ez a szobor egy kevéssel későbbi mesternek, festőibb és lágyabb, nem oly részletező, de igen szerencsés ihletben fogant alkotása. *Balogh* Jolán nagy anyagismeretre támaszkodik, néhol azonban a jegyzetekbe szorult bibliográfiai és emlékbeli utalások (pl. 9. lap) feleslegesen túltengenek.

Nem múzeumi anyaggal foglalkozik *Péter* András cikke, mely a korai sienai piktúra főmestereinek, *Pietro* és *Ambroio* Lorenzettinek elpusztult freskóciklusáról szól. A cikk módszertanilag mintaszerű, de az olvasó nem fojthatja el abbeli nézetét, hogy érdeemes-e ennyi erudíciót, fáradságot és

gondos munkát oly alkotásokra pazarolni, melyek már nincsenek. A monumentá deperditával való foglalkozás — sajnos — már önmagában rejti a veszélyt, hogy le kell mondania a végső, perdöntő bizonyítékokról; a problémákat csak megközelítheti, de meg nem oldhatja.

Ludwig *Baldan* a Szépművészeti Múzeum és az esztergomi Keresztény Múzeum egy-egy XV. századi német képét határozza meg. Nagy értéket tulajdonítunk *Gombosi* György cikkének, mely a reneszánsz kezdetén Ferrarában működő Pannoniai Mihály festővel foglalkozik. Pannoniai Mihály egyetlen eddig ismert műve a múzeum Ceres-e volt, *Gombosi* most olasz magángyűjteményben s a ferrarai képtárban még három képét fedezte fel. A képek, minőségüket tekintve, jelentéktelenebbek a Ceresnél, de kétségkívül ugyanannak a kéznek alkotásai. Ugyanekkor *Gombosi* rámutat arra, hogy az Itáliába szakadt magyar festő és *Cozimo Jura* között más volt a viszony, mint eddig hitték: Pannoniai Mihály nem volt *Jura* tanítványa, hanem mint idősebb mester hatott *Jura*-ra.

Ybl Ervin egy budapesti magángyűjtemény bronzszobrocskájáról mutatja ki, hogy a sienai *Francesco di Giorgio* műve. A kitűnő szakértőre vár az a feladat, hogy összefoglaló munkában méltassa a magyar köz- és magángyűjtemények bronzplasztikáit. Hisszük, hogy erre a munkára szép anyag kínálkozik. *Pigler* Andor dolgozata a nagy friauli mesterrel, *Pordenone*-val foglalkozik, egyszerre hat lappangó alkotására bukkant rá

a múzeum raktárában. A lelet érdekességéhez tartozik, hogy a képekről egykori tulajdonosuk, *Pyrker* egri érsek tudta, hogy *Pordenone* művei, később azonban klasszicisztikus simaságuk miatt XIX. századi képeknek tartották. *Pigler* széles fejlődéstörténeti háttér elé helyezi a becses alkotásokat. Ugyancsak ő értekezik az olasz rokokó egyik kiváló mesterének, *Giovanni Battista Pittoni*nak *Szent Erzsébet-vázlatáról*, mely a múzeum új szerzeménye.

A kötet legnagyobb terjedelmű tanulmánya *Hoffmann* Edith tollából származik s a múzeum rajzgyűjteményéhez szolgál rendkívül fontos adalékokkal. A hatalmas anyagból, mely főképp olasz rajzokkal foglalkozik s egy sereg új meghatározással gazdagítja az irodalmat, ki kell emelni *Rafael* egy szép aktrajzának ikonográfiai tisztázását s egy XVIII. századi hamisító érdekes műveinek bemutatását. *Hoffmann* Edith módszere abból áll, hogy a rajzokhoz megkeresi a kész képet, hipotézis nélküli, szilárd talajon álló munka ez és eredményei megdönthetetlenek.

Fleischer Gyula a felsőelefánti kastélyt mutatja be, melynek mennyezetképeit az osztrák barokk egyik finom színekultúrájú mestere, *Bergl* festette. *Weyde* Gizella pedig a podolini *Szent Katalin-faszobor* restaurálásának érdekes menetét mondja el. A dúsan illusztrált kötetet az új szerzemények ismertetése zárja be. Kívánjuk, hogy a jövőben is sok új szerzemény és sok új évkönyv járuljon hozzá a magyar múzeumi élet külföldi megbecsültetéséhez.

Genthon István.

Zene.

Operaházunk a modern operairodalom termékeiből nyújtott egy kis izeltetőt. «*A hamis Harlekin*» a legelismertebb modern zeneszerzők közé tartozó *Francesco Malipieron*nak műve.

Kiegyensúlyozott, jellegzetes művészi egyénisége, nagy tudása mind a tiszta hangszeres, mind a színpadi zenében kiküzdötte magának az elismerést. A kis, két részből álló «*commedia*,

musicale» harmonikus felépítésével, finom költészetével, tiszta derűjével szerzőjének mélyen az olasz talajban gyökerező szelleméről nyujt különösen képet. A barokk zene nagy olasz mestereinek nemes előkelősége, tiszta zeneiséggel átittatott művészete minduntalan átszillan a modern mester bizarr, erősen az újszerűségek keresése felé hajló fantáziáján. Maga a mű kis cselekménye is a 18. században játszódik, színhelye Velence, az olasz barokk művészet hazája, a szerző szülővárosa. A szép Donna Rosaura annak adja szívét és kezét, aki madrigálját a legszívhezszólóbban tudja zenébe önteni. A zenekar pompás illusztrálásával, szorosán simulva a színpadon történetekhez, festi a dalversenyre való készülődést, egy előkelő rokokó dáma napi foglalatosságait. Végre együtt van a kis társaság. Rosaura imádói sorban eléneklik szerzeményeiket. Malipiero finom ironiája itt különösen érvényesül az édeskés, majd iskolaszerűen száraz akadémikusok, a dadogó Don Pauluccio énekének jellemzésében. Rosaura tetszését persze egyik sem nyeri el. A zárt ajtó mögül egyszer csak gyönyörű ének csendül fel. Don Ippolito, Rosaura eddig meg nem hallgatott imádója, az elrejtőzött énekes, aki hogy mégis hölgyének közelébe férközhessen, Arlekin álruhájában dalolja el lángoló szerelmét. Rosaura elragadtatásában látni akarja a dalnokot. A hamis Arlekin leleplezi magát és Rosaura most már szívesen eljárja vele a mátkatáncot.

Sajnos, az előadás Malipiero finom, költői elgondolásából sokat elejtett. Hogy mennyire távol áll ez a stílus minden nyersebb, kiélezettebb komédiától, azt már a zene gráciája, sok helyütt komoly bensősége, nemes vonalai bizonyítják. Nem sebez, nem gonyol senkit, csak egy bájos, derűs, költői kis életképet akar nyújtani a 18. századi Velence gazdag zenei multjából.

Az újdonság szereplői Szabó Lujza, Halász Gitta, Losonczy, Laurisin, Maleczky, Szügyi és Rössler énekprodukciónak szempontjából jól megállták helyüket. Mindez azonban nem tudta egészen pótolni a grácia és kellem, a történeti kultúrából fakadó finom stílusérzék hiányait, amelyek az ilyen művek előadásánál élesebben tűnnek szembe. Oláh Gusztáv díszlete derűs, finom színhatásaival megérdemelt tetszést aratott.

Darius Milhaud három kis operája már egészen más világba vezetnek. Az «*Európa elrablása*», «*A megszábadított Theseus*» és «*Az elhagyott Ariadne*» klasszikus témaköre csak ürügy a szerzőnek arra, hogy groteszk tükröt nyujtson mindarról, amit a régi operastílusban fenségesnek és nagyszerűnek tartottak. A modern operáknak legjellemzőbb vonásai, a tudatos trivializálás, a teljesen a historikus beállítottság Milhaud nyerseségében, skrupulus nélkülségében a legerősebb mértékben jutnak érvényre. Ötletes ritmikus invenciója nem pótolja az eredetiség hiányait. Főmotívuma: tagadni a multat, kíméletlenül rámutatni hazugságaira s minden kísérletre vállalkozni, csak új legyen. Milhaud szerint egy rossz hipotézis is többet ér, mint közkeleti igazságok terméketlen ismétlése. A kísérletek előmozdítják az emberi szellem előbbrejutását, ha mással nem, legalább azzal, hogy felfedi ezeknek a kísérleteknek a helytelenségét és jobbkat keres. Az tény, hogy Milhaud e három kis operáját kísérletnél többnek nem ítélnék. A végsőig fokozott politonalitás, amely nem az összeolvadó, hanem az egymást ütő, teljesen ellentétes hangnemeket fűzi állandó, pillanatra sem enyhülő éles disszonanciává, az erősen redukált zenekar, a ritmusnak egészen a mechanizálásáig menő rögzítése, egyelőre csak rombolása a réginek anélkül, hogy valami kiforrottabb új értéket nyujtana helyébe.

Operaházunk vezetőségének mindenestre dicséretére válik, hogy ezeket a legújabb törekvéseket is megismerteti közönségével. Elismerjük, hogy a modern zenében teljesen iskolázatlan operaegyüttes számára nehéz feladat volt a mű betanulása, de egy kis több buzgalommal, a szokatlan és új iránt való kevesebb idegenkedéssel mindenestre jobb produkciót nyújthattak volna. Itt, ahol helyén lettek volna az éles, nyers paródia, a leg-groteszkebb eszközök, a női szereplők részéről különösen sok stílustalan szentimentalizmust és fantáziatlanságot tapasztaltunk. A zenekar és énekkar Fleischer karnagy vezényletével igen közepes teljesítményt nyújtott.

*

Az idei hangversenyévad egyik legforróbb sikerű estje volt a *«Psalmus Hungaricus»*-nak a Budapesti Hang-

versenyzenekarral és az Egyetemi énekkarokkal való előadása. *Failoni Sergis* itt bizonyította be legjobban, hogy igazi vérbeli muzikus, aki ha ilyen csodálatos mű interpretálásáról van szó, olasz temperamentumának minden tüzevel és lelkességével áll az ügy szolgálatába. Mondhatjuk, hogy ilyen költői előadásban még nem hallottuk *Kodály Zoltán* remekművét. Hatása — mint minden igazi nagy alkotásnak — elementáris volt. Lassan, de biztosan elérkezik az az idő, mikor kivétel nélkül elismerik e művet, mint a magyar Géniusz egyik legnagyobb művészi alkotását. Külön dicséret illeti az egyetemi énekkarok kitünő teljesítményét. Fiatal karnagyuk, *Vaszy Viktor* lelkes munkája meglátszik meglepő fejlődésükön. Igen, a fiatalok kivétel nélkül, szívvel-lélekkel magukénak vallják már a Magyar Zsoltárt. Övék a jövő!

Prahács Margit.

Külföldi Szemle.

Korunk válsága.

A nálunk is járt híres német jezsuita, *Friedrich Muckermann* *«Der Mönch tritt über die Schwelle»* címen tanulmánykötetet adott ki. Látja a mai válságot, nem is becsüli le, hirdeti, hogy alapjaiban rendült meg a társadalom, hogy a technika meghódította az embert, hogy a szovjet fennáll és pusztít, hogy mai társadalmi berendezkedésünk igazságtalan és mégsem tartja mindezt fontosnak.

Muckermann a kolostor magányából és magaslatából szemléli a külső világot. Mivel a kolostor életét magasabbrendűnek érzi, mint a mi tülekedő világunkat, fölényesen, sőt sokszor kifejezett lenézéssel beszél a mi dolgainkról. Ez a lenézés azonban nem bántó, mert nem önhittség a forrása, hanem az *«Ewigkeitsmensch»* szilárd meggyőződése a katolikus igazságokban.

Ez a világfelfogás eredetivé teszi

minden sorát. Jó megfigyelő és jó leíró, de sohasem engedi át művészi képességeinek a vezetést. Csak olyan dolgokat ír le, amelyekhez hozzáfűzheti gondolatait. Meggyőződése lendületet ad stílusának, amely itt-ott páthosszá emelkedik. Azok közé a ritka emberek közé tartozik, akik csak megfigyelések útján értesülnek korunk válságáról, önmagukon nem érzik. A válság megoldását is abban találja, amit ő csinál: függesse mindenki az örökkévalóságra a szemét és szinte maguktól megoldódnak majd problémáink.

Muckermann egyedülálló optimizmusával szemben *Karl Jaspers* erősen pesszimista. A *Sammlung Göschen* ezredik számaként jelent meg tanulmánya: *«Die geistige Situation der Zeit»*. A mai válság forrását abban találja, hogy a technika megöli a szellemet, elpusztítja az ember legértékesebb részét, az egyéniséget. Könyvének leg-

szebb fejezetei azok, amelyekben azt bizonyítja be, hogy a mai érvényesülni akaró ember hogyan alkalmazkodik a géphez, hogyan irt ki magából minden egyéni vonást, igazodik a standard-hoz. Jaspers nem a jövőtől fél, már a jelent is teljesen sivárnak, elgépiesítettnek látja, ezért sürgősen akar segíteni. Könyvének utolsó része egy új filozófia körvonalait vázolja, melynek feladata az ember kimentése a technika elnyomása alól: *Existenz-philosophie*.

A mai chaoszt a háború előtti évekbe vetíti vissza az egyik legjobban reklámozott német író: *Max Brod*. Regényének címe: *Stefan Rolt oder das Jahr der Entscheidung*. A főhős a kor három eszmeáramlatának ütközőpontjába kerül. Platonista hittantanára képviseli a vallást, barátja, Anton Liesegang a szocializmust, barátjának anyja a felbomlott család szabad erkölcsét és gyönyörvágját. Amíg csak elvekről van szó, megvédi hittantanárját (ököllel is) szocialista barátjával szemben, de a raffinált és egy kicsit őrült asszony csábításainak nem tud ellenállani.

Fiatal fejjel feleségül akarja venni osztálytársa anyját: bukása után is él benne a vágy a nemesebb élet után. Az asszony azonban nem tud szabadulni komplikált és sötét kötelezettségeitől: a zavar tetőpontra hág, a háború kitör, az asszony rálő férjére, a fiú nem tud szabadulni, szocialista barátja bevonul katonának: és a regény befejeződik. Megoldás nincs.

Max Brod az az emberfajta, amelyik élvezi a válságot. Nem töri a fejét semmiféle kiúton, mert lelki berendezésének a chaosz felel meg legjobban. A modern puhány irodalmi képviselője, ki minden szellemi áramlatot egyformán megért, mindegyikhez egyformán alkalmazkodik, akiből — hogy Jaspers gondolatát alkalmazzuk — a mai válság kiölte az egyéniséget.

Eszttétikai szempontból sem a leg-

sikerültebb alkotás ez a regény. A sok vitatkozás elnyúlik, mint a rétes-tészta. De ezzel még nem szabadult meg az olvasó az elmékedő elemtől. Proust hagyománya, a túlságba vitt pszichologizálás is minduntalan megakasztja a cselekményt abban, hogy valódi regénnyé kerekedjék. Egy szót szól valaki, megtudjuk, milyen hangszúllyal, milyen gesztusok kíséretében, milyen motívumok hatására mondta ki ezt a szót, de arról fogalmunk sincs, hogy például a főhős milyen ember volt. Max Brod jó példa arra, hogy a sok pszichologizálás még nem jó emberábrázolás. *Fábián István*.

Az itt ismertetett könyvek *Pfeiffer Ferdinánd (Zeidler Testvérek)* Nemzeti Könyvkereskedésében kaphatók. IV., Kossuth Lajos-utca 5.

François Mauriac : Le noeud de vipères.

«Isten, vedd tekintetbe, hogy önmagunkat sem értjük meg, hogy nem tudjuk azt, amit akarunk s hogy végtelenül eltávolodtunk attól, amit kívánunk.» Avilai szent Teréz mély szomorúsággal átítatott szavait idézi Mauriac legújabb regényének első oldalán, s ez a gondolat állandó kísérrönk lesz akkor is, ha a *Viperafészek* eltűnik a könyvespole fegyelmezett vonalában. Vannak könyvek, melyek elkápráztatnak vagy megoldhatatlan problémákat hagynak bennünk, izgatnak és nyugtalanítanak, mintha saját életünkről, jövőnk sorsunkról lenne szó s vannak, melyekből megnyugtató tiszta fény árad s megvilágítják a körülöttünk és bennünk levő homályt. Ilyen világító könyv ez a Mauriac-regény is.

A *Viperafészek* egy öreg, hatvan-nyolc éves ügyvéd életének története. Úgy él népes családjával egy Bordeaux melletti kastélyban, mint ellenség, idegen, akit kénytelenek megtűrni, mert hatalmas vagyona és birtoka van. Igaz, hogy az öreg nem is valami

vonzó jelenség: feleségét megveti, mert az szerelem nélkül ment hozzá; gyermekeit idegeneknek tekinti, akik leplezetlen mohósággal várják közeli halálát; viperafészek a szíve, a gyűlölet, megvetés, hitetlenség viperái nyüzsögnek benne. Csak két lényt szeretett: harminc évvel ezelőtt elhalt kis lányát s egy unokaöccsét, aki a háborúban esett el, — a többieket megveti, mert érzi, hogy gyűlölik őt. Párisba utazik, hogy vagyonát törvénytelen fiára ruházza át s míg távol van, felesége meghal. Az öreg csak a temetésre érkezik meg, összetörve és megszegyenülve. Feleségének ravatala mellett döbben rá elhibázott életére: nem szeretette senki, mert kíméletlen volt mindenkivel, rettegtek szívének viperáitól; ellenségnek, mániákusnak tekintették, mert embertelen közömbösséggel bánt mindenkivel. A temetés után lemond minden vagyonáról, visszavonul kastélyába, ahol negyven éven keresztül élt idegenként feleségé-

vel s megbékélten, kiengesztelődve várja a megszabadító halált. Egy novemberi délelőtt holtan találják meg íróasztalára borulva.

Mauriac érdekes és finom technikával írta meg regényét: az egész történetet maga az öreg írja le és saját vallomásán keresztül ismerjük meg különös lényét és középszerű, apró érdekektől mozgatott családját. Talán nem is az öreg írja a viperafészek, hiszen minden vétké mellett is nemesebb és szebb célok után vágyódott, de nem tudott áttörni a középszerű keresztények kicsinyes érdekkörén, mely elzárta előle az Istenhez vezető utat.

A modern francia regényírók közül talán Mauriacot ismerik nálunk legjobban; néhány regénye (Sorsok, A méregkeverő, A szerelem sivatagja) magyar fordításban is megjelent, de kevés könyvet tudnék említeni, mely annyira méltón és hűen reprezentálja Mauriacot is és egyúttal a mai francia regényt, mint a *Viperafészek*.

Just Béla.

Apró cikkek.

Móricz Zsigmond félreértései. Móricz Zsigmond mindinkább humoros alakká kezd válni a komolyabb olvasó előtt. A jeles író nemrégiben mint «kulturpolitikus» lépett a porondra (cseh színekkel), hogy bajnoki küzdelmet vívjon a magyar közvéleménnyel. A birok vége persze az lett, hogy a kulturpolitikus alul maradt s kénytelen volt megkövetni a hazafias közönséget. (Toldi bezzeg a csehvel állt ki s nem saját fájával, de, úgylátszik, a jeles író erről még nem értesült, mert még az Elveszett alkotmányánál tart. De valószínűbb, hogy Toldit félreértette.) Móricznak e félreértése megdöbbenést, majd szánalmat, végül elnéző mosolyt keltett a megbocsátásra oly hamar kész közvéleményben.

A jeles író tanult e példán s balul sikerült kultúrmisszióját cserbenhagyva, más szakmára lépett. Elkez-

dett olvasni. Elolvasta János vitézt s egy délutáni lapban megírta, hogy nem nézi meg a darab operai előadását, mert *münaiivitást* lát benne. Mondanunk sem kell, hogy Móricz a János vitézben nem tündérmesét látott. Valami naturalisztikus és vaskos móríci realitást keresett benne s bizonyára nem tetszett neki, hogy János vitéz a francia királylánnyal nem amúgy Turi Dani módjára bánik el. Szóval a János vitézt is félreértette.

Irodalomtörténeti studiumainak e botrány nélkül lefolyt kezdete után a jeles író már nagyobb fába vágta fejszójét: elolvasta Arany: Az elveszett alkotmányát s mint jó gazda, azonnal értékesítette is az olvasás munkáját, amennyiben «Arany írói bátorságát» címen saját folyóiratába írt e «problémáról» «tanulmány»-t. Móricznak ez az írása a maga kitűnő tárgyi félreérté-

seivel és tájékozatlanságával annyira kétségbeejtette a folyóirat társszerkesztőjét és munkatársait, hogy most már saját folyóiratában kellett korrigálni elszólásait és botor ötleteit. Kosztolányi Dezsőnek kellett kiállnia, hogy Móricz essay-írói nekirugaszkodásait megfékezze. Kosztolányi valóban egy, a költőhöz (mind Aranyhoz, mind Kosztolányihoz) méltó igen szép tanulmányban magyarázta meg Móricznak, hogy ki volt Arany János. De mások is, így elsősorban Dóczy Jenő, majd Vojnovics Géza is kimutatták, hogy Móricznak ahány állítása, annyi tévedése s mindketten gyilkos kalapácsütéseket mértek Móricz egyéni elgondolásaira.

Most az egyszer azonban e kitűnő kritikusok tévedtek s értették félre Móriczot. Nem ismerték fel, hogy a jeles író *új műfajt* honosított meg irodalmunkban: a humoros tanulmányt. E műfajnak épp azok a részletek a legjelesebb vonásai, melyek badarságukkal megnevettetnek s amelyeket ennél fogva a bírálók egész tévesen kifogásoltak. Minél gazdagabb e műfaj bál-gatag eszmékben és következtetésekben, annál inkább eléri célját: az egyetemes derűt, mely az olvasók ajkán először mint futómosoly, majd mint jóízű nevetés s végül mint harsány kacaj jutalmazza meg az essay humoros művelőjét.

*

Látnivaló, hogy míg Móricz Zsigmond szórakoztatásra szánt, többnyire lehangoló műveivel kritikai rovatunkban foglalkozunk: komolynak szánt tréfás tanulmányainak méltatása e rovatba kívánkozik.

S e tanulmányokról jut eszünkbe, hogy milyen fontos elv a horatiusi «nonum que prematur in annum...» Kilenc év! Bíz ez sok idő arra, hogy az ember rajta üljön a remekművön, bár vannak művek, melyeket 90 évig kel-lene lakat alatt tartani. Általában tán

helyes lenne, ha az írók némely műve csak haláluk után jelennék meg, így legalább enyhítenék a fájdalmat, mit elhúnytuk okozott.

S ha az író szerkesztő is egyúttal, akkor pláne fontos, hogy új eszmékben bővelkedő cikkeit megírásuk után ne azon melegében közölje lapjában, hanem vagy zárja az asztalfiókba, hogy 9 nap, vagy 9 óra múlva bizonyos distanciából lássa őket viszont, vagy mutassa be őket egy-két barátjának. Milyen könnyű az írónak, aki művét beküldi a szerkesztőségbe! Biztosítva van, hogy nem blamálja magát, mert idegen, elfogulatlan elme bírálja meg s ha csacsiságot írt, nem közlik.

Úgy halljuk különben, hogy Móricz irodalmi barátai újabban már lesben állnak s amint a jeles írórt rajtacsípi, hogy félreértés céljából valami ifjúkori mulasztását pótló olvasmányba kezd, rajtaütésszerűen csapnak le rá s meggátolják, hogy irodalmi nézeteit megírja. Ehelyett az ékesszólás összes fegyvereivel igyekeznek rávenni, hogy irodalomtörténeti ötleteit teljesen intím körben súgja a fülébe barátainak, akik aztán «Köztünk marad!» fogadalommal őrzik meg a nyomasztó terhet a nyilvánosság elől. *Quidam.*

Ki volt nagyobb? Nem Tóth Kálmán szép verséről van szó, hanem arról a vitáról, melyben egyik napilapunk «Régi előfizetője» megvédte Aranyt — az Akadémiával szemben.

A vita anyagát a Goethe-émlékszé-d következő mondata szolgáltatta: «Goethe páratlan és egyetlen a világ-irodalomban, vele sem Aranyt, sem mást összehasonlítani nem lehet».

Látnivaló, hogy itt Goethének nem egyes műveire, hanem az *egész* Goethe-re történik utalás (az epikusra, lírikusra, drámaíróra, regényíróra, balladaköltőre, tudósra stb.). Szóval Goethe páratlanul gazdag költői szel-leme «összehasonlíthatlan». S hogy nemzeti érzésünknek ne fájjon az

Arannyal való összehasonlítás : a szónok gyöngéden hozzát teszi, hogy a világirodalomban *mást sem* lehet Goethe-vel összehasonlítani. — A Régi előfizető azonban kapja magát, kiforgatja a mondat értelmét s azt mondja: Lám, Gyulai össze merte hasonlítani a két költő — balladáit ! (A balladaköltő azonban még nem jelenti az egész Goethét !) S idézi Gyulait : «Bizonnyára Goethe fölülmultha őt kellemben, rejtélyes bájban, a bölcselmi eszmék érzékítésében, a szerelem finomárnyalatú rajzaiban, de *tragikai erőre nézve mögötte marad*». Ez valóban igaz. De — mondhatná egy a vitába beleszóló német nacionalista Régi előfizető — Goethének eszeágában sem volt «tragikai erőre» törekedni ! — Erre meg joggal visszavághatna a magyar Előfizető : Arany tragikus balladáiban viszont egyáltalán nem törekedett «kellemre» és «bölcselmi eszmékre»!...

Mit bizonyítana e fiatalosízű disputa? Azt, hogy a tragikus erőben nincs kellem, a rejtélyes bájban nincs tragikum, vagyis a tűz nem víz s hogyha mindezt össze lehet is hasonlítani : *nem értékmérője* a költőnek. *Ilyen összehasonlítások* alapján sem azt nem lehet állítani, hogy Goethe nagyobb, mint Arany, sem azt, amit a jeles Régi előfizető oly kedves népiességgel mond : «Arany, mint költő, van olyan legény, mint Goethe». De legkevésbé lehet az Akadémia szónokát egy mondat értelmének elferdítése alkalmából azzal vádolni, hogy «nem ismeri eléggé Arany költői értékét». Annál is inkább nem, mert a szónok emlékezetünk szerint Goethe *egyetemese határsáról* beszélt s így a beszédből vett idézet sem megbízható.

Általában röffel mérni a költők nagyságát ma már nem divat. Az meg, hogy van-e olyan legény az egyik, mint a másik a különböző kultúrák területén : szintén meddő kérdés. Valamikor szokás volt ez a filiszterízű összehasonlítás s maguk a németek is «pár-

toskodtak» miatta, hogy ki nagyobb : Goethe vagy Schiller. S közismert Goethe bölcs megjegyzése : Bolondok ezek a mi németjeink ; ahelyett, hogy két örülnének a szerencsének, hogy két ilyen derék fickót adott nekik az Isten, ehelyett rajtunk is összevesznek.

Igy vitatkoztak valamikor nálunk is azon, hogy «Petőfi-e, vagy Arany?» Ezen, hál' Istennek, túl vagyunk. Örülünk s büszkék vagyunk rá, hogy van Aranyunk és Petőfink, de hogy épp a Goethe-centenárium alkalmával állítsuk oda az egyiket verseny társnak, ezt nem tartjuk elég ízlésesnek s Arany szelleme bizonyára ízetlennek tartaná. Mi lenne, ha egy-egy nagy költő évfordulója alkalmával az összes művelt nemzetek úgy ünnepelnének, hogy mindegyik a maga kiváló költőit rukkoltatná ki az ünnepre s futóversenyt rendezne (vagy inkább vesszőfutást !) lángelméi számára ! A lángelmék, akiknek hivatása, hogy megbecsülésben és szeretetben közelebb hozzák egymáshoz a nemzeteket, így a kölcsönös féltékenység és irigység tüzét szítanák — holtuk után.

Mindezt bizonyára a Régi előfizető is tudja, de a vita hevében — elfelejtette. Talán nem is annyira a két költőt akarta összemérni, mint saját erejét megvillantani. Harcos kedvében volt s hamarjában nem talált jobb témát és más ellenfelet. «Rájött», hogy vitakozzék, párbajt vívjon. A párbaj aztán megtörtént, a felek sértetlenek maradtak, csak a téma, illetve a téma hívója kapott egy kis karcolást.

Idem.

Al Capone. Tudvalevő, hogy az életrajzok mily nevelőhatásúak. Az irodalmi társaságok részben ezért iratják meg a jeles és kiváló emberek élet-történetét. E példán okulva az *Est-Lapok* vállalata szerencsés üzleti leleménnyel s a maga ízlésének megfelelően lefordította a «Magyarország» számára a nagy banditavezér, a be-

törökirály, a «bűn minisztere», a «Nagy Ágyú» (!) életrajzát, bizonyára azért, hogy betörőink okuljanak rajta s mindennapi, mondhatni banális betörő stílusukat nagyobb arányúvá fejleszték. Így a rablás művészetét egyetemesebbé téve, ne csak a bankokra s egyéb holt tőkékre, hanem élő emberek, gyermekek stb. elrablására is kiterjesszék tárgykörüket. De vajjon nem gondol-e arra a kitünő Lapvállalat, hogy egy ekkép általa kitenyészített banditavezér egykor szerkesztőstül és kiadóstul őt magát is elrabolhatja? Végre is nem minden banditavezérnek van ízlése és értékelő képessége s könnyen megtörténhetik, hogy a «gyermek» így egykor «nevelőapjára» támad... Ennek az eshetőségnek reménye mindenesetre az egyetlen megnyugtató pont, mely az Al Capone életrajz-fordítás merényletében biztatóan mosolyog felénk...

A szabad sajtó ünneplésekor sok minden eszébe juthatott a szemlélődőnek, aki szenzáció-éhes lapjaink olvasásakor a sajtó ú. n. «nevelő hatására» gondol. Mindenesetre érdekes lenne összehasonlító tanulmányt írni arról, hogy a sekélyes film, vagy a sajtónak üzleti szempontokra alapított része rombolja-e nagyobb sikerrel a közérkölcsoket. Kétségtelen, hogy vallo-másaikban a gyilkosok és betörők gyakran ismerték be, hogy a «mozi»

adta az ihletet egy-egy tettök végrehajtására. De az is bizonyos, hogy pl. a falbontás művészetét, mely németországi kezdemény, betörőink a sajtó útján tanulták el. A szenzációkra vadászó lapok tanították ki rablóinkat és gyilkosainkat a gummikesztyűk használatára, a statáriális rendelet kijátszására, (a lőfegyvernek a baltával való helyettesítésére), a kasszaforás különböző módjaira, az autón való menekülésre, a büntető törvénykönyv finom megkülönböztetéseire (előre megfontolttság stb.) és sok egyéb jó és hasznos dologra.

A szemérem elleni irodalom és szenzáció-éhes sajtó mind nagyobb eredménnyel tenyészti ki az emberben a vadállatot. Pap, tanár, bíró és rendőr munkája ma már — úgy látszik — elégtelen e ragály gyógykezelésére, vagy fékentartására. Ha van szabad sajtó, akkor bizonyára a szabad sajtót is szabad bírálni s megállapítani, hogy a szabad sajtónak egy része állandóan azt cselekszi, amit nem szabad. Itt csak drákói rendszabályok segítenének...

Amíg azonban ezek elkészülnek, addig kedves Olvasóm fokozott mértékben vigyázz életedre. Mert ha az Isten szép napja lemegy s közeleg az éjjel, akkor fölkel Al Capone napja és lapja, hogy világítson s utat mutasson a maga tanítványainak!

Quidam.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon J. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyaggyűjtését minden hónap 15-én zárjuk. — Irógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímezett borítékot mellékel a szerző.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

Megjelent a Magyar Legendárium: Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszélésekké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecilia** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhítatos gonddal készült. Külsőjében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 14 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
BUDAPEST, VIII., SZENTKIRÁLYI-UTCA 28.

**A LEGUJABB RENDSZERŰ SZEDŐGÉPEKKEL FELSZERELT
GRAFIKAI INTÉZET * KÖNYVKÖTÉSZET
BETŰÖNTŐDE * GALVANOPLASZTIKA
ÉS TÖMÖNTŐDE**

RENDELÉSRE KÉSZIT:

KÖNYVEKET

FOLYÓIRATOKAT

ILLUSZTRÁLT KIADVÁNYOKAT, VALAMINT

A KERESKEDELEM MINDEN ÁGÁHOZ

SZÜKSÉGES NYOMTATVÁNYOKAT

IZLÉSES KIÁLLÍTÁSBAN

MÉLTÁNYOS ÁRAKON

Páratlan kedvezmény

a NAPKELET előfizetőinek!

A NAPKELET január elsejével lépett a X. évfolyamba. A jubileumi évforduló alkalmából kiadóhivatalunk lehetővé teszi t. olvasóinak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését:

I. A Napkelet lexikona

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel fel a külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára P 48.—. A NAPKELET előfizetői az egy kötetbe kötött lexikont két havi részletben törleszthető P 10.— kedvezményes áron rendelhetik meg kiadóhivatalunknál;

II. A Napkelet régi évfolyamai

Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. Ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évfolyam...	---	---	---	---	---	P 6.—
1924. " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1925. " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1926. " " "	---	---	---	---	---	" 6.—
1927. " fűzött "	---	---	---	---	---	" 6.—
1928. " " "				(tartalmaz 24 számot)		" 10.—
1929. " " "				" 24 "		" 10.—
1930. " " "				" 12 "		" 6.—

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó fűzött állapotban) együttes megrendelés esetén P 56.— helyett P 40.— áron rendelhető meg, mely összeg öt-havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.